Edgar Allan Poe

OLAĞANDIŞI ÖYKÜLER

Çevirenler: Mehmet Fuat – Tomris Uyar

ADAM

EDGAR ALLAN POE OLAĞANDIŞI ÖYKÜLER

Adam Yayıncılık'ta Birinci Basım: Ağustos 1982
Kapak Düzeni: Sait Maden

282.02.002.224.74

Edgar Allan Poe

•

Olağandışı Öyküler

Öykü

Çevirenler
Memet Fuat Bengü
Tomris Uyar

MORGUE SOKAĞI CİNAYETİ

İngilizceden çeviren : Memet Fuat

İÇİNDEKİLER

Morgue Sokağı Cinayeti

Morgue Sokağı Cinayeti	9
Kuyu ve Sarkaç	53
Maelström'e Düşüş	74
Geveze Yürek	97
Amontillado Fıçısı	106

MORGUE SOKAĞI CİNAYETİ

(The Murders in the Rue Morgue)

> Syren'ler hangi şarkıyı söylerlermiş? ya da Achilles kadınların arasına saklandığı zaman hangi adı takınmış? Gerçi şaşırtıcı sorulardır bunlar, ama *bütün* tahminlerin ötesinde oldukları da söylenemez.
>
> *Sir Thomas Browne*

Çözümleme diye adlandırdığımız düşünce gücünün kendisi çözümlenmeye pek elverişli değildir. Onu, sadece, vardığı sonuçlarla değerlendirebiliriz. Bildiğimiz bir şey de şu: çözümleme gücüne aşırı derecede sahip olmak, insanoğlu için her zaman gerçek bir tat kaynağıdır. Güçlü bir adam nasıl vücudu ile övünür, adalelerini çalıştıran hareketlerden hoşlanırsa, çözümleyici de *karmakarışık şeylerin* içinden çıkmaya çalışarak kafa yormaktan hoşlanır. Yeteneğini göstermesine yarayacak en saçma işlerden bile tat alır. Bilmecelere, bulmacalara, anlaşılmaz yazılara pek düşkündür; bunları çözerken o derece *beceriklilik* gösterir ki, alelade kimselere doğaüstü bir iş

yapıyormuş gibi gelir. Yöntemli düşünceyle vardığı sonuçların havasında, gerçekten de, bir içe doğmuşluk vardır.

Bu çözümleme yeteneğinin canlanmasına, herhalde, matematiğin, hele onun en yüksek kolu olan ve karışık işlemleri var diye — adeta *değerini artırmak* içinmiş gibi — yanlış olarak *analitik* dediğimiz çeşidinin çok etkisi vardır. Gene de, aslında, hesaplamak çözümlemek demek değildir. Örnekse bir satranç oyuncusu hiç çözümleme yapmadan bazı hesaplamalar yapar. Şunu da söylemeli satranç oyununun düşünce üzerindeki etkileri çok yanlış anlaşılmıştır. Bir bilim kitabı yazmıyorum, sadece biraz tuhaf bir öyküye başlangıç olarak gelişigüzel bazı görüşlerimi sıralıyorum; bunu fırsat bilerek, gösterişi sevmeyen dama oyununun, ustaca bir araya getirilmiş saçma zorluklarla dolu satranç oyununa oranla, düşünce gücünün en yüksek katlarını kullandırmak bakımından daha kesin, daha yararlı olduğunu ileri süreceğim. Satranç oyununda taşların değişik, *başka başka* hareketleri vardır, değerleri de çeşitlidir, birbirine uymaz; karışıklığı derinlik sanıyor, yanılıyorlar, (görülmemiş bir yanılma değil doğrusu). Bu oyun bütünüyle *dikkate* dayanır. Bir an dikkatiniz gevşeyecek olsa, hata yaptınız demektir, ya bir taş kaybedersiniz, ya da yenilirsiniz. Hareketler sadece türlü türlü değil, üstelik karışıktır da, o yüzden bu gibi hatalara düşmek olasılığı çoktur; on oyundan dokuzunu, kafası derli toplu işleyenler kazanır, zeki olmak yetmez. Damada ise, tam tersine, hareketler *tek* çeşittir, pek öyle bir değişiklik yoktur, dikkatsizlik olasılığı azalmıştır, dikkat kullanılmaz bile, her iki taraf da kazandıklarını kendi *beceriklilikleriyle* kazanırlar. Daha elle tutulur bir örnek

verelim; bir dama oyunu var diyelim, sadece dört tane dama olmuş taş kalmış ortada; elbette ki böyle bir durumda hata yapılması beklenemez. Kazanmak için (oyuncular eş değerde iseler) *görülmemiş* bir hareket yapmak gerekir, öyle bir hareketi de insan ancak kafasını kullanarak bulabilir. Basmakalıp çarelere başvuramayacağından, çözümleyici, karşısındakinin ruhuna girmek, düşünüşünü anlamak zorundadır; böylece, bir bakışta, (bazen gerçekten gülünecek derecede basit olan) ana yöntemler, baştan çıkarıcı, yanlış hesaplara sürükleyici oyunlar buluverir.

Briç denilen iskambil oyununun hesaplama gücüne dayandığı söylenir; öte yandan, en akıllı kimseler bile, satrancı saçma bulurlar da, bu oyundan açıkça görülen ama nedeni pek bilinmeyen bir tat alırlar. En küçük bir kuşkum olmadan söylüyorum, çözümleme gücünü onun kadar çalıştıran başka hiçbir oyun yoktur. Yeryüzündeki en iyi satranç oyuncusu, satrancı en iyi oynayan kimsedir, *o kadar;* briçte ustalık ise bir insanın kafasını kullanabildiğini, akılların çarpışacağı çok daha önemli işlerde de başarı sağlayabileceğini gösterir. Ustalık derken, elverişli yardımların geleceği *bütün* kaynakları bir anda kavrama gücüne sahip olan, örnek bir briç oyuncusunun olgunluğunu düşünüyorum. Bu kaynaklar hem pek çoktur, hem de pek çeşitlidir, üstelik düşüncenin öyle kuytu köşelerinde saklıdırlar ki, alelade kimselere, erişilmez, yanına varılmaz şeylermiş gibi görünürler. Dikkatle gözlemek, iyi hatırlamak demektir; onun için, kafası derli toplu işleyen bir satranç oyuncusu briçte de kendini gösterebilir; sonra Hoyle kuralları da (oyunun mekanik yapısına dayandıklarından) herkesin yeteri kadar anlayabileceği şeylerdir. Böylece, sağlam bir belle-

ği olup, «kitaba» uyarak oynayan herkese iyi oyuncu demek bir alışkanlık haline gelmiştir. Ama kurallara sığmayan şeyler de vardır, işte çözümleyicinin ustalığı öyle durumlarda belli olur. Sessizlik içinde, bazı gözlemler yapar, bazı sonuçlar çıkarır. Belki arkadaşları da yapar aynı şeyi; ama herkes kendine göre bir bilgi elde eder; bu bilginin azlığı ya da çokluğu, sadece varılan sonuçların doğruluğundan gelmez, daha çok, gözlemlerin niteliğinden gelir. İş *neyi* gözleyeceğini bilmektedir. Bizim oyuncumuz dikkatini sınırlamaz; kendimi oyuna vermeliyim diyerek, oyunun dışındaki şeylerden çıkarılabilecek sonuçları bir yana atmaz. Ortağının yüzündeki değişikliklere dikkat eder, öbür iki oyuncu ile inceden inceye ölçüştürür. Her elde kâğıtların nasıl dağıtıldığını kestirmeye çalışır; oyuncuların bakışlarından kozların, onörlerin kimlerde olduğunu anlar. Oyun devam ederken yüzlerdeki bütün değişiklikleri kollar, güven, şaşkınlık, utku, can sıkıntısı gibi kolayca belli olan değişikliklere bakarak bazı düşünceler elde eder. Bir elin alınışından onu alanın aynı cinsten başka bir kâğıdı olup olmadığını kestirir. Şaşırtmak için oynanan bir kâğıdı masanın üstüne atılışındaki edadan anlayıverir. Ağızdan kaçan, ya da rasgele söylenen bir söz; bir kâğıdın düşüşü, ters dönüşü, görülmemesi için harcanan çaba, ya da umursamazlık; kazanılmış ellerin sıralanıp sayılışı; sıkıntı, duralama, heveslenme, heyecan — bütün bunlar, onun sanki içine doğmuşçasına ortaya attığı gerçekleri bulmasına, durumu görebilmesine yardım eder. İlk iki üç kâğıt oynandı mı, herkesin elinde neler olduğunu öğrenir, ondan sonra da, bütün eller yere açılmış gibi, rahat rahat, hiç çekinmeden oynamaya başlar.

Çözümleme gücü, bildiğimiz beceriklilikle karıştırıl-

mamalıdır; gerçi çözümleyici ister istemez becerikli bir kimsedir, ama becerikli kimselerin hepsi çözümleme yapamazlar. Kuruculuk, ya da birleştiricilik gücü diye adlandırılan ve bilginlerin (bence yanlış olarak) ayrı bir organdan geldiğine inandıkları, ilkel bir yetenek sandıkları *beceriklilik*, kafası işlemeyen, aptal denilebilecek kimselerde de sık sık görülen bir şeydir; o kadar ki, insan düşüncesi üzerine eser veren yazarların aşağı yukarı hepsi bu gerçeğin farkına varmışlardır. Çözümleme gücü ile beceriklilik arasındaki uzaklık, çeşitli hayalleri kafaya toplama gücü ile bunlardan yeni bir hayal yaratabilme gücü arasındaki uzaklıktan bile fazladır; ama büyük bir benzerlikleri de var. Gerçekten, becerikli kimseler kafası hep hayallerle dolup taşan kimselerdir; *yaratma* gücü olanlar ise birer çözümleyiciden başka bir şey değillerdir.

Aşağıdaki öykü, okuyucuya, sanki ileri sürdüğüm bu düşüncelerin bir açıklamasıymış gibi görünecektir.

18 — yılının ilkyazı ile yaz başlarını geçirdiğim Paris'de, Monsieur C. Auguste Dupin adında biriyle tanışmıştım. Gerçekten ünlü bir aileden olan bu genç, bazı talihsizlikler yüzünden iyice yoksul düşmüş, hayatın yükü altında ezilerek her türlü hareketten bezmişti; eski servetini elde etmek için uğraştığı da yoktu. Alacaklılarının hoşgörüsüyle, baba malının pek az bir parçası elinde kalmıştı; oradan gelen parayla, hayatın kaçınılmaz gereksinimlerini karşılayarak, hiç şatafata sapmadan, güçlükle geçiniyordu. Tek lüksü kitaplardı. Onları da elde etmek, Paris'de, öyle pek zor bir iş değildir.

İlk karşılaşmamız Montmartre Sokağındaki karanlık bir kitaplıkta oldu; ikimiz de aynı kitabı arıyorduk,

ender bulunan, pek önemli bir kitaptı; bu olay bizi birbirimize yakınlaştırmaya yetti. Tekrar tekrar buluştuk. Bir Fransızın kendisinden söz ederken takınacağı tam bir açıkyüreklilikle anlattığı aile öyküsü, beni pek ilgilendirmişti. Okuduğu kitapların çokluğuna da şaşıp şaşıp kalıyordum; ama, asıl, ruhumu bir ateş gibi saran, yaratıcı hayallerinin sıcaklığı, canlılığı, tazeliğiydi. Paris'de, o zaman aramakta olduğum şeyleri ararken, böyle bir adamın dostluğu, benim için, değeri ölçülmez bir hazineydi; bu düşüncemi ona açıkça söyledim. Sonunda, kentte kaldığım sürece birlikte oturmaya karar verdik; ben onun kadar darlık içinde olmadığımdan, bir ev tutup ruhlarımızın karanlık havasına uyacak bir biçimde döşemeyi üzerime aldım; tuttuğum ev St. Germain'in dış mahallelerinde, ıssız bir yerdeydi; zamanın aşındırdığı, çirkin, nerdeyse yıkılacak, eski mi eski bir yapıydı; ne olduğunu sorup öğrenmediğimiz bazı boş inanlar yüzünden yıllarca boş kalmıştı.

Orada geçirdiğimiz hayat bilinseydi, herkes bize deli gözüyle bakardı — ama, işte, zararsız delilerden. Tam bir yalnızlık içindeydik. Hiç konuk kabul etmiyorduk. Evimizin yerini eski arkadaşlarımdan saklamıştım; Dupin'in ise zaten yıllardır Paris'de hiç kimseyle bir alışverişi kalmamıştı. Kendi başımıza, yapayalnız yaşıyorduk.

Geceyi salt gece diye sevmek arkadaşımın bir eğlencesiydi, hayallerine hız veren, garip bir eğlence (başka ne diyebilirim buna?); bütün öbür huylarına olduğu gibi, bu *değişik* huyuna da sessizce uymuştum; kendimi bütün bütün onun kaprislerine *bırakmıştım.* Tanrının karanlığı her zaman yeryüzünü sarmadığından, gündüzleri onu biz yaratıyorduk. Sabahın ilk ışıklarıyla birlikte, yaşlı evimizin bütün pancurlarını kapatıyor, so-

luk, cansız ışıklar saçan bir çift şamalı fitil yakıyorduk; bu fitillerden keskin bir koku yayılıyordu. Onların ışığında ruhlarımızı hayallere bırakıyor — saatin vuruşları gerçek karanlığın geldiğini haber verene kadar, okuyor, yazıyor, ya da konuşuyorduk. Sonra, kol kola, caddelere fırlıyor, kalabalık kentin ışıkları, gölgeleri arasında, geç saatlere kadar, oradan oraya, başı boş dolaşıyor, sadece sessiz bir seyirci olarak tadılabilecek sonsuz heyecanlar arıyorduk.

Böyle zamanlarda Dupin'in gösterdiği o garip çözümleme gücüne (kolayca hayal kuran bir insan olduğunu bildiğim için şaşmamam gerektiği halde) pek şaşıyor, hayran oluyordum. Gösterişinden değilse bile — çözümleme işini yapmaktan büyük bir tat alıyordu; saklamıyordu bunu. Kıkır kıkır gülerek, insanların çoğunun göğüslerinde kendisine doğru açılmış pencereler olduğunu söylüyor, övünüyordu; bu gibi sözler söyledikten sonra benim üzerime bilgisinin genişliğini gösteren şaşırtıcı şeyler anlatmayı alışkanlık edinmişti. Böyle anlarda tavrına bir soğukluk, bir anlaşılmazlık gelirdi, gözleri boş boş bakardı; aslında kalın olan sesi üç kat tizleşirdi, kelimeleri söyleyişindeki açık seçiklik, konuşmasındaki ağırbaşlılık olmasa, insan huysuzlaştığını sanırdı. Onun bu haline bakarken, ruhun ikiye bölünüşü üzerine kurulmuş olan eski bir felsefe anlayışını hatırlardım, Dupin'i kafamda ikiye bölmek pek hoşuma giderdi — biri, yaratıldığı gibi, herhangi bir insandı, öbürü ise bir çözümleyiciydi, bambaşka bir insan.

Bu söylediklerime bakarak, olmayacak şeyler anlattığımı, ya da düşsel bir öykü kaleme aldığımı sanmayın. Fransızın bu halleri, sadece, heyecanlı, belki de hasta bir ruhun yarattığı şeylerdi. Ama öyle zamanlarında

yaptığı çözümlemelerin şaşırtıcılığına gelince, bunu bir örnekle anlatmak daha iyi olur.

Bir gece Palais Royal yakınlarında, uzun, pis bir caddede dolaşıyorduk. İkimiz de düşüncelere dalmış olduğumuz için, en aşağı on beş dakikalık bir zaman boyunca tek kelime bile konuşmamıştık. Dupin birdenbire şu sözlerle yırttı sessizliği:

«Gerçekten pek ufak tefek bir adamdır o, *Théâtre des Variétés*'ye daha yakışır.»

«Şüphesiz öyle,» diye cevap verdim; hiç düşünmeden vermiştim bu cevabı (artık o anda ne kadar dalgın olduğumu anlayın), onun bu sözlerinin kafamdan geçenlere tıpatıp uyduğunun farkına varmamıştım. Bir an içinde kendimi toparladım, ama şaşkınlığım pek derindi.

«Dupin,» dedim, ciddi bir sesle, «aklım almıyor bunu. Şaşkınlığımı saklayacak değilim, duygularıma inanamıyorum. Nasıl olur da benim şeyi düşündüğümü —?» Burada durdum, kimi düşündüğümü bilip bilmediğini, hiç kuşkuya yer kalmadan öğrenmek istiyordum.

«— Chantilly'yi düşündüğümü, desene,» dedi, «niye duraladın? Ufak tefekliği yüzünden trajedilere yakışmadığını düşünüyordun.»

Gerçekten de düşüncelerimin ana konusu buydu. Chantilly, *eskiden*, St. Denis Sokağının ayakkabı tamircisiydi, ama sahneye heves ederek Crébillon'un *Xerxes* adlı trajedisinde, Xerxes rolünü oynamaya kalkmış, bu yüzden de dile düşmüştü.

«Tanrı aşkına söyle,» diye bağırdım, «hangi yöntemle — eğer bir yöntemin varsa — nasıl böyle ruhumun derinliklerine giriyorsun, anlat bana.» Aslında, gösterebildiğimden çok daha fazla bir heyecana kapılmıştım.

«Yemişçi neden oldu,» dedi arkadaşım, «bu kundura tamircisinin Xerxes (et id genus omne) rolü için epeyce kısa boylu olduğu sonucuna varmana yemişçi yol açtı.»

«Yemişçi mi? — şaşırtıyorsun beni — tanıdığım yemişçi filan yok benim.»

«Bu sokağa saptığımız sırada sana çarpan adam — on beş dakika kadar bir şey oldu.»

Hatırlamıştım; C— Sokağından, bulunduğumuz caddeye saptığımız sırada, başının üstünde koca bir sepet elma taşıyan bir yemişçi istemeyerek bana çarpmıştı; az daha yere yuvarlanacaktım; ama bunun Chantilly ile ne ilgisi olduğunu bir türlü anlayamıyordum.

Bir damla bile olsun *şarlatanlığı* yoktu Dupin'in. «Açıklayacağım,» dedi, «hepsini anlarsın şimdi; önce, yemişçi ile *çarpıştığından* bu yana aklından geçirdiğin şeyleri, geriye doğru, bir sıralayalım. Zincirin ana halkaları şöyle gidiyor — Chantilly, Orion, Dr. Nichols, Epicurus, Stereotomy, caddenin taşları, yemişçi.»

Hayatlarının herhangi bir çağında, düşüncelerinin vardığı birtakım sonuçları nasıl elde ettiklerini araştırmamış, böyle sıralamalar yapmaktan tat almamış kimseler pek azdır. Bu iş çoğu zaman ilgi çekicidir; hele ilk olarak deneyenler, başlangıç noktası ile sonuç arasındaki uzaklığı, birbirini tutmazlığı görünce pek şaşırırlar. Fransızın bu sözlerini dinlediğim, söylediklerinin hepsinin doğru olduğunu kabul etmek zorunda kaldığım sırada, ne derece büyük bir şaşkınlığa kapıldığımı, artık siz kestirin. Şöyle devam etti :

«Yanılmıyorsam, C— Sokağından ayrılırken atlardan söz ediyorduk. Tartıştığımız son konu buydu. Köşeyi saparken, başının üstünde koca bir sepet taşıyan bir

yemişçi sürtünerek yanımızdan geçti, sana biraz hızlıca çarpmış olacak, kaldırımı tamir etmek için kenarda yığılı duran taşlara doğru sendeledin. Oynak bir taşın üstüne basınca ayağın kaydı, topuğun biraz incindi, kızdın, hırçınlaştın, birkaç kelime mırıldandın, dönüp taş yığınına bir baktın, sonra sessizce ilerledin. Yaptıklarına bile bile dikkat etmedim; ama ta eskiden beri gözlem benim için kendiliğinden olagelen, kaçınılmaz bir şeydir.

«Gözlerini yere dikmiştin — canı sıkkın bir halde, kaldırımdaki çukurlara, oyuklara bakıyordun (hâlâ taşları düşünmekte olduğunu bundan anladım); Lamartine Pasajının oraya gelene kadar bu böylece devam etti; orada, bir deneme olarak, kaldırımı tahtadan, küçük taşlar biçiminde kesilmiş, düzgün tahtalardan yapmışlardı. Onları görünce yüzün aydınlandı, dudakların kıpırdadı, «stereotomy» kelimesini mırıldandın, buna kuşkum yok; kesme, biçim verme anlamına gelen bu kelime ile kaldırımın tahtadan oluşu arasında kolayca görülen bir ilgi vardı. «Stereotomy» kelimesini ise, atomları düşünmeden söyleyemeyeceğini biliyordum; atomları düşününce de, Epicurus teorilerini hatırladın; bir zaman önce bu konuyu tartıştığımızda, kozmografya biliminin ileri sürdüğü son nebülöz teorileri ile bu değerli Yunanlının tahminleri arasındaki benzerliğe dokunmuştum; son buluşlarla o tahminlerin doğrulanmakta olduğunu söylemiştim; bunları hatırlayacağın için gözlerini Orion yıldızlarının cradaki büyük *nebülöze* doğru kaldıracağını umuyordum, bu hareketi yapacağına emindim. Gerçekten de, başını kaldırıp yukarı baktın; böylece, düşüncelerinin akışını doğru olarak takip ettiğimi anladım. «Musée»nin dünkü sayısında çıkan o acı *yerme yazısında,* yazar, Chantilly'nin ayakkabıcı oluşuna dokunan bir-

takım terbiyesizce sözler söylerken, seninle üzerinde sık sık konuştuğumuz, Latince bir dizeyi aktarmıştı. Hani şu dize :

Perdidit antiquum litera prima sonum.

Bunun önceleri Urion diye yazılan Orion ile ilgili olduğunu ta ne zaman anlatmıştım sana; o açıklamayı yaptığım sırada beni öyle bir dinliyordun ki, sözlerimi hiç unutmayacağını anlamıştım. Bu yüzden de Orion ile Chantilly kelimelerinin kafanda birbirini kovalayacağı açıktı. Böyle bir çağrışımın olup bittiğini dudaklarında dolaşan gülümseme belli etti. Zavallı kundura tamircisinin harcanışını düşünüyordun. O ana kadar kendini bırakmış bir halde yürümekteydin; birden doğrulup dikleştiğini gördüm. Bunu gördükten sonra, artık, Chantilly'nin ufak tefekliğini düşündüğünden kuşkum kalmadı. İşte tam bu noktada, düşüncelerini keserek, onun — Chantilly'nin — gerçekten pek ufak tefek bir adam olduğunu, *Théâtre des Variétés*'ye daha yakışacağını söyledim.»

Bunun üzerinden çok geçmeden bir gün, *Gazette des Tribunaux*'nun gece baskılarından birine bakıyorduk, aşağıdaki satırlar dikkatimizi çekti.

«OLAĞANDIŞI CİNAYETLER. — Bu sabah saat üçe doğru St. Roch Mahallesi halkı, birbiri ardına gelen korkunç çığlıklarla uyanmışlar; bu çığlıklar, Morgue Sokağında, Madame L'Espanaye ile kızı Mademoiselle Camille L'Espanaye'in oturmakta oldukları bir evin dördüncü katından gelmekteymiş. Kapıyı içerdekilere güzellikle açtırmak için boşuna harcanan birkaç dakikadan sonra, aralarında iki de *jandarma* bulunan sekiz on

komşu, bir demir çubukla kilidi kırarak içeri girmişler. Bu sırada çığlıklar kesilmişmiş; ama komşular merdivene saldırdıkları anda, evin yukarılarından doğru, kavga eden, kızgın sesler gelmiş. İkinci katın sahanlığına vardıklarında, bu sesler de kesilmiş, her şey tam bir sessizliğe gömülmüiş. Komşular hemen dağılıp bütün odaları aramaya başlamışlar. Dördüncü katın arka tarafındaki büyük odaya girince (bu odanın kapısı içerden kilitli olduğundan kırılarak açılmış) hepsi büiyük bir şaşkınlık ve korkuya kapılarak duralamışlar.

«Odanın içi karmakarışıkmış — paramparça edilmiş eşyalar sağda solda darmadağın duruyormuş. Bir tek yatak varmış; onun da şiltesi ta odanın ortasındaymış. Bir sandalyenin üstünde kanlı bir ustura görmüşler. Şöminenin ocağında, iki üç tutam, köklerinden zorla çekilip çıkarılmışa benzeyen, kan içinde, kırlaşmış insan saçı bulunmuş. Yerlerde ise, dört Napolyon altını, bir topaz küpe, üç büyük gümüş kaşık, metal d'Alger'den yapılma üç daha küçük kaşık, içlerinde dört bin franga yakın altın olan iki torba bulunmuş. Bir köşede duran konsolun çekmeleri açıkmış, içleri yağma edilmiş gibi bir haldeymiş ama büsbütün boşaltılmamışlar. Şiltenin altından (yatağın değil) küçük bir demir kasa çıkmış, onun da kapağı açıkmış, anahtarı üstünde duruyormuş. İçinde birkaç eski mektup ile değersiz kâğıtlardan başka bir şey yokmuş.

«Odada Madame L'Espanaye'in varlığını gösteren bir ize rastlanmamış; ama ocakta biraz fazlaca kurum olduğu görülerek baca araştırılmış, (anlatılması bile korkunç!) dar deliğin epeyce yukarılarına itilmiş olan ve tepe taklak duran bir ceset, genç kızın cesedi dışarı çıkarılmış. Daha sıcakmış. Şöyle bir gözden geçirmişler,

her yanı yara bere içindeymiş; kuşkusuz bütün bunlar, bacaya sokulduğu, çıkarıldığı sırada olmuş şeylermiş. Yüzünde tırmık izleri, gırtlağında çürükler, derin tırnak yaraları varmış, boğularak öldürülmüşe benziyormuş.

«Evi baştan aşağı iyice araştırıp başka hiçbir şey bulamayan komşular, arkadaki küçük bir taşlığa çıkınca ihtiyar kadının cesediyle karşılaşmışlar; boynu ta dibine kadar kesikmiş, kadını yerden kaldırmaya çalışırlarken başı ayrılıp düşüvermiş. Bütün ceset kırık içindeymiş, parça parçaymış — insana benzer yeri yokmuş.

«Öyle sanıyoruz ki, bu korkunç olayın içyüzünü ortaya dökecek bir ipucu ele geçirilmiş değildir.»

Ertesi günkü gazetede şunlar yazılıydı:

«*Morgue Sokağındaki Facia.* — Bu olağandışı ve korkunç olay dolayısıyla» (olay, yani «*affaire*» kelimesinin, Fransa'da, bizde olduğu gibi, öyle önem bakımından hafiflik duygusu veren bir anlamı yoktur) «pek çok kimse sorguya çekilmiş, ama durumu aydınlatacak bir bilgi elde edilememiştir. Sorguya çekilenlerin söylediklerini aşağıda veriyoruz.

«*Pauline Dubourg,* çamaşırcı kadın, öldürülenlerin ikisini de üç yıldır tanıdığını söylüyor; çamaşırlarını yıkarmış. Yaşlı bayanla kızı pek iyi geçinirlermiş — pek severlermiş birbirlerini. Günü gününe para verirlermiş. Ne çeşit bir hayat sürdüklerini, gelirlerinin kaynağını bilmiyor. Madame L.'nin falcılık ettiğini sanıyor. Biriktirilmiş parası olduğu söylenirmiş. Çamaşırları almak için gittiği, ya da onları yıkadıktan sonra geri götürdüğü zamanlar, evde başka hiç kimseyle karşılaştığı olmamış. Hizmetçi kullanmadıklarına emin. Sadece dördüncü kat döşeliydi diyor, öbür katlarda eşya yokmuş.

«*Pierre Moreau,* tütüncü, dört yıla yakın bir zaman-

dır, Madame L'Espanaye'e tütün ve enfiye satmakta olduğunu söylüyor. Doğma büyüme o mahalleli. İhtiyar kadınla kızı, aşağı yukarı altı yıldır, öldürüldükleri evde oturuyorlarmış. Daha önce bir kuyumcu otururmuş crada, üst kattaki odaları da çeşitli kimselere kiraya verirmiş. Ev aslında Madame L.'nin malıymış. Kiracısının evi hor kullanmakta olduğunu görünce, onu çıkarıp kendi taşınmış, bir kere de canı yandığı için, boş kalan katları da kiraya vermemiş. İhtiyar kadın çocuk gibiymiş. Kızını ise, tanık altı yıl boyunca ya beş ya altı kere görmüş. Her ikisi de, son derece içe kapanık bir hayat sürüyorlarmış — herkes paralı olduklarına inanırmış. Komşular arasında, Madame L.'nin falcılık ettiği söylentileri dolaşırmış — ama o inanmıyor bu dedikodulara. Evlerinin kapısından içeri, ihtiyar kadınla kızından başka, bir iki kere hamal, sekiz on kere de doktor girdiğini görmüş, o kadar.

«Daha birçok kimseler, komşular, bu sözlere uyan şeyler anlatmışlar. Eve sık sık gelip giden bir tanıdıkları yokmuş. Madame L. ile kızının, yaşayan akrabaları olup olmadığını da kimse bilmiyor. Ön pencerelerin pancurları pek ender açılırmış. Arka pencerelerinkiler ise hep kapalıymış, sadece dördüncü kattaki o büyük arka odanın pancurları açık dururmuş. Ev iyi bir evmiş — çok eski değilmiş.

«*Isidore Musét,* jandarma, sabah saat üçte çağrıldığını, kapının önünde içeri girmek için uğraşan yirmi, belki de otuz kişi olduğunu söylüyor. Kapıyı kasatura ile açmış — demir çubukla değil. Zor olmamış bu iş, kapı çift kanatlıymış, üstelik alt ve üst sürgüleri de açıkmış. Çığlıklar kapı zorlanana kadar devam etmiş — sonra birdenbire kesilmiş. Çok acı çeken bir insanın (ya da insan-

ların) çığlıklarına benzeyen, yüksek, uzun haykırışlarmış bunlar — kısa, kaçamak şeyler değilmiş. Tanık merdivenden yukarı koşmuş. İlk sahanlığa vardığında, kızgın kızgın kavga eden iki yüksek ses duymuş — biri hırçın, boğukça bir sesmiş, öbürü daha keskinmiş — çok tuhaf bir sesmiş. Birincisinin bazı kelimelerini anlamış, bir Fransızın sesiymiş bu. Kadın olmadığına emin. Anlayabildiği kelimeler şunlar : «*sacré*», «*diable*». Keskin ses bir yabancınınmış. Kadın mı, erkek mi, bilemiyor. Ne söylediğini de anlayamamış, dilini İspanyolcaya benzetmiş. Tanık, odanın, cesetlerin halini, dünkü sayımızda okuduğunuz gibi anlatmıştır.

«*Henri Duval*, bir komşu, mesleği kuyumculuk, eve ilk girenlerden biri olduğunu söylüyor. Genel olarak, Musét'nin söylediklerini doğruluyor. İçeri girer girmez kapıyı kapamışlar, çünkü dışarda, saatin uygunsuzluğuna karşın, kaşla göz arasında toplanmış olan büyük bir kalabalık varmış. Bu tanığa göre, keskin ses bir İtalyanınmış, öyle sanıyor. Fransız değilmiş, buna emin. Erkek sesi olduğuna emin değil. Belki de kadın sesiydi, diyor. İtalyanca bilmezmiş. Kelimeleri seçememiş, konuşanın İtalyan olduğunu sesinin ahenginden anlamış. Madame L. ile kızını tanırmış. İkisiyle de sık sık konuşurmuş. Keskin sesin onlardan birinin sesi olmadığına emin.

«*Odenheimer*, lokantacı. Bu tanık bildiklerini kendi isteğiyle gelip anlatmıştır. Fransızca konuşamadığı için tercüman yardımıyla sorguya çekilmiştir. Amsterdam'lıymış. Çığlıklar atıldığı sırada evin önünden geçmekteymiş. Dakikalarca sürdü diyor — belki on dakika sürmüş. Uzun, yüksek — çok korkunç, acıklı çığlıklarmış. Tanık eve ilk girenlerden biriymiş. Daha önce söylenen-

leri her bakımdan doğruluyor, yalnız bir noktada ayrılıyor onlardan. Keskin sesin bir erkek sesi olduğuna emin — hem de bir Fransızmış. Kelimeleri anlayamamış. Yüksek sesle, çabuk çabuk — kesik kesik — söylenen kelimelermiş bunlar, sadece kızgınlık değil, biraz da korku varmış söylenişlerinde. Sonra ses kaba bir sesmiş — keskinliğinden çok, bir kabalığı varmış, durmadan «*sacré*», «*diable*» kelimelerini tekrarlıyormuş, bir kere de «*mon Dieu*» demiş.

«*Jules Mignaud,* bankacı, Deloraine Sokağındaki Mignaud et Fils bankasının sahiplerinden. İhtiyar Mignaud. Madame L'Espanaye'in bir yerden geliri varmış. 18— yılının (sekiz yıl önce) ilkyazında onların bankasında bir hesap açtırmış. Sık sık ufak miktarlarda paralar yatırırmış. Ölümünden üç gün önceye kadar da hiç para çektiği olmamış; o gün kendisi gelip 4000 frank almış. Bu miktar altın olarak ödenmiş; parayı eve götürsün diye de kadının yanına kâtiplerden birini katmışlar.

«*Adolphe Le Bon,* Mignaud et Fils bankasında kâtip, o gün öğleye doğru, iki torba içinde 4000 frank taşıyarak, Madame L'Espanaye ile birlikte, eve kadar gitmiş olduğunu söylüyor. Kapı açılınca, Mademoiselle L. görünerek elindeki torbalardan birini almış, öbür torbayı da ihtiyar kadın almış. Bunun üzerine selam vererek yanlarından ayrılmış. O sırada sokakta hiç kimseyi görmemiş. Sapa bir yan sokaktır — pek gelip geçen olmaz.

«*William Bird,* terzi, eve ilk girenlerden biri olduğunu söylüyor. İngiliz. İki yıldır Paris'de oturuyor. Merdiveni en önde çıkanların arasındaymış. Kavga eden sesleri duymuş. Hırçın ses bir Fransızınmış, erkek sesiymiş. Birkaç kelimeyi anlamış, ama hepsini hatırlamıyor. «*Sacré*» ile «*mon Dieu*» kelimelerini iyice duymuş. Bir

ara öyle sesler işitmiş ki, birkaç kişinin boğuştuğunu sanmış — ayakların yere sürtünmesinden, itişip kakışmadan çıkacak seslermiş bunlar. Keskin ses epeyce yüksek çıkıyormuş — hırçın sesten daha yüksekmiş. Bu sesi çıkaranın İngiliz olmadığına emin. Alman olduğunu sanıyor. Kadın sesine benzetmiş. Almanca bilmiyor.

«Yukarda adı geçen tanıklardan dördü, yeniden sorguya çekilince, şunları söylemişlerdir: Mademoiselle L.'nin cesedini buldukları odanın kapısı içerden kilitliymiş. Her şey tam bir sessizliğe gömülüymüş — bir inilti, ya da herhangi bir gürültü yokmuş. Kapıyı zorlayıp açtıklarında kimseyle karşılaşmamışlar. Arka odanın da, ön odanın da pencereleri kapalıymış, içerden sıkıca sürgülüymüş. İki odanın arasındaki kapı da kapalıymış, ama kilitli değilmiş. Ön odadan aralığa açılan kapı ise içerden kilitliymiş. Önde, gene dördüncü katta, aralığın başındaki küçük odanın kapısı aralıkmış. Bu oda eski şilte, sandık gibi şeylerle doluymuş. Hepsi çekilmiş, kaldırılmış, aranmış. Evin inceden inceye aranmamış olan tek noktası kalmamış. Bacalar tepeden tırnağa gözden geçirilmiş. Dört katlı olan evin bir de tavan arası varmış (çatısı dimdikmiş). Ama tavandaki deliğin kapağı sağlamca çiviliymiş — yıllardır açılmamışa benziyormuş. Kavga eden seslerin duyulması ile oda kapısının kırılıp açılması arasında geçen zamanı, tanıklar pek kestiremiyorlar. Kimi üç dakika diyor — kimi de beş dakika. Kapı epeyce zor açılmış.

«*Alfonzo Garcio*, müteahhit, Morgue Sokağında oturduğunu söylüyor. İspanyol. Eve girenlerin arasındaymış. Yukarı çıkmamış. Sinirliymiş, fazla heyecanlanıp bir sinir buhranına kapılmaktan korkmuş. Kavga eden sesleri duymuş. Hırçın ses bir Fransızınmış, erkek sesiymiş.

Ne söylediğini anlayamamış. Keskin ses bir İngilizinmiş — buna emin. İngilizce bilmiyor, sesin ahenginden anlamış.

«*Alberto Montani,* pastacı, merdiveni ilk çıkanların arasında olduğunu söylüyor. Sesleri duymuş. Hırçın ses bir Fransızınmış, erkek sesiymiş. Birkaç kelimesini anlamış. Bir şeye engel olmak ister gibiymiş konuşması; üzgünmüş. Keskin sesin kelimelerini ise hiç anlayamamış. Çabuk çabuk, kesik kesik konuşuyormuş. Bu sesin bir Rusa ait olduğunu sanıyor. Öbür tanıkların söylediklerini doğruluyor. Kendisi İtalyan. Hayatında hiç Rus görmemiş.

«Yeniden sorguya çekilen birkaç tanık, dördüncü kattaki bacaların hepsinin son derece dar olduğunu, içersinden bir insanın geçemeyeceğini söylemişlerdir. Bacalar "gözden geçirildi" demekle, temizleme işinde kullanılan silindir biçimindeki fırçaların evin bütün bacalarına sokulup çıkartıldığı anlatılmak istenmiş. Komşular merdivenden yukarı doğru koşarken, bir kimsenin onlara görünmeden aşağı inmesini sağlayacak herhangi bir yol, bir arka merdiven yokmuş. Mademoiselle L'Espanaye'in cesedini bacadan çıkarmak için dört beş kişi bütün güçlerini harcamak zorunda kalmışlar, o kadar sıkışık bir haldeymiş.

«*Paul Dumas,* doktor, gün ağarmak üzereyken cesetleri muayene etmeye çağrıldığını söylüyor. İkisi de yukardaki odada yatağın üstündeymiş. Genç kızın cesedi yara bere içindeymiş. Bu durumuna, bacaya sokulmuş olması neden gösterilebilirmiş. Boğazında sıyrıklar varmış. Çenesinin hemen altında derin tırnak izleri, parmakların sıkmasıyla oluşmuş mosmor lekeler görülüyormuş. Yüzü korkunç derecede beyazmış, gözleri yuvala-

rından dışarı uğramış gibi bir haldeymiş, dilinin yarısı kopukmuş, ısırılarak koparılmışa benziyormuş. Midesinin üzerinde, orasına bir dizin dayanmış olduğunu gösteren büyük bir çürük varmış. M. Dumas'ya göre, Mademoiselle L'Espanaye bir ya da birkaç kişi tarafından boğularak öldürülmüştür. Ananın cesedinde iler tutar yer yokmuş. Sağ bacakla sağ kolun bütün kemikleri kırıkmış. Soldaki incik kemiği ile kaburgalar paramparçaymış. Vücudu baştan aşağı çürüklerle doluymuş, mosmormuş. Doktor bunların nasıl, neyle yapıldığını kestirememiş. Ağır bir odun, ya da kalın bir demir çubuk — bir sandalye — herhangi büyük, ağır, yara açmadan zedeleyen silahla böyle şeyler yapılabilirmiş, ama bu aletleri çok güçlü bir insan kullanırsa... Hangi silahla olursa olsun, bir kadın böyle darbeler indiremezmiş. Tanık, gördüğü zaman ölünün başı vücudundan ayrıymış; kafatası da paramparçaymış. Gırtlağını kesen, çok keskin bir aletmiş — ustura olması mümkünmüş.

«*Alexandre Etienne,* operatör, M. Dumas ile birlikte cesetleri muayene etmek için çağrılmış. M. Dumas'nın sözlerini ve düşüncelerini doğruluyor.

«Daha birkaç kişi sorguya çekilmişse de, yukarda okuduklarınızdan başka önemli bir bilgi elde edilememiştir. Bugüne kadar, Paris'de, bu derece anlaşılmaz, her bakımdan karışık bir cinayet daha işlenmiş değildir — bunun gerçekten bir cinayet olup olmadığı bile bilinmiyor. Polis tam bir şaşkınlık içindedir — görülmemiş bir durum karşısındayız. Ortada herhangi bir ipucunun gölgesi bile yoktur.»

Gazetenin gece baskısında, St. Roch Mahallesinin hâlâ heyecan içinde olduğu — evin yeniden dikkatle araştırıldığı, tanıkların tekrar sorguya çekildikleri, ama hiç-

bir sonuca varılamadığı bildiriliyordu. Son dakikada alınan bir habere göre de, Adolphe Le Bon tevkif edilerek cezaevine gönderilmişti — ama suçu ona yükleyecek yeni bir bilgi, bir ipucu elde edilmiş değildi.

Dupin bu olayın gösterdiği gelişmelere karşı büyük bir ilgi duyuyordu — takındığı tavırdan anlıyordum bunu; düşüncelerini söylemiyor, konuşmuyordu. Le Bon'un cezaevine gönderildiğini okuyunca, bana cinayetler için ne düşündüğümü sordu.

Bütün Paris gibi ben de bunun anlaşılmaz, içinden çıkılmaz bir olay olduğunu kabul ediyordum. Cinayeti işleyenin izini ele geçirmeye yarayacak herhangi bir çare göremiyordum.

«Öyle bir çare bulunup bulunamayacağını,» dedi Dupin, «bu sorgu taslağına dayanarak söylemeye kalkarsak yanılırız. *Becerikliliği* ile ün salmış olan Paris polisi sadece kurnazdır, o kadar. İçinde bulundukları an neyi gerektirirse onu yaparlar, doğru dürüst bir yöntemleri yoktur. Bir sürü önlem alırlar, ama, çoğu zaman, bunlar amaçtan öylesine uzak şeylerdir ki insan Monsieur Jourdain'in *müziği iyi duymak için sabahlığını istemesini* hatırlar. Sık sık, herkesi şaşırtan sonuçlar elde ederler, ama bütün başarılarını çalışkanlıklarına, hareketliliklerine borçludurlar. Bu gibi niteliklerin çözemeyeceği bir durumla karşılaştılar mı, planları hep boşa çıkar. Vidocq, örnekse, iyi tahmin yürüten, tuttuğunu sonuna kadar götüren bir adamdı. Ama düşüncesi gereken eğitimi görmemişti; araştırmalarının ateşliliği yüzünden durmadan yanılırdı. Her şeye çok yakından bakması görüşlerinin darlaşmasına neden oluyordu. Bir iki noktayı olanca açıklığıyla görür, ama bunu elde etmek için bütünü gözden kaçırırdı. Gereğinden fazla derine inerdi.

Gerçek her zaman bir kuyunun dibinde değildir. Daha önemli bilgi alanlarına bakıyorum da, onun hep yüzeyde olduğuna inanıyorum. Biz onu vadilerin derinliklerinde ararız, o ise dağların tepesindedir. Bu gibi yanılmalara neden, nasıl düşüldüğünü anlamak isteyenler gök cisimlerini seyretsinler. Bir yıldıza şöyle bir bakıp geçmek — yan gözle bakmak, *retina*'nın kıyılarına aksetmesini sağlayacağı için (kıyıları hafif ışıklara karşı ortasından daha duyarlıdır), o yıldızı iyice görmek demektir — parıltısını tam olarak tatmak demektir — bakışlarımızı doğrudan doğruya onun üzerine çevirdik mi donuklaşıverir. Gerçi bu durumda göze daha çok ışık gelir, ama öbür durumda tertemiz bir kavrayış gücü vardır. Yersiz bir derinlik düşünceyi karıştırır, zayıflatır; bir noktaya toplanmış, devamlı, dümdüz bir dikkatle bakarsanız, Çoban Yıldızı bile gökyüzünden silinip yok olabilir.

«Bu cinayetlere gelince, bir karara varmadan önce, kendimiz bazı incelemelere girişelim. Böyle bir araştırma insanı epeyce eğlendirir,» (bu kelimeyi kullanması tuhafıma gitmişti, ama sesimi çıkarmadım) «üstelik Le Bon'un bana bir işte yardımı dokunmuştu, ben de ona yardım etmek isterim. Gidip kendi gözlerimizle bir görelim şu evi. Emniyet Müdürü G— tanıdığımdır, gerekli izni almak için zorluk çekeceğimi sanmıyorum.»

İzin alındı, hemen Morgue Sokağına gittik. Richelieu Caddesi ile St. Roch Caddesini birleştiren karanlık ara sokaklardan biriydi. Bizim oturduğumuz yerden epeyce uzak olduğu için, oraya ancak akşamüzerine doğru vardık. Evi kolayca bulduk; çünkü yolun karşı kıyısında, önüne geçilmez bir merakla kapalı pancurlara bakmakta olan birçok insan vardı. Önündeki küçük giriş avlusu, onun bir kıyısındaki, kutu gibi, sürgülü pencereli

kapıcı odası ile, bildiğimiz Paris evlerindendi. İçeri girmeyip yol boyunca yürüdük, bir yan sokağa saptık, sonra bir daha saptık, evin arkasına geldik — bu arada, Dupin, evi olduğu kadar çevresindeki şeyleri de, nedenini bir türlü kestiremediğim aşırı bir dikkatle, inceden inceye gözden geçiriyordu.

Geri dönüp ön kapıya gittik, zili çaldık, izin kâğıtlarımızı göstererek içeri girdik. Dördüncü kata — Mademoiselle L'Espanaye'in bacasında bulunmuş olduğu odaya çıktık, cesetlerin ikisi de oradaydı. Oda karmakarışıktı, polisler hiçbir şeyin yerini değiştirmemişlerdi. Benim gördüklerim, *Gazette des Tribunaux*'de anlatılanlara tamamıyla uyuyordu, gazetede hepsi iyice anlatılmıştı. Dupin her şeyi dikkatle inceledi — cesetleri muayene etti. Derken öbür odaları dolaşarak aşağıdaki taşlığa indik; bütün bu işleri yaparken yanımızda bir de *jandarma* vardı. Araştırmamız karanlığa kadar sürdü, sonra ayrıldık. Eve dönerken, arkadaşım gündelik gazetelerden birinin yönetimevine uğradı.

Dediğim gibi, dostumun türlü türlü kaprisleri vardı ve işte *Je les ménagais:* — dilimizde bu sözün karşılığı yoktur. Ta ertesi gün öğlene kadar cinayet üzerine tek kelime söylemedi. Sonra, birdenbire, o katı yüreklilik sahnesinde dikkatimi çeken, *tuhafıma* giden bir şey olup olmadığını sordu.

Bu «*tuhaf*» kelimesinin üzerine basarken öyle bir eda takınmıştı ki, nedenini bilemediğim bir korkuyla irkildim.

«Hayır, *tuhafıma* giden bir şey olmadı» dedim; «gazetede okuduklarımızdan başka bir şey dikkatimi çekmedi.

«*Gazette des Tribunaux,*» dedi, «korkarım, bu işin

eşi görülmemiş dehşetini kavrayamamış. Ama şimdi onun saçma düşüncelerini bir yana bırakalım. Bana öyle geliyor ki, bu cinayetlere çözülmez, içinden çıkılmaz bilmecelermiş gibi bakılmasına, aslında onların çözülmesine en çok yardımı dokunacak şeyler neden oluyor — işin dış görünüşündeki *başkalıktan,* tuhaflıktan söz etmek istiyorum. Polisi şaşırtan — cinayetlerin kendisi değil — işlenişindeki acımasızlık; neden bu kadar katı yürekli-likle hareket edilmiş, onu anlayamıyorlar. Sonra, birleştirilmeleri olanaksızmış gibi görünen birtakım gerçekler var — duyulan sesler; öldürülmüş olan Mademoiselle L'Espanaye'den başka, odada hiç kimsenin bulunmaması; yukarı doğru çıkan komşulara görünmeden kaçmayı sağlayacak bir yolun olmayışı — işte bu durum polisi kararsızlığa götürüyor. Odanın karmakarışıklığı; tepe taklak, bacanın içine sokulmuş olan ceset; ihtiyar kadının paramparça edilişindeki korkunçluk; bunlara, az önce anlattıklarım ve anlatılmasında bir yarar görmediğim birkaç şey daha katılınca, hükümet memurlarının gücü sıfıra indi, dillere destan *beceriklilikleri* işe yaramaz oldu. Alışılmamış ile anlaşılmazı birbirine karıştırmak gibi kötü, ama sık sık görülen bir hataya düştüler. Oysa düşüncenin gerçeğe doğru gidişine asıl bu alışılmamış şeylerin yardımı dokunur. Böyle araştırmalarda, "ne olmuş" sorusundan çok, "görülmemiş bir şey olmuş mu?" sorusu sorulmalıdır. Bu olayı çözmek polise ne kadar zor geliyorsa, bana da o kadar kolay gelecek, ya da geldi.»

Ona sessiz bir şaşkınlık içinde bakıyordum.

«Şimdi birini bekliyorum,» diye devam ederken, oda kapısına bir göz attı — «şimdi birini bekliyorum, doğrudan doğruya suçlu değilse bile, cinayetlerin işlenme-

siyle ilgisi olan bir kimse. İşin kötü yanlarında parmağı olduğunu sanmıyorum. Bu tahminimde yanılmadığımı umarım; çünkü bütün düşüncelerim onun üzerine kurulu. Adamı, her an, burada — bu odanın içinde — bekliyorum. Belki gelmez; ama bence gelecek. Gelirse yakalayacağız. İşte tabancalar; gerekirse onları nasıl kullanacağımızı ikimiz de biliyoruz.»

Tabancaları aldım, ne yaptığımın farkında bile değildim. Duyduklarıma inanamıyordum; Dupin sanki kendi kendine konuşur gibi sözlerine devam ediyordu. Böyle zamanlarda tavırlarına bir anlaşılmazlık geldiğini, daha önce söylemiştim. Konuşması bana yöneltilmişti; ama sesi, hiç de yüksek olmadığı halde, ta uzaklardaki bir insana göre ayarlanmış gibiydi. Boş boş bakan gözlerini duvara dikmişti.

«Komşuların merdiveni çıkarken duydukları kavgacı sesler,» dedi, «kadınların sesleri değildi; sorgu sırasında söylenenler bunu açıkça gösteriyor. O halde, ihtiyar kadının önce kızını, sonra da kendini öldürmüş olduğunu düşünemeyiz. Bu noktaya salt yöntemin hatırı için dokunuyorum; yoksa Madame L'Espanaye'in gücü, kızının cesedini bacanın içine sokmaya yetmezdi; sonra kendi cesedindeki bereler de intihar etmediğini açıkça gösteriyor. Demek ki cinayeti işleyen bir üçüncü grup vardı; duyulan kavgacı sesler de onların sesleriydi. Şimdi dikkatimi — tanıkların bu sesler üzerine söylediklerine değil de — söylenenlerin *tuhaf* yanlarına çevireceğim. Senin tuhafına giden bir şey var mıydı?»

Hırçın sesin bir Fransızın, bir erkeğin olduğunda bütün tanıkların birleştiğini; buna karşılık, keskin ses, ya da birisinin dediği gibi kaba ses üzerinde bir türlü anlaşamadıklarını söyledim.

«Bu elde edilen bilgi,» dedi Dupin, «insanın tuhafına gidecek bir şey yok bunda. Demek farkında değilsin, göremedin. Oysa görülecek bir şey *vardı*. Dediğin gibi, hırçın ses üzerinde bütün tanıklar birlikti; bu noktada anlaşıyorlardı. Keskin sese gelince, işin tuhaflığı — tanıkların bir türlü anlaşamamalarında değil — bir İtalyan, bir İngiliz, bir İspanyol, bir Hollandalı ve bir Fransızın, hep birlikte, bu sesin *bir yabancının sesi* olduğunu söylemelerindeydi. Hepsi de bu sesin kendi memleketlerinden bir insanın sesi olmadığına emin. Sonra, hangi ulustan olduğunu tahmin ederlerken de, hep, bilmedikleri — şöyle bir duymuş oldukları — dillere kaçıyorlar. Fransız, İspanyol sesiydi diyor, *'İspanyolca bilseymiş,* birkaç kelimesini seçebilecekmiş.' Hollandalıya göre, ses bir Fransızın; ama bir de bakıyoruz, *'Fransızca bilmediği için tercüman yardımıyla sorguya çekilmiş.'* İngilize sorarsan, Alman sesi, kendisi *'Almanca bilmiyor.'* İspanyol, sesin bir İngilizin olduğuna 'emin', 'ahenginden anlamış', *'çünkü İngilizce bilmiyor.'* İtalyan, sesin sahibinin bir Rus olduğuna inanıyor, *'hayatında hiç Rus görmemiş.'* Bir ikinci Fransız, birincisiyle uyuşamıyor, ona göre ses bir İtalyan'ın; ama *İtalyanca bilmediğinden,* İspanyol gibi, 'ahenginden anlamış.' Şimdi, tanıkların bu kadar birbirini tutmaz şeyler söyleyebilmeleri için, duydukları sesin son derece tuhaf, alışılmamış bir ses olması gerekiyor — öyle ki, Avrupa'nın beş büyük memleketinin insanları bu seste kendilerine bir yakınlık bulamıyorlar! O halde bir Asyalının sesiydi diyeceksin — ya da bir Afrikalının. Paris'de, ne Asyalılar, ne de Afrikalılar pek çok değildir; ama vardığımız bu sonucu yalanlamadan, üç noktaya dikkatini çekeceğim. Tanıklardan biri sesin 'keskin değil de kaba' olduğunu

söylüyor. İkisi de, 'çabuk çabuk, *kesik kesik*' konuşuyordu diyorlar. Tanıklardan hiçbiri kelime — ya da kelimeye benzer sesler — duymamış, seçememiş.

«Buraya kadar anlattıklarım,» diye devam etti Dupin, «sende ne etki yarattı, bilmiyorum; ama, ben, tanıkların bu sözlerinden — hırçın ve keskin sesler üzerine söylediklerinden — çıkan akla yakın sonuçların, bu işi çözmek için girişeceğimiz, her türlü araştırmalara yol gösterebilecek bir *kuşku* yaratmakta olduğunu söylemekten çekinmeyeceğim. 'Akla yakın sonuçlar' demekle düşüncemi iyice anlatamadım. Bu sonuçların kendi başlarına güvenilir şeyler olduklarını, o kuşkunun ise bunların *kaçınılmaz* bir sonucu olarak ortaya çıktığını anlatmak istiyorum. Bunun ne gibi bir kuşku olduğunu daha söylemeyeceğim. Ama, benim üzerimdeki etkisinin, odada yaptığım araştırmalara bir biçim verecek — bir yol çizecek — kadar güçlü olduğunu bilmeni istiyorum.

«Şimdi kendimizi o odaya gitmiş sayalım. Önce ne arayacağız? Cinayetleri işleyenlerin hangi yoldan kaçtıklarını. İkimizin de doğaüstü şeylere inanmadığımızı söylemekle aşırılık etmiş olmayacağımı sanıyorum. Madame ve Mademoiselle L'Espanaye'i ruhlar öldürmedi. Bu işi yapanlar elle tutulur varlıkları olan kimselerdi; bir yolunu bulup kaçtılar. Öyleyse, nasıl? Bunu çözmek için bir tek düşünüş yolu var; kolayca kesin bir karara varabiliriz. Birer birer, bütün kaçma yollarını gözden geçirelim. Komşular merdivenden çıkarlarken, cinayeti işleyenlerin Mademoiselle L'Espanaye'in ölüsünün bulunduğu odada, ya da onun yanındaki odada oldukları açık bir gerçek. Öyleyse aradığımız çıkış yolu da bu iki odanın içinde. Polis döşemeleri, tavanı, bütün duvarları iyice yoklamıştır. *Gizli* bir yol olsa, hemen bulurlardı,

böyle işlerde uyanıktırlar. Ama ben gene de *onlara* güvenmeyip hepsini kendi gözlerimle inceledim. Gizli bir geçit yoktu. Odalardan aralığa açılan iki kapı da içerken kilitliydi. Bir de bacalara bakalım. Bunlar ocaktan sekiz on ayak yukarılarına kadar bildiğimiz genişlikteydiler, daha yukarıları ise büyücek bir kedinin geçemeyeceği kadar dardı. Bu saydığımız yollardan kaçmanın olanaksızlığı anlaşıldıktan sonra, iş pencerelere kalıyor, ön odanınkilerden, sokaktaki kalabalığa görünmeden kaçılamaz. Öyleyse cinayeti işleyenler arka odanın pencerelerinden geçmiş *olacaklar*. Şimdi, böylesine kesin bir yoldan vardığımız bir sonucu, salt görünüşteki olanaksızlıklara bakarak geri çevirmeye kalkmak, bizim gibi, düşünceye saygı besleyen kimselere yakışmaz. Bize düşen, görünüşteki bu 'olanaksızlıkların' gerçek olmadığını kanıtlamaktır.

«Odada iki pencere var. Birisinin önünde eşya yok, bütünüyle ortada. Öbürü ise kıyısına dayalı olan hantal yatağın başıyla yarı yarıya örtülü. İlkinin içerden sıkıca kapalı olduğu görülmüş. Kaldırmaya çalışanlar olanca güçlerini harcadıkları halde yerinden kıpırdatamamışlar. Çerçevenin solunda büyücek bir delik varmış, içine de, ta köküne kadar, koca bir çivi sokuluymuş. Öbür pencereyi araştırınca gene öyle bir çivi bulmuşlar; o da sıkıca kapalıymış, açılmıyormuş. Polis, bunun üzerine, pencerelerden kimsenin çıkmamış olduğu düşüncesine varmış. *Bu yüzden de,* çivileri çekip onları açmamış, boşuna yorulmak istememişler.

«Ben incelemelerimde biraz daha titiz davrandım, nedenini de söyledim, biliyorsun — görünüşteki olanaksızlıkların gerçek olmadığını kanıtlamak *zorundaydım.*

«Düşüncelerime şöyle devam ettim — *a posteriori.*

Cinayeti işleyenler bu pencerelerden birinden *kaçmışlardı*. Öyleyse onları içerden kapatıp sürgülemiş olamazlardı; — polisin araştırmalarını başka yola çevirmesine neden olan düşünce. Ama pencereler sürgülüydü. Öyleyse kendi kendilerine sürgülenebilmeleri gerekiyordu. Bu sonuçtan kurtuluş yoktu. Önü açık olan pencereye gittim, epeyce zorlukla çiviyi çıkardım, kaldırmaya çalıştım. Açılmıyordu, tahminim boşa çıkmamıştı. Gizli bir yay vardı; gerçi çivilerin neye yaradığını daha anlayamamıştım, ama bu tahminimde yanılmamış olmam, öbür düşüncelerimin de doğru olduğunu gösteriyordu. Dikkatli bir araştırma ile kısa zamanda gizli yayı buldum. Üstüne bastım, bu buluşum yeterdi, pencereyi kaldırmadım.

«Çiviyi yerine sokup iyice gözden geçirdim. Bu pencereden çıkmış olan bir kimse, onu dışardan kapatabilir, yay da kilitlenmesini sağlardı — ama çivi deliğe sokulamazdı. Bu sonuç da açıktı ve araştırma alanımı daraltıyordu. Cinayeti işleyenler öbür pencereden kaçmış olacaklardı. Onun da böyle bir yayı vardı elbette; çiviler arasında, ya da, hiç olmazsa, çivilerin takılış şekilleri arasında bir fark bulacağımı umuyordum. Yatağın kıyısına çıkarak başındaki tahtanın üzerinden öbür çerçeveye baktım. Elimi tahtanın arkasına uzatıp kolayca yayı buldum; bastım; tahmin ettiğim gibi bu yay da tıpkı öteki penceredekinin eşiydi. Çiviye baktım. Öbür çivi kadar büyüktü, aynı biçimde takılmıştı — ta köküne kadar sokulmuştu içeri.

«Bunu görünce şaşırmış olduğumu söyleyeceksin; ama öyle düşünüyorsan, çıkardığımız sonuçları hiç anlamamışsın demektir. Bir müzik deyimi kullanarak söyleyeyim, bir tek 'falso' bile yapmamıştım. Bir an olsun,

ipin ucu kaçırılmış değildi. Zincirin halkalarında çatlak yoktu. İşi son noktasına kadar getirmiştim — son nokta *çiviydi.* Dediğim gibi, bu çivi, her bakımdan, öbür penceredekine benziyordu; ama, ucunu tuttuğumuz ip buraya gelip dayanmıştı; görünüş (ne kadar inandırıcı olursa olsun) düşünceyi şaşırtamazdı. 'Çivide bir bozukluk olması *gerek,*' dedim. Dokundum; başı ile yarım parmak kadar bir yeri elimde kaldı. Üst yanı deliğin içindeydi. Kırık eskiydi (kıyıları paslanmıştı), çekiçle vurularak kırılmışa benziyordu, çivinin başı çerçevenin içine gömülmüştü. Elimdeki parçayı yerine yerleştirdim — kırık olduğu hiç belli değildi. Yaya basarak pencereyi birkaç parmak araladım; çivinin başı onunla birlikte yükseldi, deliğin içinde öylece duruyordu. Pencereyi kapadım, çivi gene eski durumunu aldı, bütünmüş gibi görünüyordu.

«İşin buraya kadarı çözülmüştü. Cinayeti işleyen, yatağın başucundaki pencereden kaçmıştı. O dışarı çıktıktan sonra pencere kendiliğinden kapanmış (ya da çıkan bile bile kapamış), yay da kilitlenmesini sağlamıştı; polis, yayın farkında olmadığı için, çivinin karşı koyduğunu sanmış — daha ilersini araştırmayı gerekli bulmamıştı.

«Bundan sonraki sorun, aşağı nasıl inildiğidir. Evin çevresini dolaştığımız sırada bu noktayı aydınlatacak bilgiyi elde etmiştim. Pencerenin iki metre kadar yakınından kalın bir paratoner teli geçiyordu. Herhangi bir kimsenin bu telden pencereye kadar uzanması mümkün değildi, hele içeri girmesi düşünülemezdi bile. Bunun yanı sıra, bir şey daha dikkatimi çekti, dördüncü katın pancurları, Parisli doğramacıların *ferrades* adını verdikleri biçimdeydi — bu çeşit pancurlar günümüzde kul-

lanılmıyor, ama Lyon'un, Bordeaux'nun eski yapılarında pek boldur. Bildiğimiz kapılara benzerler (tek kanatlı kapılara, çift kanatlılara değil); sadece bunların alt yarıları kafes kafes, ya da çubuk çubuktur — öyle ki bir kimse oralarına rahatça tutunabilir. Evin dördüncü katındaki bu pancurların genişliği bir metreden fazlaydı. Arka sokaktan baktığımızda, ikisi de yarı yarıya açıktı — yani duvara dik olarak duruyorlardı. Polis de, benim gibi, evin arkasını gözden geçirmiştir belki; ama pancurlara kıyılarından doğru baktıklarından (başka türlü bakamazlardı) böylesine geniş olduklarını görmemişlerdir, ya da görmüşlerse bile, önemini anlamamışlardır. Bu yoldan kaçılamayacağına inandıklarından buraları gelişigüzel gözden geçirmiş olacaklar. Ben her şeyi iyice görmüştüm, yatağın başucundaki pencerenin pancuru duvara dayanacak kadar açılırsa, paratoner teliyle aralarında altmış santim kadar bir uzaklık kalırdı. Görülmemiş bir çeviklik ve cesaretle, telin oradaki bir kimse pancura tutunarak pencereden içeri atlayabilirdi. Yetmiş santim uzanan bir hırsız (pancur iyice açıksa tabii) kafeslere sıkı sıkı tutunabilirdi. O zaman, teli bırakıp ayaklarını duvara dayar, yaylanarak pancurun kapanmasını sağlar, ve, pencere de açıksa, odanın içine atlayıverirdi.

«Böylesine tehlikeli, zor bir işi başarmak için, görülmemiş bir çeviklik gerektiğini söyledim, bunu sakın unutma. Sana, önce, pencereden içeri girilebileceğini anlatmak istiyorum: — sonra da, *daha önemlisi*, böyle bir işi başarmış olan bir kimsedeki *olağanüstü* — hatta doğaüstü çevikliğe dikkatini çekmeye çalışıyorum.

«Kuşkusuz, hukuk dilini kullanarak, 'davamı kanıtlamak için', bu işin gerektirdiği çevikliğin üstüne bas-

mamam, tam tersine, pek zor bir şey olmadığını göstermeye çalışmam gerektiğini söyleyeceksin. Hukuk öyle yollara sapar, ama düşünce sapmaz. Benim tek isteğim gerçeğe ulaşmaktır. Şu anda ise, senin kafanda bir çağrışım yaratmaya uğraşıyorum; bir yanda *görülmemiş* bir çeviklik, öte yanda, hangi ulustan olduğu üzerine iki kişinin bile anlaşamadığı, söylediklerinin tek hecesi seçilemeyen, *tuhaf,* keskin (ya da kaba), *kesik kesik* konuşan ses; bu ikisini birleştiresin istiyorum.»

Bu kelimeler üzerine, kafamda, Dupin'in ne demek istediği üzerine, iyice seçilemeyen, yarı biçimlenmiş bir düşünce dolaştı. Tam kıyısına gelmiştim, bir şeyler anlayacaktım, ama sanki anlama gücüm kalmamıştı — hani bazen insan bir şeyi hatırlayacak gibi olur da, bir türlü hatırlayamaz. Arkadaşım konuşmasına devam etti.

«Görüyorsun,» dedi, «sorunu, kaçıştan içeri girişe çevirdim. İkisinin de aynı yoldan, aynı biçimde olduğunu belirtmek istiyorum. Şimdi, gene odanın içine dönelim. Orada göreceğimiz şeyleri inceleyelim. Konsolun çekmeleri, diyorlar, yağma edilmiş gibi bir haldeymiş, ama büsbütün boşaltılmamışlar. Bu saçma bir söz. Sadece bir tahmin — hem de çok aptalca — o kadar. Çekmelerde daha başka eşyaların da bulunduğunu nerden bilebiliriz? Madame L'Espanaye ile kızı, son derece içe kapanık bir hayat sürüyorlarmış — kimseyle görüşmezlermiş — evden dışarı pek az çıkarlarmış — demek ki öyle sık sık kılık değiştirmeleri gerekmiyormuş. Çekmelerde kalmış olan eşyalar bu kadınların kullanabileceği eşyaların en iyileriydi. Bir hırsız buradan bir şey aldıysa, neden en iyilerini almamış — neden hepsini almamış? Dahası var, neden dört bin frank altın parayı bı-

rakmış da, birkaç parça çamaşırı yüklenmiş? Altınlar *olduğu gibi* bırakılmıştı. Monsieur Mignaud'nun, bankacının, söylediği paranın hemen hepsi torbaların içinde, yerde bulundu. İşte bu nedenden Le Bon'un paraları eve kadar taşımış olmasından doğan kuşkuları bir yana bırakmanı, polisin düştüğü hataya düşmemeni istiyorum. Bundan (paranın verilmesi, üç gün sonra da alanın öldürülmesinden) on kat daha kötü rastlantılar, hayatımızın her saatinde, hepimizin başına gelir, çoğunun farkına bile varmayız. İnsanoğlunun en parlak buluşlarına dahi yol göstermiş olan bir olasılıklar kuramı vardır — işte bu gibi rastlantılar o kuram üzerine hiçbir şey bilmeyen düşünürler için, kolay kolay aşılamayacak engellerdir. Altınlar çalınsaydı, üç gün önce bankadan çekilmiş olmalarına, sadece bir rastlantı diyemezdik. O zaman cinayetin para için işlendiği kuşkusu güçlenirdi. Ama şimdiki durumda, böyle bir şeye inanırsak, suçlunun, ne yaptığını bilmeyen bir budala olduğunu kabul etmek zorunda kalırız; öyle bir budala ki, işlediği cinayetlerin nedenini, altınları unutup kaçıyor.

«Şimdi, dikkatini çektiğim noktaları — tuhaf sesi, görülmemiş çevikliği, bu derece acımasızca işlenen bir cinayetteki neden yokluğunu — göz önünde tutarak doğrudan doğruya öldürme olayına bakalım. İşte bir kadın, parmakların gücüyle boğulduktan sonra, tepetaklak, bir bacanın içine sokulmuş. Bildiğimiz katiller böyle cinayet işlemezler. Hele öldürdükleri kimseyi böyle saklamaları görülmüş şey değildir. Cesedin bacaya sokuluşunda *aşırı bir tuhaflık* olduğunu sen de kabul edersin sanıyorum — en soysuzlaşmış insanların bile bu kadar tuhaf bir harekette bulunacaklarını akıl almıyor. Sonra, düşün, birkaç kişinin bütün güçlerini harcayarak zorla

aşağı indirebildikleri cesedi, o daracık deliğin ta *yukarılarına* kadar itebilmek için ne büyük bir güç gerek!

«Şimdi, bu cinayetin gerçekten şaşkınlık verici bir güçle işlendiğini gösteren öbür kanıtlara geçelim. Ocakta tutam tutam — epeyce de kalındı bu tutamlar — kırlaşmış insan saçı vardı. Kökleriyle çıkarılmışlardı. İnsanın kafasından, değil böyle tutamla, yirmi otuz kılı bile bir arada koparabilmek için ne büyük bir güce sahip olmak gerektiğini bilirsin. O saçları sen de gördün benim gibi. Köklerinde (korkunçtu çok!) topak topak deriler duruyordu — böyle yarım milyona yakın kılı birden koparmak için, nasıl bir güç kullanıldığı açıkça görülüyordu. İhtiyar kadının sadece gırtlağı kesilmemiş, başı vücudundan ayrılmıştı : üstelik alet de bir ustura. Bütün bu işlerdeki canavarca yırtıcılığa dikkatini çekmek istiyorum. Madame L'Espanaye'in vücudundaki çürüklerden söz açacak değilim. Monsieur Dumas ile değerli arkadaşı Monsieur Etienne, bunların kesici olmayan bir alet kullanılarak yapıldığını söylüyorlar; çok doğru. Kesici olmayan alet de avlunun taşları, kadın yatağın başucundaki pencereden aşağıdaki taşlığa düşmüş. Gerçi şimdi basit görünüyor, ama bu nokta da, pancurların genişliği gibi, polisin gözünden kaçtı — çünkü, çivilerin durumu yüzünden, pencerelerin hiç açılmamış olduğu düşüncesine körükörüne saplanmışlardı.

«Bütün bunların yanı sıra, odanın karmakarışık halini de gözünde canlandırırsan, şu gerçekleri bir araya toplayabiliriz : şaşılacak bir çeviklik, insanüstü bir güç, canavarca bir yırtıcılık, cinayetlerin nedensiz işlenmiş olması, insanlıktan uzak bir korkunun yarattığı *tuhaflıklar,* birçok ulustan kimselerin kulaklarına yabancı gelen, tek hecesi bile anlaşılamayan, seçilemeyen bir ses.

Bunlardan çıkan sonuç nedir? Bütün bu sözler sende ne gibi hayaller yaratıyor?»

Dupin bu soruyu sorarken ürperdiğimi hissettim. «Bir deli,» dedim, «bir deli yapmış olacak bu işi — saldırgan bir deli, yöredeki bir Akıl Hastanesi'nden kaçmıştır.»

«Bazı bakımlardan,» diye cevap verdi, «bu düşüncen de uygun görünüyor. Ama delilerin sesi, en korkunç çılgınlık nöbetlerinde bile, merdivende duyulan sese benzemez. Deli de olsa, her insan bir ulusun özelliklerini taşır; sonra, konuşmaları da, gerçi saçma sapandır, ama heceleri, kelimeleri pekâlâ anlaşılır. Üstelik bir delinin kılları şu elimde tuttuklarıma benzemez. Bu kılları Madame L'Espanaye'in katılaşmış parmaklarının arasından çıkardım. Bakalım ne diyeceksin bunlara!»

«Dupin!» dedim, sinirlerim iyice gevşemişti; «bu kıllar çok tuhaf — *insan* kılı değil bunlar.»

«Ben de tersini söylemiyorum,» dedi; «ama, bu noktada kararımızı vermeden önce, şu kâğıda çizmiş olduğum resme bir bakmanı istiyorum. Mademoiselle L'Espanaye'in 'gırtlağında çürükler, derin tırnak yaraları' görülmüştü, Monsieur Dumas ile Monsieur Etienne de bunları 'parmakların sıkmasıyla oluşmuş mosmor lekeler' diye anlatıyorlardı; işte bu resim onların *kopyası.*

«Sen de göreceksin ya,» diye devam ederek kâğıdı masanın üstüne, önümüze yaydı, «sımsıkı, sarsılmaz bir kavrayış bu, çürüklerin biçimi öyle gösteriyor. Parmakların yerleri hiç değişmemiş, *kaymamış.* Her parmak — ta kız ölene kadar — ilk tuttuğu, ilk gömüldüğü yerde kalmış. Şimdi sen kendi parmaklarını şu gördüğün izlerin üzerine yerleştirmeyi bir dene bakalım.»

Denedim, ama boşuna.

«Belki de bu denemeyi yanlış yapıyoruz,» dedi. «Kâ-

ğıt düz bir yerde duruyor; oysa insanın gırtlağı silindir biçimindedir. İşte burada bir odun var; çevresi aşağı yukarı kızın boynunun çevresine yakın. Kâğıdı ona sarıp aynı denemeyi bir daha yapalım.»

Dediğini yaptım; ama, bu kez parmaklarım kâğıdın üstündeki resme ilki kadar da uymadı. «Bunlar,» dedim, «bir insan elinin izleri değil.»

«Şimdi,» dedi Dupin, «Cuvier'nin şu parçasını oku.»

Doğu Hint Adalarında yaşayan büyük, koyu renk orangutanların yapısını inceden inceye anlatan, yaşayışları üzerine genel bilgiler veren bir yazıydı. Bu memeli hayvanın dev gibi boyunu, insanı şaşırtan gücünü, çevikliğini, yırtıcılığını, taklit hevesini herkes bilir. Birden cinayetin bütün korkunçluğunu anlayıvermiştim.

«Pençelerin tanımı,» dedim, okumamı bitirerek, «resme tıpatıp uyuyor. Çizdiğin çürükleri, öyle bir orangutandan başka hiçbir hayvan yapamaz. Bulduğun koyu renk kıllar da, tıpkı Cuvier'nin anlattıklarına benziyor. Gene de bu korkunç olayda, kendi kendime açıklayamadığım bazı noktalar var. Kavga eden *iki* ses duyulmuştu, bunlardan birinin Fransız sesi olduğu da yüzde yüzdü.»

«Doğru; o sesin söylediği şeyi de hatırlıyorsun elbette — *mon Dieu!* Tanıklardan biri (Montani, pastacı) bunun söylenişinde bir karşı koyma hissetmişti; Fransız, bir şeye engel olmak ister gibi konuşuyormuş; üzgünmüş. İşte, onun için, bilmeceyi çözme umudumu bu iki kelimenin üzerine kurdum. Bir Fransız, cinayetlerin nasıl işlendiğini biliyor, hepsini gördü. Kanlı işlere karışmamış olması olası — hatta olasıdan da fazla bir şey. Orangutanı elinden kaçırmıştır. Odaya kadar gelmiştir arkasından — ama gördüklerinin heyecanı içinde, hayvanı tekrar yakalayamamıştır. İzini de yitirmiştir. Bu

tahminleri daha ileri götürmeyeceğim — tahmin diyorum, çünkü onlara bundan fazla bir değer verilemez — dayandıkları düşünce gölgelerini kendim bile iyice seçemiyorum, tartamıyorum; bu yüzden de onları bir başkasına anlatabilmem çok zor, daha ileri gitmeyeceğim. Söylediklerimi de birer tahmin olarak anacağız. Fransız gerçekten suçsuzsa, bu acımasızca işlenmiş cinayetlere karışmadıysa; dün gece, eve dönerken, *Le Monde* gazetesine verdiğim şu ilan (denizcileri savunduğu için, daha çok onlar okur bu gazeteyi), onu buraya getirecektir.»

Bir kâğıt verdi elime; şunlar yazılıydı

«YAKALANDI — *Bu ayın ——— günü, erken saatlerde* (cinayetin işlendiği sabah), *Boulogne Ormanında, çok iri, koyu renk, Borneo tipi bir orangutan yakalanmıştır. Sahibi (Malta limanlarına bağlı gemilerden birinde tayfa olduğu biliniyor) gelip hayvanı alabilir; iyice tanımlaması ve yakalanması ile bakılması için yapılan giderleri ödemesi şarttır. Şu adrese başvurun: No. ——— ———— Sokağı, Faubourg St. Germain — üçüncii kat.*»

«İnanılır şey değil,» dedim, «adamın bir denizci olduğunu, Malta limanlarından birine bağlı bir gemide çalıştığını nerden biliyorsun?»

«*Bilmiyorum,*» dedi Dupin. «Bilmek ne kelime, *eminim* öyle olduğuna. İşte küçük bir kurdele parçası, biçimine, yağlılığına bakılırsa, denizcilerin pek sevdiği o kuyruk gibi *saç örgülerinin* ucuna bağlamak için kullanılmış. Sonra bu düğümü denizcilerden başkası yapamaz; Maltalıların düğümüdür. Kurdeleyi paratoner telinin dibinde buldum. Öldürülenlerden birinin olduğunu söyleyemeyiz. Hem kurdeleden çıkardığım sonuçlarda

yanılıyorsam, yani Fransız Malta limanlarına bağlı gemilerden birinde tayfa değilse bile, bunu ilana yazmış olmamdan bir zarar gelmez. Yanılıyorsam adam oturup benim niçin yanıldığımı düşünecek değil ya, aldanmış deyip geçer. Ama çıkardığım sonuçlar doğruysa, büyük bir yarar sağlanmış olur. Cinayeti bildiği için, Fransız bu ilana cevap vermeye — orangutanı istemeye çekinecektir. Şöyle düşünecektir: — 'Ben suçsuzum; parasızım; orangutanım ise çok para eder — benim durumumda olan bir kimse için başlıbaşına bir servet — niye böyle boş bir korku yüzünden ondan vazgeçeyim? İşte bulunmuş, avucumun içinde. Boulogne Ormanında yakalanmış — cinayetin işlendiği yerden çok uzakta. O işi böyle yabanıl bir hayvanın yapmış olduğu kimin aklına gelecek? Polis yanlış izler üzerinde — en basit bir ipucu bile bulamadılar. Hayvanın izini bulmuş olsalar bile, benim cinayeti gördüğümü kanıtlayamazlar, kanıtlasalar da bu bir suç değil. Üstelik *biliniyorum da.* İlanı veren kişi, hayvanın sahibi diye, adeta beni tanımlıyor. Daha başka şeyler de bilebilir. Benim malım olduğu açıkça ilan edilen, böyle değerli bir şeyi gidip istemezsem, hayvana karşı bazı kuşkular uyanabilir. Göze batacak, dikkati çekecek, herhangi bir kuşku uyandıracak hareketlerde bulunmamalıyım. İlana cevap verip orangutanı alacağım; bu iş unutulana kadar da bir yerde saklarım.»

O anda merdivende bir ayak sesi duyduk.

«Tabancalarını hazırla,» dedi Dupin, «ama ben işaret vermeden, onları kullanmak, ya da göstermek yok.»

Sokak kapısı açık bırakılmış, gelen adam da zili çalmadan içeri girip merdivenin birkaç basamağını çıkmıştı. Çekiniyor gibiydi. Derken aşağı indiğini duyduk. Dupin hızla kapıya doğru giderken, dışardaki ayak ses-

leri yeniden merdiveni çıkmaya başladı. Bu kez duralamadı, bir daha geri dönmedi, kararını vermiş bir insanın adımlarıyla ilerleyerek geldi, oda kapısını vurdu.

«Girin,» dedi Dupin; neşeli, içten bir sesle söylemişti bu kelimeyi.

İçeri bir adam girdi. Denizci olduğu açıkça belliydi — uzun boylu, sağlam yapılı, adaleli bir insandı; gözünü budaktan sakınmayan, yılmaz bir kimse olduğu yüzünden okunuyordu, ama hoşa gitmez bir hali yoktu. Favorileriyle bıyığı, güneşten iyice yanmış olan yüzünün yarıdan fazlasını örtüyordu. Elinde kalın bir meşe sopası vardı, başka silahı yok gibi görünüyordu. Çekingen bir selam vererek, «İyi akşamlar,» dedi; Fransız ağzıyla konuşuyordu; Neufchâtellileri andıran bir yanı da vardı, ama aslında Parisli olduğu belliydi.

«Oturun, dostum,» dedi Dupin. «Orangutan için geldiniz sanıyorum. Doğrusu böyle bir hayvanınız olduğu için imreniyorum size; pek güzel, pek değerli bir hayvan kuşkusuz. Kaç yaşında acaba?»

Adam ağır bir yükün altından kurtulmuş gibi, geniş bir nefes aldı; sonra kendinden emin bir sesle cevap verdi:

«Yaşını söyleyemeyeceğim — ama, dört beş yaşından fazla değildir. Burada mı?»

«Ah, hayır; onu burada tutmak için elverişli bir yerimiz yok. Dubourg Sokağındaki bir ahırda duruyor, hemen şurada. Yarın sabah alırsınız. Malın sizin olduğunu da kanıtlarsınız elbette?»

«Elbette, efendim.»

«Ondan ayrılacağıma bayağı üzülüyorum,» dedi Dupin.

«Bütün bu yorgunluğa bir karşılık beklemeden kat-

lanmış olmanızı anlayamıyorum, efendim,» dedi adam. «Böyle bir şey beklemiyordum. Hayvanı bulduğunuz için size bir ödül vermek istiyorum — diyeceğim, akla yakın herhangi bir şey.»

«İyi, öyleyse,» diye cevap verdi arkadaşım, «pek güzel. Hele bir düşüneyim! — Ne isteyebilirim? Tamam! Dinleyin bakın. Benim ödülüm şu olacak. Morgue Sokağındaki cinayetler üzerine ne biliyorsanız hepsini anlatacaksınız bana.»

Dupin son kelimeleri çok alçak bir sesle, yavaşça söyledi. Gene o yavaşlıkla kapıya doğru yürümüş, kilitlemiş, anahtarını da cebine atmıştı. Sonra koynundan bir tabancı çıkarıp en küçük bir heyecana kapılmadan masanın üstüne koydu.

Adamın yüzü sanki nefesi tıkanmış da can çekişiyormuş gibi kıpkırmızı oldu. Ayağa fırlayıp sopasını sımsıkı kavradı; ama bir an sonra sandalyesinin üstüne çöküverdi, tir tir titriyordu, yüzü ölü gibiydi. Tek kelime söylemedi. Bütün kalbimle acıyordum ona.

«Dostum,» dedi Dupin cana yakın bir sesle, «boşuna korkuya kapılıyorsunuz böyle — gerçekten boşuna. Size bir kötülük edecek değiliz. Dürüst bir insan, bir Fransız olarak, şerefim üzerine söylüyorum, size karşı kötü bir niyetimiz yok. Morgue Sokağındaki kanlı işlerde bir suçunuz olmadığını çok iyi biliyorum. Ama bu, olanlarla hiçbir ilişkiniz yok demek değil. Şimdiye kadar söylediklerimden bu iş üzerine epeyce bilgim olduğunu anlamışsınızdır — aklınıza, hayalinize gelmeyecek yollardan öğrendim bütün bunları. Şimdi durum şöyle. Önlenmesi elinizde olan, herhangi bir iş yapmış değilsiniz — hareketleriniz sizi suçlu düşürmez. Hırsızlık da etmemişsiniz; hem de o kadar uygun bir durum varken. Saklaya-

cak bir şeyiniz yok. Saklamanıza neden de yok. Öte yandan, onurlu bir insan olarak, bütün bildiklerinizi anlatmanız gerekiyor. Suçsuz bir kimse bu yüzden cezaevine atıldı, siz ise suçluyu gösterebilecek durumdasınız.»

Dupin bu kelimeleri söylerken, denizci epeyce kendine gelmiş, durulmuştu; ama tavırlarında o eski canlılık kalmamıştı.

«Tanrı yardımcım olsun,» dedi, uzun bir duralamadan sonra, «bu iş üzerine bildiklerimin hepsini anlatacağım size; — ama söyleyeceklerimin yarısına bile inanmanızı beklemiyorum — bunu beklemek için aptal olmalıyım. Her neyse, ben *suçsuz* olduğumu biliyorum, bu yolda ölümü bile göze alarak size her şeyi anlatacağım.»

Anlattıkları şöyle özetlenebilir : Son zamanlarda Doğu Hint Adalarına bir yolculuk yapmışlar. Onun da aralarında olduğu kalabalık bir grup Borneo Adasına çıkarak, gezmek için içerlere doğru ilerlemiş. Bir arkadaşı ile birlikte, bu orangutanı yakalamışlar. Sonra arkadaşı ölmüş, hayvan sadece onun malı olmuş. Memlekete getirene kadar orangutanın başa çıkılmaz yırtıcılığı yüzünden çekmediği kalmamış, sonunda onu sağ salim Paris'deki evine getirmeyi başarmış; komşuların merakını çekip başına dert olmasın diye de kimselere göstermemiş, sıkı sıkı gizlemiş hayvanı; ayağındaki bir kıymık yarasının geçmesini bekliyormuş. İyileşir iyileşmez satmak niyetindeymiş.

Cinayetin işlendiği gece, ya da sabah diyelim, bir denizciler eğlencesinden döndüğünde, hayvanı kendi odasında bulmuş; bitişikteki küçük, penceresiz, her yanı sıkı sıkı kapalı olan odada olması gerekiyormuş, ama kapısını kırıp dışarı çıkmış. Aynanın önünde, yüzü sabun içinde, elinde usturayla tıraş olmaya çalışıyormuş;

herhalde daha önce anahtar deliğinden, sahibinin tıraş oluşunu seyretmiş olsa gerek. Adam böyle tehlikeli bir aleti hayvanın elinde görünce, onu nasıl ustaca kullanabileceğini de kestirdiği için, büyük bir korkuya kapılmış, bir zaman ne yapacağını şaşırmış. Orangutanı en hırçın hallerinde bile korkutup sindiren bir kamçısı varmış, ona el atmış. Kamçıyı görür görmez, hayvan oda kapısından dışarı fırlamış; merdivenden aşağı, sonra da, talihsizlik işte, açık kalmış olan bir pencereden doğru sokağa.

Fransız tam bir umutsuzluk içinde arkasına takılmış; maymun, elinde ustura, arada bir durup adama bakarak yüzünü gözünü buruşturuyor, ta yanına gelene kadar onu bekliyormuş. Sonra iyice yaklaşınca yeniden kaçmaya başlıyormuş. Kovalama böyle uzun zaman devam etmiş. Saat sabahın üçü olduğu için, caddelerde kimsecikler yokmuş. Morgue Sokağının arkasında kalan dar yoldan geçtikleri sırada, Madame L'Espanaye'in evinin dördüncü katındaki açık bir pencereden dışarı vuran ışık, kaçmakta olan hayvanın gözüne çarpmış. Eve saldırmasıyla paratoner telini görüp akla sığmaz bir çeviklikle tırmanması, ardına kadar açık duran pancura tutunup sallanarak yatağın başucuna atlaması bir olmuş. Bütün bu işler bir dakika bile sürmemiş. Orangutan odaya girerken ittiği için pancur gene ardına kadar açılmış.

Bu arada denizci hem sevinmiş, hem de tasalanmış. Hayvanı yakalamak umudu arttığı için sevinmiş; içine daldığı bu tuzaktan, başka bir yol bulup kurtulması pek olacak şey değilmiş, gene paratoner telinden inmek zorunda kalacakmış; o zaman belki önünü kesip yakalayabilirmiş. Öte yandan, maymunun evin içinde yapabileceği işler de, tasalanmasına neden oluyormuş. İşte bu

ikinci düşünce adamı yukarı çıkmaya zorlamış. Bir denizci için, paratoner teline tırmanmak güç bir iş değildir; ama sol yanında kalan pencerenin düzeyine gelince durmuş, daha ileri gidememiş; sadece odanın içini şöyle bir görecek kadar uzanabilmiş. Gördüğü şey öylesine korkunçmuş ki az daha aşağı yuvarlanacakmış. Gecenin sessizliğini yırtarak Morgue Sokağında oturanları uykularından uyandıran korkunç çığlıklar bu sırada başlamış. Üstlerinde gecelikleri olan Madame L'Espanaye ile kızı, herhalde, demir kasadaki bazı kâğıtları sıralamaktaymışlar; kasa odanın ortasındaymış. Açıkmış, içindekiler çıkarılıp döşemenin üstüne konmuşmuş. Hayvanın içeri girmesiyle çığlıkların başlaması arasındaki zamana bakılırsa, ikisi de pencereye arkaları dönük olarak oturuyorlarmış, maymunu içeri girer girmez görmedikleri anlaşılıyormuş. Pancurun vurmasını ise rüzgârdan bilmiş olacaklar.

Denizci içeri baktığı sırada, dev hayvan bir eliyle, Madame L'Espanaye'in saçlarını tutmakta (biraz önce taradığı için, çözükmüş saçları), öbür eliyle de, tıpkı bir berber gibi, usturayı kadının yüzünde gezdirmekteymiş. Kız yüzükoyun, hareketsiz yatıyormuş; baygınmış. İhtiyar kadının çığlıkları, debelenmesi (saçları işte bu sırada kopmuş) orangutanın belki de kötü olmayan niyetini değiştirmesine, kızmasına neden olmuş. Adaleli kolunu savurduğu gibi kadının gırtlağını kesivermiş. Nerseyse başını vücudundan ayıracakmış. Kanı görünce kızgınlığı çılgınlık haline gelmiş. Dişlerini gıcırdatarak, gözlerinden alev saçarak, kızın vücudunun üzerine atılmış, korkunç tırnaklarını boğazına geçirmiş, soluğunu kesene kadar da bırakmamış. Odanın içinde dolaştırdığı yabanıl bakışları karyolanın başucuna gelince durmuş;

sahibinin korkudan katılaşmış olan yüzünü görmüş. Çılgınca kızgınlığı, kuşkusuz kırbacı hatırladığı için, bir anda korkuya çevrilmiş. Cezalandırılacağını anladığından olacak, işlediği cinayetleri saklamak ister gibi sinirli bir öfkeyle odanın içinde dört dönmeye başlamış; yanından geçtiği eşyaları deviriyor, kırıyormuş, yatağın üstündeki şilteyi de ortaya sürüklemiş. Uzatmayalım, önce kızın cesedini alıp bacanın içine tıkmış; sonra da ihtiyar kadının ölüsünü tuttuğu gibi tepesi üstü pencereden aşağı fırlatmış.

Maymun sırtında kafası kesik kadınla pencereye doğru yaklaşınca, denizci geri çekilmiş, paratoner telinden aşağı adeta kayarak inip hemen evinin yolunu tutmuş — bu cinayetler yüzünden başına bir iş açılacağından korktuğu için de orangutanı büsbütün gözden çıkarmış. Merdivendeki komşuların duydukları sesler, denizcinin o dehşet anında çıkardığı seslerle orangutanın homurdanmalarıymış.

Benim bunlara katacak başka bir sözüm yok. Orangutan kapının kırılmasından biraz önce paratoner telinden inerek kaçmış olacak. Pencereyi de, herhalde, çıkarken kapamıştır. Onu bir zaman sonra gene sahibi yakaladı ve *Jardin des Plantes*'a epeyce bir para karşılığında sattı. Emniyet Müdürüne gidip durumu anlatmamız üzerine (Dupin de bir iki noktayı aydınlatacak açıklamalarda bulununca), Le Bon hemen serbest bırakıldı. Emniyet Müdürü her ne kadar arkadaşıma karşı iyi davrandıysa da, işin böyle hiç ummadığı bir yola dökülerek çözülmüş olmasına canının sıkıldığını pek gizleyemedi; hatta, herkes kendi işine baksa, başkalarınınkine burnunu sokmasa gibilerden bir iki şaka yapmaktan da kendini alamadı.

«Bırak konuşsun,» dedi Dupin, iğneli şakalarına cevap bile vermemişti. «Bırak içini döksün; rahatlasın biraz. Bana, onu kendi kalesinde yenmiş olmak yeter. Gene de şunu söyleyeyim, bu işin içinden çıkamamış olması, öyle kendisinin sandığı gibi şaşılacak bir şey değil; çünkü, aslını ararsan, bizim Emniyet Müdürü dostumuz, gereğinden fazla kurnaz bir kimsedir, o yüzden de olayların derinliğine inemez. Düşüncelerinin *kökü* yoktur, bir türlü ayaklarını yere basamaz. Aklı, tıpkı vücudu olmayan bir insana benzer, yalnız bir kafa, Tanrıça Laverna'nın resimleri gibi — ya da, daha iyisi, bir morina balığı gibi, yalnız kafa ile omuzlardan yapılma bir insan diyelim. Gene de iyi adamdır. Konuşmasındaki canlılığı, doludizgin gidişi pek severim; akıllı bir insan diye tanınmasına da bu yeteneği neden olmuştur. Diyeceğim, gerçekleri yalanlamakta, olmayacak şeyleri de birer gerçekmiş gibi açıklamakta kimse ona çıkışamaz, hani *de nier ce qui est, et d'expliquer ce qui n'est pas.*»*

* Rousseau — *Nouvelle Héloise.*

KUYU VE SARKAÇ

(The Pit and the Pendulum)

Impia tortorum longas hic turba furores
Sanguinis innocui, non satiata, aluit.
Sospite nunc patria, fracto nunc funeris antro.
Mors ubi dira fuit vita salusque patent.

(Bu dörtlük, Paris'de, eskiden Jacobin'ler Kulübü'nün bulunduğu yere yapılacak olan bir çarşının kapıları için yazılmıştır.)

Bitkindim — ölecek gibiydim, uzun işkence beni bitirmişti; bağlarımı çözüp oturmama izin verdikleri zaman duyularımın benden ayrılıp gitmekte olduğunu hissettim. Yargı — o korkunç ölüm yargısı — kulaklarıma parçalanmadan gelen son kelimelerdi. Ondan sonra engizisyoncuların sesleri tek kelimesi bile anlaşılamayan düşsel bir uğultu içinde erimeye başladı. Bu uğultu ruhuma *dönme* düşüncesini getirdi — belki de bir değirmen dolabının çıkardığı sesi andırdığı için böyle bir düşünceye kapılıyordum. Biraz sonra o da kesildi, hiçbir şey işitmez oldum. Gerçi bir zaman daha gördüm — ama nasıl her şeyi büyüterek! Kara binişli yargıçların dudaklarını gördüm. Gözüme bembeyaz göründüler — üs-

tüne şu satırları karaladığım kâğıttan bile daha beyaz — üstelik gülünç derecede inceydiler; bu incelik kendilerine olan güvenlerinin aşırılığından — sarsılmaz kararlarından — işkence çeken insanları acımasızca aşağılamalarından gelen bir incelikti. Yazgımı belirleyen sözlerin o dudaklardan dökülmekte olduğunu gördüm. Ölüm tümceleri okuyarak kıvrıldıklarını gördüm. Adımın hecelerine uyduklarını gördüm; arkasından bir ses gelmeyince titredim, irkildim. Bir ara, salonun duvarlarını kaplayan kara kumaşların yumuşak, belli belirsiz dalgalanışını da gördüm, *birkaç an süren* çılgınca bir korkuya kapıldım. Sonra bakışlarım masanın üstündeki yedi büyük şamdana takıldı. Önce görünüşlerinde bir acıma vardı, beni kurtarmaya gelmiş, beyaz, incecik meleklek gibiydiler; ama sonra, birdenbire, ruhumu öldürücü bir bulantı kapladı, bütün vücudum sanki bir galvani bataryasının teline dokunmuşum gibi titremeye başladı; bu arada az önceki melekler alev başlı, anlamsız hayaller haline gelmişlerdi, onların bana yardım edeceği yoktu. Sonra aklıma ahenkli bir nota gibi yepyeni bir düşünce geldi; mezarda bizleri ne kadar tatlı bir rahatlığın beklemekte olduğunu düşündüm. Bu düşünce gelişini hiç belli etmeden, sessizce süzülmüştü kafamın içine, tadına bütün bütün varabilmem biraz uzun sürdü; sonunda ruhum tam onu gereğiyle hissetmeye, tadını çıkarmaya başladığı sırada, önümdeki yargıçların yarı yarıya gördüğüm biçimleri, sanki sihirlenmiş gibi büsbütün yok oldular; koca şamdanlar hiçliğe karıştı; alevleri hepten söndü; karanlığın karalığı sardı her yanı; bütün duyular, ruhların cehenneme gidişi gibi çılgınca bir iniş, bir düşüş içinde eridiler. Sonra evrende sessizlik, hareketsizlik ve geceden başka bir şey kalmadı.

Bayılmıştım; ama bilincimin bütün bütün yok olduğunu söylemeyeceğim. Ne kadarı kalmıştı? Onu bilemem, anlatamam; gene de hepsi yok olmuyordu. En derin uykuda — hayır! Kendini kaybetmede — hayır! Baygınlıkta — hayır! Ölümde — hayır! mezarda bile *hepsi* yok olmuyordu. Öyle olmasa insanın ölümsüzlüğünden söz açılamazdı. Uykuların en derininden bile kalkarken, *bir* düşün ince ağlarını yırtarız. Ama bir saniye sonra (o ağ öylesine çelimsizdir ki) gördüğümüz düşü hatırlamaz oluruz. Bir baygınlıktan ayılırken iki basamak vardır: Birinci basamakta aklın ve ruhun uyandığı, ikincisinde de madde olarak varlığımızın uyandığı duyulur. İkinci basamağa vardığımızda birincide hissettiğimiz şeyleri hatırlayabilseydik, daha ötedeki boşluğun anıları arasında bu duyguları açık seçik bulabilmemiz gerekirdi. Ötedeki boşluk dediğimiz ise — nedir o? Onun karanlığını mezarın karanlığından nasıl ayırabiliriz? Bunu bilseydik hiç değilse. Benim birinci basamak dediğim durumda hissettiğimiz şeyler, istediğimiz zaman hatırlayamasak bile, gene de, üstünden epeyce geçtikten sonra, çağrılmadıkları halde gelivermiyorlar mı, nereden geldiklerine şaşıp kalmıyor muyuz? Hayatında hiç bayılmamış olan bir kimse, yanan bir kömür parçasında tuhaf saraylar, çılgınca gülümseyen yüzler bulamaz; birçoklarının gözüne görünmeden havalarda süzülüp giden üzgün hayalleri göremez; yeni açmış bir çiçeğin kokusuna kapılarak düşüncelere dalamaz; daha önce hiç dikkatini çekmemiş olan bir ezginin getirdiği yeni yeni anlamlarla şaşkına dönemez.

Hatırlamak için, sık sık, bütün düşünce gücümü harcayarak uğraşır, didinirdim, ruhumun içinde eridiği o hiçlik durumundan belki bir iz bulurum diye sonu gel-

mez savaşımlara girişirdim; hani arada bir başarı sağlayacağımı düşündüğüm de olmamış değildir; kısa, çok kısa anlar için bazı şeyler hatırlardım, üstünden biraz geçip aklımı başıma toplayarak düşündüm mü, bunların yarı bilinçli durumlardan kalma anılardan başka bir şey olmadığını görürdüm. Bu karanlık anılar belli belirsiz seçilen, büyük biçimler yaratır ve o biçimler beni sessizce yakalayıp aşağılara doğru çekerlerdi — aşağı — daha aşağı — öyle ki, bu inişin sonsuz olduğu düşüncesinden doğan korkunç bir ahmaklığa kapılırdım. Kalbimin alışılmamış derecede durgunlaşması yüzünden içimde belli belirsiz bir korku doğardı. Sonra her şeyi, birdenbire, bir hareketsizlik duygusu kaplardı; beni aşağı indirenler (uçuk benizli kafile!) sanki, bu inişte, hudutsuzluğun hududunu aşmışlar gibi, yaptıkları işin yoruculuğuna dayanamayarak duruverirlerdi. Bundan sonra, bir durgunluk, bir cesaretsizlik çökerdi üstüme; sonrası sadece *çılgınlık* — yasak şeyleri hatırlamaya çalışan bir insanın çılgınlığı.

Ansızın ruhuma yeniden hareket ve ses geldi — kalbin gürültücü hareketi; kulaklarıma da onun çarpışının sesleri doldu. Sonra bomboş bir duralama. Sonra gene ses, gene hareket, gene dokunma — içimde bir duygunun dolaşması. Sonra var olmanın bilincine varış, düşünmeden — biraz uzunca sürdü bu. Sonra, ansızın, birdenbire, *düşünce;* insanı titreten bir korku; ne durumda olduğumu anlamak için uğraşıp didinişim. Sonra, gene duygusuzluk evreninde erimek isteği, dayanılmaz bir istek. Sonra ruhun yeniden hızla canlanması; hareket etmek için bir davranma; başarı. Yargılanışımı, yargıçları, duvarlardaki kara kumaşları, yargıyı, bitkinliğimi, bayılışımı, hepsini olduğu gibi hatırlayış. Bunlardan son-

ra geçmiş olan olayları bütünüyle unutuş; onları başka bir gün, uzun uzun uğraşarak şöyle böyle hatırlayabildim.

Daha gözlerimi açmamıştım. Sırtüstü yatmakta olduğumu hissediyordum, bağlı değildim. Elimi uzattım, ıslak, sert bir şeyin üstüne bütün ağırlığıyla düştü. Dakikalarca onun orada öylece kalmasına katlandım, bir yandan da nerede olduğumu, başıma *neler* geldiğini gözümde canlandırmaya çalışıyordum. Görme duygumu kullanmak istiyordum, ama cesaretim yoktu. Çevremdeki şeylere ilk olarak bakmak beni korkutuyordu. Korkunç şeyler görmekten çekindiğim için değil, ya görülecek *hiçbir şey* yoksa diye korkuyordum. Sonunda, tam bir kalp kırıklığıyla gözlerimi birden açıverdim. Umduğum başıma gelmişti. Sonsuz gecenin karanlığı her yanımı kuşatıyordu. Nefes almaya savaştım. Karanlığın kalınlığı sanki üstüme bastırıyor, beni boğuyordu. Hava basıncı dayanılacak gibi değildi. Sessizce yatıyor, kafamı işletmeye çalışıyordum. Engizisyonda olan bitenleri düşündüm, *onlardan hareket ederek* nerede olduğumu belki çıkarabilirim diyordum. Yargı okunmuştu; bana nedense pek eski bir şey gibi geliyordu onun okunması, üstünden sanki uzun zaman geçmişti. Gene de, bir an bile, ölmüş olabileceğim aklıma gelmedi. Romanlarda böyle şeyler okuruz, ama bu gibi düşünceler gerçek varlıkla bağdaşamaz; — öyleyse neredeydim, ne durumdaydım? Benim bildiğim ölüm cezasına çarptırılanlar törenle yakılırlardı, bu törenlerden biri yargılandığım günün gecesine rastlıyordu. Yoksa aylarca sonra yapılacak olan öbür töreni beklemek üzere gene eski zindanıma mı atılmıştım? Olacak şey değildi bu. Kurbanları hemen cezalandırırlardı. Üstelik benim daha önce yattığım zin-

danın yerleri, döşemesi, Toledo'daki bütün hücreler gibi taştandı, sonra böyle büsbütün ışıksız da değildi.

Korkunç bir düşünce birden bütün kanımı kalbime toplayıverdi, kısa bir zaman, gene duygusuzluk içinde eriyip gittim. Kendime gelince hemen ayağa fırladım, her yanım tir tir titriyordu. Kollarımı çılgınca hareketlerle sağa sola, öne arkaya, yukarı doğru savurdum. Hiçbir şeye dokunmadı ellerim; gene de bir adım bile atmaya çekiniyor, ya bir *mezarın duvarlarına* çarparsam diye korkuyordum. Bütün vücudumdan ter boşanıyor, alnımda büyük, soğuk taneler beliriyordu. Sonunda, bu kuşkunun yarattığı işkence dayanılmaz hale geldi; kollarımı öne doğru uzatarak yavaşça ilerledim; hafif bir ışık çizgisi görmek umuduyla gözlerimi yuvalarından dışarı uğrayacak kadar açmıştım. Adımlarca yürüdüm; gene de karanlık ve boşluktan başka bir şey yoktu. Rahat bir nefes aldım. Hiç olmazsa, korktuğuma uğramamış, yazgının o en korkunç cezasına çarptırılmamıştım.

Ben böyle sakınarak ilerlemeye devam ederken, Toledo'da dönmekte olan korkunç işler üzerine binlerce yarım yamalak dedikodu kafamda canlanıyordu. Bu zindanlar için garip şeyler anlatılırdı — hep uydurma sözler olduğuna inanırdım onların — ama uydurma bile olsalar, yüksek sesle tekrarlanamayacak kadar garip, korkunç şeylerdi. Toprağın altındaki bu karanlık dünyaya açlıktan ölmek için mi bırakılmıştım; yoksa bundan bile daha korkunç bir son mu bekliyordu beni? Her şeyin, hepsinin sonu ölümdü, bildiğimizden çok daha acı bir ölüm, bundan kuşkulanmayacak kadar iyi tanırdım engizisyon yargıçlarını. Beni uğraştıran, üzen, sadece bu işin ne zaman ve nasıl olacağıydı.

İleri doğru uzattığım ellerim sonunda katı bir en-

gelle karşılaştı. Bu bir duvardı, taştan örülmüşe benziyordu — pürüzsüz, kaygan, soğuktu. Duvar boyunca yürüdüm; dinlediğim bir sürü eski öykünün bende uyandırmış olduğu güvensizlik yüzünden adımlarımı çekine çekine atıyordum. Bu şekilde zindanımın enini boyunu anlamam olanaksızdı, duvarlar o kadar dümdüzdü ki, bütün çevreyi dolaşıp başladığım yere gelsem farkına bile varmaz, geçerdim. Bunu düşünerek, engizisyon odasına götürüldüğüm zaman cebimde olan bıçağa el attım; yerinde yoktu; giysilerimi de almış, sırtıma kaba şayaktan boru gibi bir şey geçirmişlerdi. Çıkış noktamı belli etsin diye bıçağı duvardaki bir çatlağa sokmayı düşünmüştüm. Zor bir durum karşısında değildim, ama kafam öylesine karmakarışıktı ki, bir an, çaresizlik içinde kaldığımı sandım. Sonra sırtımdaki giysinin ucundan bir parça kopardım, yüksekliğini iyice ayarlayarak, duvardaki çatlaklardan birine, yere doğru uzunlamasına olmak üzere yerleştirdim. Ellerimle yoklayarak zindanın çevresini dolaşırken bu paçavraya değmeden geçmem olanaksızdı. Böyle düşünüyordum ya, zindanın büyüklüğünü, ya da kendi zayıflığımı hesaba kattığım yoktu. Yerler hem ıslak, hem de kaygandı. Ayağım bir yere takılınca sendeleyerek birkaç adım attım, düştüm. Aşırı derecede yorgundum, hiç kıpırdamadan yüzükoyun uzanıp kaldım orada; biraz sonra da uyku bastırdı.

Uyanınca kollarımdan birini gererek uzattım, yanımda bir somun ile bir testi su buldum. Bunların oraya nasıl geldiğini düşünemeyecek kadar bitkindim, hırsla yiyip içtim. Biraz sonra doğrulup zindanın çevresini dolaşmaya devam ettim; sonunda, yorgun argın, kumaş parçasının durduğu yere vardım. Düşene kadar elli iki adım saymıştım; kalkıp tekrar yürümeye başladıktan

sonra da kırk sekiz adım sayarak paçavraya ulaştım. Hepsi, öyleyse, yüz adımdı; iki adımı bir metre diye hesaplarsak, zindanın çevresi elli metre oluyordu. Duvarda birçok köşelerle karşılaşmıştım, bu yüzden mahzenin biçimini anlamam olanaksızdı; nedense burasının bir mahzen olduğunu sanıyordum.

Bu araştırmaları bir amaçla yapmıyordum — hele umudum hiç yoktu —; gene de belli gelirsiz bir merak beni bu işe sürüklüyordu. Duvarı bırakıp ortadan karşı kıyıya doğru yürümeye karar verdim. Önce son derece sakınarak ilerliyordum; yer katı görünüyorsa da, üstünde kaygan, cıvık bir madde vardı. Ama biraz sonra, cesaretlendim, adımlarımı daha bir güvenle atmaya başladım — olabildiğince düz bir çizgi üzerinde yürümeye çalışıyordum. Böyle on on iki adım atmıştım ki giysimin yırtık ucu bacaklarıma dolaştı. Üstüne basmamla yüzükoyun yere yuvarlanmam bir oldu.

Düşmenin verdiği şaşkınlık içinde, epeyce korkunç olan durumun pek farkına varmamıştım, ama birkaç saniye sonra, hâlâ orada öyle yüzükoyun yatarken, birden aklım başıma geldi. Bakın ne olmuştu: çenem mahzenin döşemesine değiyordu, ama dudaklarımla başımın yukarı bölümleri, çenemden daha çıkık oldukları halde hiçbir şeye değmiyorlardı. Aynı zamanda, alnım da ıslak bir dumanla yıkanıyor gibiydi; burnuma da çürümüş yosun kokusu geliyordu. Kolumu uzattım, yuvarlak bir kuyunun tam kıyısına düşmüş olduğumu anlayarak titredim; genişliğini o anda çıkarmam olanaksızdı. Kuyunun duvarını yoklayarak küçük bir taş parçası koparabildim, boşluğa bıraktım. Saniyelerce taşın boşlukta düşerken kıyılara çarparak çıkardığı sesleri dinledim; sonunda yankılar yapan bir gürültüyle suya daldı. Aynı anda,

yukarda bir yerden doğru, bir kapının hızla açılıp kapanmasını andıran bir ses geldi; onunla birlikte bir ışık çizgisi de karanlıkta çakıp yok oldu.

Bu benim için hazırlanmış olan cezaydı, anlıyordum; tam zamanında düşerek kurtulmuştum; başıma öyle bir kaza gelmiş olduğuna şükrettim. Düşmeden önce bir adım daha atmış bulunsaydım bu dünya bir daha beni göremezdi. Kurtulduğum bu ölüm, engizisyon üzerine anlatılan öykülerde dinleyip de saçma bulduğum, masal deyip geçtiğim ölümlere tıpatıp uyuyordu. Kurbanlara iki türlü ölüm vardı: ya vücuda yapılan korkunç işkencelerle ölüm; ya da ruha yapılan korkunç işkencelerle ölüm. Bana ikincisi hazırlanıyordu. Çektiğim bunca şey sinirlerimi iyice gevşetmişti; kendi sesimi bile duysam titriyordum; beni beklemekte olan işkenceye, her bakımdan uygun bir durumdaydım.

Her yanım titriyordu, duvara doğru emekleyerek gerisin geriye döndüm — kuyuların korkusuna katlanmaktansa orada ölmek daha iyi idi; zindanın çeşitli yerlerinde kim bilir daha böyle ne kuyular vardı. Başka zaman olsa bu acıklı durumuma son verecek kadar bir cesaret göstererek kendimi kuyulardan birine atardım; ama şu anda korkakların en büyüğüydüm. Üstelik bu kuyular üzerine okuduğum şeyleri de unutamıyordum — engizisyonun o korkunç öldürme yöntemlerinden hiçbirinde hayatın *bir anda* sona erdirilmesi diye bir şey yoktu.

İçimdeki kargaşa beni saatlerce uyutmadı; sonunda gene dalmışım. Uyandığım zaman yanımda geçen kez olduğu gibi bir somunla bir testi su buldum. Yanıyordum susuzluktan, bir dikişte testiyi boşalttım. Herhalde ilaçlıydı — çünkü içer içmez uykum geldi. Derin

bir uykuya dalmışım — ölü gibi. Ne kadar sürdüğünü bilmiyorum tabii, ama gözlerimi açtığımda çevremdeki şeyler görünür olmuştu. Önce nereden geldiğini kestiremediğim, soluk, kükürt rengi bir ışık zindanın büyüklüğünü ve biçimini görebilmemi sağlıyordu.

Zindanın büyüklüğü bakımından tamamıyla yanılmıştım. Çevresini saran bütün duvarların uzunluğu yirmi beş metreden fazla değildi. Bu yanılma bana dert oldu, dakikalarca hep onu düşündüm; aslında ne boş bir şeydi — çevremi sarmış olan bu korkunç koşullar altında, ben tutmuş zindanımın enini boyunu düşünüyordum, bundan daha saçma bir iş olabilir miydi? Ama böyle basit şeylere karşı tuhaf bir ilgi duyuyordum; ölçüde yaptığım hatanın ne olduğunu anlamaya çalıştım. Sonunda beynimde bir şimşek çaktı, anlamıştım. Düştüğüm yere gidene kadar elli iki adım saymıştım: o zaman duvardaki kumaşa bir iki adım uzaklıktaymışım herhalde; yani mahzenin çevresini dolaşmışım da, kumaşa varmama iki adım kalmış. Sonra da işte uyudum — uyanınca geldiğim yana doğru giderek geri dönmüş olacağım — bu yüzden de duvarların uzunluğunu gerçektekinin iki katı olarak hesaplamıştım tabii. Kafam öyle karışıktı ki duvarı soluma alarak başladığım yürüyüşü, duvarı sağıma alarak bitirdiğimin farkına bile varmamıştım.

Zindanın biçimini hayal ederken de aldanmıştım. Ellerimle yoklaya yoklaya yürürken birçok köşeler bulmuştum; duvarların düz olduğunu hiç sanmıyordum; bambaşka bir mahzen canlanmıştı gözümde; bir baygınlık geçiren, ya da bir uykudan kalkan insanın üzerinde karanlığın etkisi işte böyle oluyor! Aslında o köşeler duvarlardaki çukur gibi yerlerin, birbirinden çeşit-

li uzaklıklardaki girintilerin köşelerinden başka bir şey değildi. Mahzen dörtgen biçimindeydi. Taştan yapılmış sandığım duvarlar demirdi, ya da başka bir madenden yapılmıştı; çok büyük levhalar halindeydiler; bu levhaların birleştikleri yerlerse çukur çukurdu. Papazların boş inanlarından doğmuş olan bir sürü korkunç, iğrenç resim bu maden duvarları baştan başa kaplamıştı. Şeytan biçimleri, iskeletler, daha bir sürü korkunç şey her yanı doldurmuş, pisletmişti. Bu çirkinlik örneklerinin biçimleri belirliydi, ama renkleri solmuş, bulanıklaşmıştı; havanın ıslaklığından olmalıydı. Yere baktım, taş. Ortada kıyısına düştüğüm ağzı açık kuyu vardı; başka kuyu da yoktu zindanda.

Bütün bunları zorlukla görebildim, epeyce güç harcadım — çünkü ben uyurken durumumu değiştirmişlerdi. Alçak bir tahta kerevetin üstünde boylu boyunca, sırtüstü yatıyordum. Kayışa benzeyen bağlarla kerevete sıkı sıkıya bağlanmıştım. Bu bağlar bütün vücudumu kaplıyordu; sadece başım, biraz da sol kolum serbestti, çabalasam onu uzatıp yerdeki toprak bir tabaktan yemeğimi alabilirdim. Testinin kaldırılmış olduğunu korkuyla gördüm. Korkuyla diyorum — çünkü dayanılmaz bir susuzluk duyuyordum. Görünüşe bakılırsa cellatlarım bu susuzluğu daha da artırmak istiyorlardı — tabaktaki yemek kıyasıya baharlanmış bir et parçasıydı.

Gözlerimi kaldırıp mahzenin tavanına baktım. Yüksekliği on on iki metre kadardı, yapısı tıpkı yan duvarlar gibiydi. Levhalardan birindeki iyice belirli bir biçim bütün dikkatimi üzerine çekti. Bu bir Zaman resmiydi, bildiğimiz resimlerine benziyordu, ama elinde tırpan yerine eski duvar saatlerinde gördüklerimizi andıran büyük bir sarkaç tutuyordu; ilk bakışta onun da

resmin içinde olduğunu sandım. Ama bu makinenin görünüşünde beni daha dikkatle bakmaya zorlayan bir şey vardı. Gözlerimi dikip doğrudan doğruya ona baktım, (tam benim olduğum yerin üzerindeydi); sallanıyordu sanki, ya da bana öyle geliyordu. Bir an daha geçti, artık emindim, sallanıyordu. Kısa, çok ağır bir sallanıştı bu. Bir zaman onu korkuyla seyrettim; şaşkınlığım korkumdan da baskındı. Sonunda onun bu tembel hareketlerini gözlemekten yorularak başka şeylere bakmaya başladım.

Hafif bir ses dikkatimi çekti, gözlerimi yere çevirdim, döşemenin üstünde iri fareler geziniyordu. Yattığım yerden sağıma düşen kuyuyu görebiliyordum, onun içinden çıkmışlardı. Baktığım sırada da etin kokusuyla gözleri dönmüş, aç hayvanlar, sürü sürü, koşuşarak çıkıyorlardı kuyudan. Eti onlardan kurtarmak epeyce dikkat isteyen, yorucu bir iş oldu.

Yarım saat geçmişti, belki de bir saat (artık saatleri pek kestiremiyordum), gözlerimi bir daha yukarı kaldırdım. Gördüğüm şey beni şaşkına çevirdi. Sarkacın sallanma alanı artmış, bir metreye yaklaşmıştı. Bunun tabii bir sonucu olarak hızı da artmıştı. Ama beni asıl şaşırtan onun göze görünür derecede *alçalmış* olmasıydı. Daha dikkatle baktım, tam ucunda yeni ay biçiminde parlak bir çelik gördüm — ne kadar korktuğumu artık söylemeyeceğim — ayın kıvrık uçları yukarı doğruydu, aralarındaki uzaklık otuz santim kadardı, alt yanı ise ustura gibi keskindi. Gene bir ustura gibi ağır, kaba görünüşlüydü, yukarı doğru daha daralıyor, kalınlaşıyordu. Üst yanından bir çubuk yükseliyordu, bakırdan yapılma, ağır bir çubuk; hepsi birden havada sallanırken *ıslık* gibi bir ses çıkıyordu.

Papazların işkence yapmaktaki bütün inceliklerini göstererek hazırladıkları bir sondu bu, kuşkum kalmamıştı artık. Engizisyonun gözcüleri kuyu işini öğrenmiş olduğumu anlamışlardı — *kuyu,* benim gibi küstah düşmanlara hazırlanmış bir ölümdü — *kuyu,* cehennem demekti, engizisyonun en büyük cezası olduğu söylenirdi. Beklenmedik bir kaza beni kuyuya düşmekten kurtarmıştı; şaşırtıcı işler, ya da işkence tuzakları bu zindanlardaki karmakarışık ölümlerin önemli bir özelliğiydi, bunu biliyordum. Düşmediğimi görünce gelip beni onun içine itemezlerdi, şeytanlıklarına yakışmazdı böyle bir şey, bu yüzden de (başka çaresi olmadığı için) değişiklik yapacak, daha hafif bir ölüm seçeceklerdi. Daha *hafif!* Bu kelimeyi böyle bir yerde, böyle bir anlamda kullanmak tuhafıma gitti, acımın arasında gülümsedim.

Çeliğin gidip gelişini sayarak geçirdiğim o ölümden beter korku saatlerini, uzun saatleri anlatıp da ne olacak! Santim santim — çizgi çizgi — yüzyılların yavaşlığıyla geçen zamanın ancak belirtebildiği bir alçalışla — aşağı, durmadan aşağı iniyordu! Günler geçti — pek çok günler geçmiş olmalı — sonunda, acı nefesiyle beni yelpazeleyecek kadar alçaldı, yakınlaştı. Keskin çeliğin kokusu burnuma doluyordu. Dua ettim — şunu biraz daha hızlı indirin diye, usandırırcasına yalvardım göklere. Çılgına dönmüştüm, o korkunç bıçağın sallanışına doğru kendimi kaldırmaya savaşıyordum. Sonra birden duruldum, pırıl pırıl gelen ölüme gülümseyerek baktım, ender bulunan bir oyuncak karşısındaki çocuklara benziyordum.

Bir zaman gene duyularım benden uzaklaşıverdi; pek kısa sürdü bu; çünkü tekrar kendime geldiğimde

sarkaçta belli bir alçalma yoktu. Ama belki de uzun sürmüştür — beni gözleyen şeytanlar bayıldığımın da farkına varmışlardır elbette, yaptıkları işin iyice tadını çıkarmak için ayılmamı beklemiş, sarkacı olduğu yerde tutmuşlardır. Ayıldığım zaman, kendimi son derece — ah! anlatılamayacak kadar — bitkin, yorgun hissediyordum, sanki uzun bir müddet aç kalmıştım. Bunca işkencenin arasında bile olsa, insan yemeğini unutamıyor. Canımı yakan bir çabayla sol kolumu, bağlarımın izin verdiği kadar uzatıp farelerden kalan et parçasını yakaladım. Onu dudaklarımın arasına soktuğum anda, kafamda yarım bir düşünce, bir sevinç doğdu — bir umut. *Benim* ne alışverişim olabilirdi umutla? Dediğim gibi, yarım bir düşünceydi bu — insanın hiçbir zaman tamamlanmayacak olan daha böyle ne düşünceleri olur! Bir sevinç — bir umut düşüncesiydi, anlamıştım; ama daha doğarken yok olmuştu. Onu tamamlamak — elimden kaçırmamak için boşuna savaştım. Çektiğim uzun acılar yüzünden kafam işlemez olmuştu. Bir aptal — bir budalaydım.

Sarkacın gidip gelişi benim yatış yönüme tam dikti. Yarım ay biçimindeki çelik, kalbimin üzerine gelecek gibi ayarlanmıştı. Önce giysimin kumaşını kesecekti — sonra dönüp gene geçecekti kestiği yerden — sonra bir daha — bir daha. Korkunç derecede geniş gidip gelişi (on metre, belki daha fazlaydı), ıslıklar çalarak inişiyle çevremdeki demir duvarları ikiye bölecek kadar güçlüydü, gene de benim giysimi kesip ayırması dakikalarca sürecekti. Bu düşünceyle durdum. Daha ilersini düşünmeye cesaret edemedim. Bütün dikkatimi vererek, inatla durdum onun üzerinde — sanki daha ilersini düşünmezsem, çeliği de *orada* durdurabilecektim. Yarım ay

biçimindeki bıçağın giysimin üstünden geçerken çıkaracağı sesi — kumaşın sürtünmesiyle sinirlerimi saracak olan o tuhaf titremeleri düşünmeye uğraştım. Dişlerim gıcırdamaya başlayana kadar hep bu boş şeyleri düşündüm.

Aşağı — hep aynı hızla aşağı doğru iniyordu. Sallanışının hızı ile alçalışının hızını karşılaştırmaktan çılgınca bir zevk alıyordum. Sağa doğru — sola doğru — geniş bir alanda uzaklaşıyor — cehennemlik bir ruhun çığlığıyla! Kalbime işliyor, kaplanların sessiz adımlarıyla geliyordu! Bu gidiş gelişlerle birlikte ben de bir gülüyor, bir haykırıyordum.

Aşağı — hiç ara vermeden, hiç acımadan aşağı! Göğsümün on santim üzerinden geçiyordu! Sol kolumu kurtarmak için bütün gücümle — çılgınca — çabaladım. Dirseğimden aşağısı serbestti. Elimi, büyük bir çaba harcayarak tabaktan ağzıma kadar götürebiliyordum, ama işte o kadar. Dirseğimdeki bağı bir koparsam, sarkacı yakalar, durdurmaya çalışırdım. Bir çığı bile durdurmaya kalkacak bir haldeydim.

Aşağı — duralamadan — sakınmadan aşağı! Her sallanışla nefes nefese kalıyor, çırpınıyor, bir sinir hastası gibi büzülüyordum. Gözlerim sarkacın uzaklaşıp yükselişini, artık canımı yakmayan bir umutsuzlukla izliyor, inişinin başlamasıyla birlikte kasılıp yumuluyorlardı; oysa ölüm bir kurtuluştu, ah, sözle anlatılamayacak bir kurtuluş! Gene de bu keskin, parlak baltanın azıcık daha alçalınca göğsümü yarıp geçeceğini düşünmek bütün sinirlerimi geriyor, beni tir tir titretiyordu. *Umut* neden oluyordu buna, sinirlerim onun yüzünden geriliyordu — ben onun yüzünden büzülüyordum. *Umut* — her türlü işkencenin üstünde, ötesinde olan umut —

engizisyon zindanlarında ölümü bekleyenlerin kulağına bile kurtuluşu fısıldayan umut!

Baktım, on on iki kere daha gidip geldikten sonra giysime değecek — bunu görünce birden ruhuma umutsuzluğun keskin, ağır durgunluğu çöktü. Saatlerdir — belki de günlerdir — ilk olarak *düşündüm.* Beni saran bu sargı, ya da kayış *tek* parçaydı. Ayrı ayrı, birçok sargılarla bağlı değildim. Ustura gibi çeliğin ilk dokunuşu sargıyı kesip ikiye ayırdı mı, sol elimin yardımıyla belki de onu büsbütün çözebilirdim. Bıçağın yakınlığı nasıl korkunç olurdu o zaman! En hafif bir kıpırdanma ölüm demekti! Hem o engizisyon kölelerinin bunu daha önceden görmemiş olmaları, böyle bir kurtuluş yolunu açık bırakmaları olanaksızdı. Sargının tam sarkacın altına gelen yerden geçmesi olacak şey miydi? Bu zayıf ve görünüşe göre son umudumun da yıkılacağından korka korka, kafamı kaldırıp göğsüme baktım. Sargı bütün vücudumu; kollarımı, bacaklarımı, her yandan, sıkı sıkıya sarmış — *sadece öldürücü çeliğin yolunu açık bırakmıştı.*

Kafamı yerine koyar koymaz beynimde bir şimşek çaktı; bunu en iyi şöyle anlatabilirim : hani size yarım bir düşünceden, bir umut düşüncesinden söz açmıştım; et parçasını yanan dudaklarımın arasına götürdüğüm anda içimde bir sevinç, bir umut doğmuş, ama iyice biçimlenmeden yok olmuştu; işte o düşünce tamamlanarak gelmişti bu kez, sadece bir sevinç değil, bir kurtuluş düşüncesi olmuştu. Kafamda bir bütündü — zayıf, ayakta zor duran, zor belli olan — gene de eksiksiz, tam bir düşünceydi. Umutsuzluğun verdiği sinirli bir güçle hemen işe giriştim.

Üstünde yatmakta olduğum alçak kerevetin çevre-

sinde saatlerdir fareler kaynaşıp duruyordu. Yabanıl, atılgan, aç — pırıl pırıl yanan kırmızı gözleriyle bana bakmaktaydılar, sanki beni yemek için hazırlanıyor, hareketsizleşmemi bekliyorlardı. «Ne yiyecekler,» diye düşündüm, «neler yemeye alışmışlardır o kuyunun içinde?»

Engel olmak için o kadar uğraşmama karşın tabağın içindekileri silip süpürmüş, azıcık bir şey bırakmışlardı. Elimi tam bir alışkanlık içinde indirip kaldırıyor, sağa sola sallıyordum; sonunda bu hareketlerin böyle bilinçsiz bir benzerlik içinde sürüp gittiğini gören hayvanlar korkmaz olmuşlardı. Oburluklarının verdiği coşkunlukla sık sık keskin dişlerini parmaklarıma geçiriyorlardı. Yağlı, ağır kokulu etin kalıntılarını sargıların erişebildiğim yerlerine sürdüm, iyice sürdüm; sonra elimi yerden kaldırıp nefes bile almadan sessizce yattım.

Bu değişiklik — elimin devamlı olarak yaptığı hareketlerin durması, önce aç hayvanları bir şaşırttı, korkuttu. Büzülüp sakınarak geri çekildiler; birçoğu kuyuya doğru kaçtı. Ama bu yalnız bir an sürdü. Oburluklarına olan güvenim boş çıkmadı. Benim hareketsiz kaldığımı görünce, içlerinden bir ikisi, en korkusuzları, kerevetin üstüne sıçrayarak kayışları kokladılar. Bu bir toplu hücumun ilk işareti oldu. Kuyunun içinden yeni yeni sürüler çıkıyordu. Tahtalara tırmandılar, her yanı kaplayıverdiler — üstüme yüzlercesi birden koşuştu. Sarkacın ölçülü hareketleri onları hiç rahatsız etmiyordu. Çeliğin geçtiği yerde durmuyor, sargının yağlı yerlerine üşüşüyorlardı. Ağırlıklarını duyuyordum — üstümdeki yığınlar gittikçe büyüyor, ağırlaşıyordu. Boğazımda geziniyorlardı; soğuk dudakları dudaklarımda dolaşıyordu; onların ağırlığı altında zor nefes alıyordum;

yeryüzünde benzeri görülmemiş olan bir iğrenme duygusu ile içim kabarıyor, yapışkan bir ıslaklıkla bunalan kalbim buz gibi oluyordu. Bir dakika sonra hepsi sona erecekti. Sargının gevşediğini açıkça hissediyordum. Daha şimdiden birkaç yerinden kopmuş olduğu belliydi. İnsan gücünü aşan bir direnişle *kıpırdanmadan* yatıyordum.

Hesaplarımda yanılmamıştım — bunca şeye boşuna katlanmamıştım. Artık *serbest* olduğumu hissediyordum. Sargı parça parça olmuş, vücudumdan aşağı sarkıyordu. Ama sarkacın ucu da göğsüme değmeye başlamıştı. Giysimin kumaşını ikiye ayırmış, altındaki iç gömleğimi bile kesmişti. İki kere daha gidip geldi, sinirlerimde keskin bir acının dolaştığını duydum. Ama kurtuluş anı gelmişti. Elimi sallayınca kurtarıcılarım birbirini çiğneyerek kaçıştılar. Kayar gibi bir hareketle — sakınarak, çekine çekine, yana doğru, yavaşça — sargının arasından sıyrılarak bıçağın erişemeyeceği bir yere kaçtım. O an için olsun, *serbesttim* artık.

Serbest! — ve engizisyonun avucunun içinde! Korkularla dolu yatağımdan sıyrılıp zindanın taşları üstüne basmamla birlikte cehennem makinesinin hareketleri de duruverdi, görünmeyen bir güç onu tavana doğru çekti. Ta kalbime işleyen bir ders oldu bu bana. Her hareketimin gözlendiğine kuşku yoktu. Serbest! — bir işkencenin sonundaki ölümden kurtulmuştum, bir başka işkencede ölümden daha beter şeylere katlanmak için. Bu düşüncenin verdiği sinirlilik içinde, gözlerimi çevremi saran demir duvarlara çevirdim. Tuhaf bir şey — önce iyice seçemediğim, anlayamadığım bir değişiklik — artık iyice görülüyordu, bir değişiklik olmaktaydı zindanda. Uykulu, titrek bir dalgınlık içinde, dakikalar-

ca, bu değişikliğin ne olduğunu anlamak için boşuna kafa yordum. O arada, ilk olarak, mahzeni aydınlatan kükürt rengi ışığın nereden geldiğini gördüm. Duvarlar döşemenin üstüne oturtulmuş değildi, diplerinde bir buçuk santim kalınlığında yarıklar vardı; işte o sarı ışık, zindanı çepçevre saran bu yarıklardan sızmaktaydı. Aralarından bakmaya uğraştım, ama bir şey göremedim.

Doğrulup ayağa kalktığım sırada mahzendeki değişikliğin içyüzünü birdenbire anlayıverdim. Duvardaki şekillerin belirli olmasına karşılık, renklerin bulanık ve belirsiz olduğunu söylemiştim. Şimdi ise renklere bir parlaklık gelmişti; ikide bir yanıp tutuşan, insanı korkutan bir parlaklıktı bu; hayalet ve şeytan resimlerine öyle bir görünüş vermişti ki, sinirleri benden çok daha güçlü olan kimseler bile titremeden duramazlardı onların önünde. Şeytan gözleri, yabanıl, ürkütücü bir canlılıkla, binlerce yönden bana bakmaktaydı; daha önce bakıp da boş sandığım yerlerde yeni yeni biçimler belirmişti; yanmakta olan bir ateşin sarı ışığında pırıldayıp duruyorlardı, evet, bir ateş yanıyordu, bunun gerçek olmadığına bir türlü inandıramıyordum kendimi.

Gerçek olmadığına! — Nefes alırken burnuma kızgın demirlerin buharı geliyordu! Boğucu bir koku kaplamıştı zindanı! Benim çektiğim işkenceyi izlemekte olan gözlere her an biraz daha derin bir parıltı siniyordu. Kanlı, korkunç resimlerin üzerine gittikçe artan bir kırmızılık yayılıyordu. Soluk soluğa kalmıştım! Nefes almak için uğraşıyordum! Cellatlarımın ne yapmak istedikleri açıktı — ah! insanların en merhametsizleri! ah! iblisler! Kızarmaya başlayan demirlerden uzaklaşarak mahzenin ortasına gittim. Alevlerin getirmekte olduğu ölümü düşünürken, kuyunun serinliğini hatırlamak ru-

huma bir ferahlık verdi. Hemen kıyısına koştum. Zayıf bakışlarımı içine eğdim. Işıklarla tutuşan tavanın parıltısı kuyunun en kuytu köşelerini bile aydınlatıyordu. Gene de, bir an, ruhum gördüğüm şeyin anlamına varmak istemedi. Ama o dayatarak — çabalayarak, sonunda, zorla kabul ettirdi kendisini — korkuyla büzülen düşüncelerimin arasına bir ateş gibi daldı. Ah! anlatacak gücüm olsa! — ah! korku! — ah! bütün korkulara katlanılır, buna katlanılmaz! Bir çığlık atarak kuyunun kıyısından çekildim, ellerimi yüzüme kapattım — acı acı ağlıyordum.

Sıcak hızla artıyordu, gözlerimi kaldırıp çevreme bir baktım, sıtma nöbetine tutulmuş gibi titredim. Mahzende ikinci bir değişiklik olmuştu — bu sefer değişiklik duvarların *biçimindeydi.* Gene, bir zaman, ne olduğunu anlamak için boşuna kafa yordum. Ama uzun sürmedi bu, anladım. İki kere ellerinden kurtulmuş olmam, engizisyonun intikamına hız vermişti, artık oyun edemeyecektim *Ölüme.* Mahzenin dörtgen biçiminde olduğunu söylemiştim. Şimdi ise karşılıklı iki köşenin açıları daralmıştı — öbür iki köşe de onların daralması yüzünden genişlemişti. Duvarlar hızla birbirine yaklaşıyor, hafif bir gürültü ya da inilti gibi bir sesle üstüme doğru geliyordu. Bir anda mahzen baklava biçimini alıverdi. Ama değişme bu kadarla kalmadı — kalmasını da istemiyordum hani, hiçbir umudum yoktu. Sonsuz bir dinlenişi getirecek olan bir hırka gibi, o kırmızı duvarları göğsümün üstünde kavuşturabilirdim. «Ölüm,» diyordum, «kuyudakinden başka hangi ölüm olursa olsun, seve seve katlanırdım!» Budala! Bu yanan duvarların beni *kuyuya* doğru götürmekte olduklarını nasıl anlayamamıştım? Demirlerin sıcaklığına dayanabilir miydim?

Ya da dayansam bile, onların itişine karşı koyabilir miydim? Baklava biçimi duvarlar daraldıkça daralıyordu, bu iş o kadar hızlı oluyordu ki durup şöyle bir çevreme bakacak zaman bile bulamıyordum. Ağzı açık kuyu daralan mahzenin tam ortasında kalmıştı, en geniş yer onun bulunduğu yerdi. Büzülüp geriledim — ama kapanan duvarlar beni ileri doğru itti. Yanmış, kavrulmuş vücuduma, zindanın taşlarında ancak birkaç santimlik yer kalmıştı. Artık karşı koymuyordum; ruhumun acısı, umutsuzluğumu anlatan yüksek, uzun, son bir çığlıkla içimden taştı. Kuyunun kıyısında sendelediğimi hissettim — gözlerimi yumdum —.

Birbirine karışan insan sesleri! Birçok trampetin çalışına benzeyen bir gürültü! Gök gürlemesini andıran keskin bir demir gıcırtısı! Yanan duvarlar birden geri çekildi! Baygın bir halde kuyunun içine düşeceğim sırada uzanan bir kol kolumu yakaladı. General Lasalle'ın koluydu bu. Fransız ordusu Toledo'ya girmişti. Engizisyon, düşmanlarının elindeydi.

MAELSTRÖM'E DÜŞÜŞ

(A Descent into the Maelström)

> Tanrının Doğadaki işleri de, kendi Varlığındaki işleri gibi, *bizim* işlerimize benzemez; bizim biçim verdiğimiz örnekleri, Onun yapıtlarının büyüklüğüne, derinliğine, araştırılmazlığına uydurmaya çalışmak boştur; *Onun yapıtları Democritus'un kuyusundan bile daha derindir.*
>
> *Joseph Glanville*

En yüksek kayanın tepesine varmıştık. İhtiyar adam birkaç dakika sessiz durdu, konuşamayacak kadar bitkin görünüyordu.

«Çok eskiden değil,» dedi sonunda, «birkaç yıl öncesine kadar, size bu yollarda, oğullarımın en küçüğü gibi hiç yorulmadan kılavuzluk edebilirdim; ama aşağı yukarı üç yıl önce başıma bir iş geldi, öyle bir iş ki daha hiçbir insanoğlunun başına gelmemiştir — ya da gelmiş olsa bile hiçbiri sağ kalmamış, gördüklerini anlatamamıştır — o zaman dayandığım altı saatlik öldürücü bir korku bende ne vücut bıraktı, ne de ruh. Beni *çok* yaşlı

bir adam sanıyorsunuz — ama değilim. Simsiyah saçlarımın böyle bembeyaz olması, kollarımın, bacaklarımın dermansızlaşması, sinirlerimin gevşemesi, bütün bunlar bir tek günü bile doldurmadan olup bitmiş şeyler; öyle ki şimdi biraz güç harcasam titremeye başlıyorum, bir gölge görsem korkuyorum. Şu küçücük uçuruma bile başım dönmeden bakamadığımı söylesem, inanır mısınız?»

«Küçücük uçurum» — dinlenmek için kendisini onun kıyısına öyle dikkatsizce atmıştı ki vücudunun daha ağır bölümü boşlukta duruyordu; ihtiyarı aşağı düşmekten koruyan, sadece ta uca, kaygan kıyıya dayamış olduğu dirseğiydi — bu «küçük uçurum» aşağıdaki kayalık dünyadan, şöyle, beş yüz ya da altı yüz metre yükseklikte, pürüzsüz, kara kara parlayan, sarp bir uçurumdu. Yeryüzünde hiçbir şey beni onun kıyısına gitmeye zorlayamazdı, altı metre uzaklıktan daha yakına sokulmazdım. Yol arkadaşımın bu tehlikeli durumunu görünce öyle derin bir heyecana kapıldım ki yere boylu boyunca uzanıp çevremdeki çalılara sarıldım, gözlerimi gökyüzüne kaldırmaya cesaret edemedim — bir yandan da, kafama takılmış olan bir düşünceden, böylesine hızlı esen rüzgârın öfkesiyle dağın yerinden oynayacağı düşüncesinden kurtulmaya çabalıyordum. Oturup uzaklara bakacak kadar cesaret toplamam epeyce sürdü.

«Bu kuruntulardan kurtulmalısınız artık,» dedi kılavuz, «çünkü sizi buraya getirmemin nedeni o söz ettiğim işin nerede başıma geldiğini göstermekti — olan biten her şeyi, böyle hepsi gözünüzün önündeyken anlatmak istiyordum.»

«Biz şimdi,» diye devam etti, kendine has tavrıyla

konuşuyordu — «biz şimdi Norveç hududunun yakınlarındayız — altmış sekizinci enlem derecesinde — büyük Nordland ilinde — ıssız Lofoden ilçesinde. Tepesinde oturduğumuz bu dağın adı Helseggen; yani Bulutlu. Şimdi şöyle biraz daha yukarı kalkın — başınız dönüyorsa otlara tutunun — şöyle — sonra şu aşağıdaki duman kuşağının üzerinden denize bakın.»

Aptal aptal baktım, denizi geniş bir alanda görüyordum; suların rengi öyle karanlıktı ki, aklıma hemen *Mare Tenebrarum* üzerine yazılanlar geldi. Hayal edilemeyecek kadar ıssız bir görünüşü vardı; insanı acındıran bir ıssızlık. Korkunç derecede kara, sarp uçurumlar, dünyayı çevreleyen kaleler gibi, kıyı boyunca göz alabildiğine uzanıyor, ardı arası kesilmez çığlıklar atarak, haykırarak gelen dalgaların beyaz köpükleriyle yıkanırken, karanlık renkleri daha güçlü beliriyordu. Durduğumuz yerin tam karşısında, beş altı mil uzakta, küçük, çıplak bir ada görünüyordu; ya da, daha iyisi, çevresini saran dalgaların birbirine karışıp durulmasından yeri belli oluyordu diyelim. Kıyıya ondan iki mil daha yakında, daha küçük, yalçın, ıssız, başka bir ada vardı; çevresinde yer yer kaya yığınları yükseliyordu.

Okyanusun uzaktaki adayla kıyı arasındaki bölümü bir tuhaftı. İçeri doğru sert bir rüzgâr esiyordu; engindeki bir yelkenli, gidişini çift kat camadana vurulmuş olan yan yelkenine bırakmış, sulara batıp çıkmaktaydı; ama okyanusun bu bölümünde belli bir kabarma, bir dalgalanma yoktu; sular çeşitli yönlere doğru kısa, hızlı, hırçın çırpınışlarla yayılıyordu — rüzgârın bir etkisi olmuyordu onlara. Kayaların çevresinden başka bir yerde de pek öyle köpüklenmiyorlardı.

«Şu uzaktaki adaya,» dedi ihtiyar adam, «Norveçliler Vurrgh Adası derler. Şu aradaki de Moskoe'dir. Kuzeye doğru bir mil ötedeki: Ambaaren. Şu görünenler: Isleen, Hotholm, Keildhelm, Suarven, bir de Buckholm. Ta ötede — Moskoe ile Vurrgh arasında — Otterholm, Flimen, Sandflesen, Stockholm var. Adları böyle işte — ama ne akla hizmet ederek onlara böyle birer ad takmışlar, orası anlaşılacak gibi değil. Bir şey işitiyor musunuz? Bir değişme görüyor musunuz sularda?»

Aşağı yukarı on dakikadır Helseggen dağının tepesindeydik; Lofoden'in içerlerinden doğru tırmanmıştık buraya, o yüzden de tepeye varmadan denizi göremeyiştik. İhtiyar adam konuşurken, gittikçe artmakta olan bir uğultu duymaya başladım; Amerika'nın çayırlarında büyük sürüler halinde dolaşan yabanıl mandaların çıkardığı gürültüye benziyordu; aynı anda, aşağıda *kararsızca* kıpırdanmakta olan suların kaşla göz arasında durumlarını değiştirip doğuya doğru akmaya başladıklarını gördüm. Ben orada öyle bakarken bile, akıntının hızı korkunç bir şekilde artmaktaydı. Her an biraz daha hızlanıyor — biraz daha büyüyordu. Beş dakika içinde, bütün deniz, ta Vurrgh'a kadar, ateş püsküren, çılgın bir insana döndü; ama asıl gürültü Moskoe ile kıyı arasındaki sulardan geliyordu. Bu suların geniş yatağı birbirine karşı koyan binlerce küçük akıntıyla bölünüp parçalanıyordu, çılgınca bir sarsılışla kasılıyor — kabarıyor, kaynıyor, sesler çıkarıyor — sayısız su burgaçları yaparak, doğuya doğru, görülmemiş bir hızla akıyordu; çok yüksekten dökülen çağlayanlardan başka hiçbir yerde sular bu kadar hızla akamazdı.

Birkaç dakika sonra önemli bir değişiklik daha ol-

du. Suların üstü düzleşti, burgaçlar birer birer yok oldular; bu arada, önceleri hiç de köpüklü olmayan yerlerde uzunlamasına köpük çizgileri belirmeye başladı. Bu çizgiler, sonunda büyük bir alana yayılarak birleşti, yok olan burgaçların dönüşlerine uyan bir akışla, çok daha büyük bir burgaç biçimini aldı. Derken — birdenbire — bu yeni burgaç iyice belirdi, çapı bir milden fazla bir çember oluverdi. Çevresini geniş, pırıl pırıl bir su kuşağı sardı; ama bir tek damlası bile korkunç kuyunun içine gitmiyordu; kuyunun içi huni biçimindeydi, gözün görebildiği kadar yeri pürüzsüz, parlak, kapkara bir duvar gibiydi; ufka kırk beş derecelik bir açıyla kavuşuyor, iki yana doğru baygın baygın yaslanarak hızla dönüyor, rüzgârlara karşı korkunç bir ses çıkarıyordu; yarı çığlık, yarı kükreyiş gibi bir ses; öyle ki kudretli Niagara Çağlayanı bile, göklere karşı acısını böyle haykıramazdı.

Dağ kökünden sarsıldı, kayalar sallandı. Kendimi yüzükoyun yere attım, sinirden titreyerek cılız otlara sarıldım.

«Bu,» dedim, sonunda, ihtiyar adama — «bu büyük Maelström burgacından başka bir şey *olamaz*.»

«Öyle diyenler de vardır adına,» dedi. «Biz Norveçliler, Moskoe-ström deriz, ortadaki Moskoe adasından geliyor.»

Bu burgaç üzerine okumuş olduğum şeyler beni gördüklerime hazırlamış değildi. Jonas Ramus'un yazdıkları, gerçi hepsini inceden inceye anlatır, ama bu sahnenin büyüklüğünü, ya da korkunçluğunu duyurmaktan çok uzaktır — hele seyrederken insanı saran o yontulmamış şaşkınlık, *yenilik* duygusunu hiç veremez. Adı geçen yazar bu sulara nereden, ne zaman bakmış, bilmi-

yorum; ama bir fırtına sırasında, Helseggen tepesinden bakmamış olduğuna eminim. Anlattıkları, gerçeğin yanında çok güçsüz kalıyor; gene de bazı parçaları bilgi edinmek için okunabilir.

«Lofoden ile Moskoe arasında,» diyor Jonas Ramus, «suyun derinliği otuz altı kulaçla kırk kulaç kadardır; ama öbür yanda, Ver'e (Vurrgh'a) doğru, bu derinlik azalır; o kadar azalır ki bir tekne, en iyi havada bile kayalara oturmak tehlikesini göze almadan oradan geçemez. Sular kabardığı zaman, akıntı Lofoden ile Moskoe arasından hızla içerilere doğru ilerler, büyük bir gürültü çıkarır; ama asıl denize karıştığı yerde duyulan kükreyiş müthiştir, en gürültücü, en korkunç çağlayanlar bile öyle bir ses çıkaramaz; o kükreyiş millerce uzaktan işitilir; burgaçlar, ya da kuyular öylesine geniş, öylesine derindir ki kıyılarına bir gemi gelecek olsa, onu hemen içeri çeker, derinlere indirir, sonra dipteki kayalara çarpa çarpa paramparça ederler; sular durulunca geminin kalıntıları da yukarı çıkar. Ama bu durgunluk zamanları sadece suların yükselmeye, ya da çekilmeye başlayacağı sırada, sakin havalarda görülebilir, o da on beş dakika ya sürer ya sürmez, arkasından hemen coşkunluk başlar. Akıntının gürültüsü çoğalınca, hele fırtına da varsa, bir Norveç mili uzaklıktan daha yakınına gitmek tehlikelidir. Kayıklar, yatlar, gemiler dikkatsizlik edip ona yaklaştıkları için dibini boylamışlardır. Sık sık balinaların da ona yaklaştığı, akıntıya kapılınca kurtulmaya çalıştıkları görülür, ama kurtulamazlar; kuyuların içine gitmemek için boşuna savaşırlarken nasıl inlediklerini, bağırdıklarını anlatmak olanaksızdır. Bir kere de Lofoden'den Moskoe'ya doğru yüzen bir ayı ka-

pılmış bu akıntıya, dibe doğru çekildiğini görünce öyle korkunç sesler çıkarmış ki kıyıdakiler bile duymuşlar. Koca çam kütükleri o kuyuların içine düşünce paramparça çıkarlar, sanki üstlerini kıl bürümüş gibi lif lif olurlar. Bu açıkça dipte sivri kayaların varlığını, kütüklerin onların arasında, sağa sola savrulmuş olduğunu gösterir. Akıntıyı denizin kabarıp çekilmesi ayarlamaktadır — sular, düzenli bir biçimde, altı saatlik aralarla alçalıp yükselir. 1645 yılında, papazların Sexagessima dedikleri Pazar gününün sabahında, erkenden, sular öyle müthiş bir gürültüyle coşup kabardı ki kıyıdaki evler yıkıldı.»

Suyun derinliğini nereden anlamış, bilmiyorum, burgacın yakınında böyle bir ölçme işine girişmek olacak şey değil. Bu «kırk kulaç» Moskoe'ya, ya da Lofoden'e yakın bir yerde, kıyıda yapılan bir ölçmeyle bulunmuş gibi görünüyor. Moskoe-ström'ün ortasındaki derinlik, ölçülemeyecek kadar fazla olsa gerek; Helseggen'in en yüksek tepesinden o burgacın içine şöyle bir bakmak bile bunu kanıtlamaya yeter. Dağın üstünde durmuş, aşağıda, inleyerek, alev alev akan bu cehennem ırmağına bakarken, Sayın Jonas Ramus'un, tam bir saflık içinde, balinaların, ayıların başına gelenleri, sanki inanılmayacak şeylermiş gibi anlatışını düşünerek gülümsüyordum; en büyük gemilerin bile, bu ölüm akıntısına bir kere kapılınca kasırgaya tutulmuş tüye benzeyecekleri, hemen yok olup gidecekleri açıkça görülüyordu.

Bu inanılmaz doğa olayının nedenlerini anlatmaya çalışan yazılar gözümde bütün değerlerini yitirmişlerdi — oysa onlardan bazılarını ilk okuduğum zaman pek akla yakın bulmuş olduğumu hatırlıyorum. Genel ola-

rak kabul edilen inanca bakarsanız, Ferroe adalarının arasındaki öbür üç daha küçük burgaç gibi, bu burgacı yaratan «neden de suların alçalıp yükselmesinden başka bir şey değildir; dalgalar kabarırken kayaların, setlerin üzerinden aşıyor, sonra geri çekilmeleri gerekince, bir çağlayan gibi, aşağı doğru dökülmeye başlıyorlar; sular ne kadar yükselmişse bu dökülme de o kadar yüksekten oluyor; su burgacı, işte, bütün bu olayların doğal bir sonucudur; emme, içeri çekme gücü ise birçok denemelerle anlaşılmış bulunuyor.» — Bunlar Encyclopaedia Britannica'nın sözleri. Kircher ile daha birkaç kişi de, Maelström Boğazının tam orta yerinde, dünyayı delip geçen bir kuyu, bir uçurum olduğunu düşlerler, bu deliğin öbür ucu çok uzaklardaymış — Bothnia burgacında olduğunu söyleyenler de vardır. Dağın tepesinde durmuş aşağılara bakarken aklıma bu düşünce geldi, gerçi saçmaydı, ama nerdeyse inanacaktım; kılavuza da anlattım; o zaten biliyormuş. Norveçlilerin pek çoğunun bu masala inanmakta olduğunu, kendisinin ise inanmadığını söyleyerek beni bayağı şaşırttı. Öbür açıklama biçimine gelince, onu bir türlü aklının almadığını söylüyordu; doğrusu artık ben de öyle düşünüyordum — çünkü kâğıt üstünde ne kadar inandırıcı olursa olsun, bu uçurumdaki gürültünün arasında bütün o açıklamalar insana anlaşılmaz, saçma şeylermiş gibi geliyordu.

«Artık iyice gördünüz nasıl döndüğünü suların,» dedi ihtiyar adam, «şu kayanın arkasına geçin, orası kuytudur, suyun gürültüsünü keser biraz; size bir öykü anlatacağım, öyle sanıyorum ki onu dinledikten sonra Moskoe-ström üzerine epeyce bir şeyler bildiğimi anlayacaksınız.»

Dediği yere geçtim, o devam etti.

«İki erkek kardeşimle benim çift direkli bir yelkenlimiz vardı, büyük bir balıkçı kayığı, aşağı yukarı yetmiş ton yük alırdı; Moskoe'nin ötesindeki adaların arasında, Vurrgh'un oralarda avlanırdık. Denizdeki bütün böyle güçlü burgaçlarda iyi balık çıkar, uygun zamanlarını bilmek, biraz da cesur olmak yeter; ama Lofoden kıyılarında yaşayanlar arasında sadece biz, üçümüz, anlattığım gibi, o adaların oraya gidip avlanmayı iş edinmiştik. Herkesin gittiği balık tarlaları güneyde, çok daha aşağılardadır. Orada her saat balık tutulabilir, bir tehlikesi de yoktur, onun için hep oraya giderler. Ama burada, bu kayaların arasında öyle yerler vardır ki, hem iyi, hem de bol ürün verir; biz, bir gün içinde, korkak balıkçıların bir haftada toplayacağından daha fazla balık çıkarırdık. Doğrusu tehlikeli bir oyun haline getirmiştik bunu — işgücü yerine hayatımızı koyuyor, korkusuzluğumuzu da sermaye olarak kullanıyorduk.

«Kayığımız kıyının aşağı yukarı beş mil yukarısındaki bir koyda dururdu; hava iyi oldu mu, on beş dakikalık durgunluğunu kollayıp Moskoe-ström'ü geçiverirdik, sonra Otterholm, ya da Sandflesen yakınlarında bir yerde demirlerdik, oralarda, su çevrileri, başka yerlerdekine oranla daha güçsüzdür. Suların tekrar durulacağı zamana kadar, demirlediğimiz yerde avlanıp kayığı iyice doldurur, geri dönmeye hazırlanırdık. Gidip gelmemizi sağlayacak, yandan esen, devamlı bir rüzgâr olmazsa yola çıkmazdık — biz geri dönene kadar kesilmemesi gerekirdi — hani bu noktada yanıldığımız da pek az görülmüştür. Altı yıl boyunca, sadece iki kere, buralarda pek alışılmamış olan ölü havalar yüzünden, geceyi

açıkta, demirli geçirmek zorunda kaldık; bir keresinde de tam bir hafta adaların ötesinden dönemedikti, açlıktan ölecektik az daha; tam akıntıyı geçip her zamanki yerlerimizden birinde demirlediğimiz sırada güçlü bir rüzgâr çıkarak suları kabartmış, dönüş yolumuzu kapatıvermişti. Bu durumda hepimiz denizin dibini boylardık, ne yapsak kurtaramazdık kendimizi (çünkü bulunduğumuz yerdeki su çevrileri de azmıştı, oradan oraya savruluyorduk, sonunda demirimiz de taramaya başlayınca, tamam oldu), ama talihimiz varmış — arada bir ortaya çıkıp sonradan kaybolan — sayısız küçük akıntılardan biri, bizi aldığı gibi, Flimen Adasının arkasına, rüzgârsız, kuytu bir yere atıverdi; kurtulduk.

«Size, altı yıl boyunca, bu bereketli 'balık tarlasında' karşılaştığımız bütün zorlukları anlatamam — iyi havalarda bile bin türlü tehlikesi olan kötü bir yerdir — ama Moskoe-ström'ün üzerinden geçerken hiç kazaya uğradığımız olmamıştı, o işi yağdan kıl çeker gibi başarırdık doğrusu; gene de akıntıya suların durulmasından bir dakika önce girdik mi, ya da çıkarken bir dakika geciktik mi, yüreğim ağzıma gelirdi. Bazen rüzgâr, yola çıkarken hesapladığımız kadar sert esmezdi, istediğimiz hızla gidemezdik, bir yandan da sular kayığın yönetimini elimizden almaya çalışırdı, epeyce korku çekerdik. Büyük ağabeyimin on sekiz yaşında bir oğlu, benim de sağlam yapılı iki erkek çocuğum vardı. Onların böyle zamanlarda bize çok yardımları dokunabilirdi, hızımızı artırmak için kürek çekerler, balık tutarken de işimize yararlardı — ama kendimiz her şeyi göze almış olduğumuz halde, bu gençleri tehlikeye atmaya bir türlü gönlümüz razı olmuyordu — çünkü şunu da söylemek

gerek, giriştiğimiz iş korkunç derecede *tehlikeliydi,* bu bir gerçek.

«Size anlatacağım şeylerin üzerinden epeyce zaman geçti, birkaç gün sonra tam üç yıl olacak. 18— yılında, temmuzun onuncu günüydü; dünyanın bu yanında yaşayan insanlar hiçbir zaman unutamazlar o günü — çünkü göklerden kopup gelen kasırgaların en korkuncu, o gün kasıp kavurmuştu buraları. Üstelik o sabah, hatta öğleden sonra geç vakitlere kadar, güneyden doğru, tatlı, devamlı bir meltem esmişti, güneş pırıl pırıldı, öyle ki aramızdaki en yaşlı denizciler bile arkadan gelecek olan fırtınanın farkına varmamışlardı.

«Üçümüz — iki erkek kardeşimle ben — öğleden sonra saat ikiye doğru adaların oraya gitmiş, kısa zamanda kayığı balıkla doldurmuştuk; denizde o güne kadar görmediğimiz derecede bol av vardı. Tam yedide, *saatime bakmıştım,* iyice yükümüzü alıp geri dönmek üzere yola çıktık; akıntının en şiddetli yerini sular durulmuşken geçmek istiyorduk, yani saat sekizde.

«Sancaktan doğru esmeye başlayan taze bir rüzgârla, bir zaman dalgaları yara yara hızla ilerledik; bir tehlikeyle karşılaşacağımız aklımıza bile gelmiyordu; çünkü gerçekten de böyle bir şey düşünmemiz için en basit bir neden yoktu. Derken, birdenbire, Helseggen üzerinden kopup gelen bir rüzgârla geri savrulduk. Bu olağanüstü bir şeydi — hiç böylesi gelmemişti başımıza — nedenini kestiremediğim bir sıkıntı duymaya başladım. Kayığı rüzgâra ayarladık, ama bir türlü ilerleyemiyorduk; tam demir aldığımız yere dönmeyi önereceğim sırada, bir de arkamıza baktık ki, bütün ufuk, insanı şaşırtan bir hızla yükselen bakır rengi bir bulutla, boydan boya örtülmüş.

«Bu arada yolumuzu kesen sağnak geçip gitti, olduğumuz yerde, rüzgârsız, kalakaldık. Bütün bu işler bize düşünmek fırsatı verecek kadar uzun sürmedi. Bir dakika içinde fırtına çevremizi sarıverdi — daha ikinci dakika dolmadan gökyüzü büsbütün kapanmıştı — bulutların, savrulan suların altında, her yer o kadar karardı ki kayıkta birbirimizi göremez olduk.

«O kasırgayı anlatmaya çalışmak aptallıktır. Norveç'in en yaşlı denizcileri bile öyle bir şey görmüş değillerdi. Bir acele yelkenleri çözmüştük; ama daha ilk üfleyişinde, iki direği de diplerinden testereyle kesilmiş gibi alıp götürüverdi — ana direkle birlikte, dalgalara kapılmamak için kendini ona bağlamış olan küçük kardeşim de gitti.

«Kayığımız görülmemiş derecede hafifti. Güvertesi düzdü, sadece pruvada, önde, küçük bir ambar kapağı vardı, Ström'ü geçerken denizin oynaklığına karşı bir önlem olarak bu kapağı kapardık. Eğer öyle olmasaydı yüzde yüz batmıştık — çünkü bir zaman suların içinde gömülü kaldık. Ağabeyim dalgaların altından nasıl sağ çıktı, bilmiyorum, bunu sorup öğrenecek fırsatı hiçbir zaman ele geçiremedim. Bana gelince, ön yelkeni çözer çözmez kendimi yüzükoyun güvertenin üstüne attım, ayaklarımı pruvanın dar küpeştesine dayamış, ellerimle de ön direğin dibindeki demir halkaya tutunmuştum. Beni bütün bunları yapmaya zorlayan sadece bir içgüdüydü — doğrusu, yapabileceğim en iyi hareketleri de yapmıştım — yoksa şaşkınlıktan düşünecek halde değildim.

«Dediğim gibi, bir zaman bütün bütün suyun içinde kaldık, nefesimi tutup demir halkaya sıkıca sarıldım. Ha-

vasızlığa dayanamayacağımı anlayınca, halkayı bırakmadan dizlerimin üzerinde doğruldum, böylece kafam suyun dışına çıktı. O sırada küçük kayığımız, tıpkı ıslak bir köpeğin yaptığı gibi şöyle bir titreyerek kendini sulardan kurtardı. Şaşkınlığımı geçiştirip, ne yapmam gerektiğini anlamak için duyularımı toparlamaya çalışırken, birinin koluma sarıldığını hissettim. Ağabeyimdi, ta içimden gelen bir sevinçle yüreğim ferahladı, onun denize düştüğünü sanıyordum — ama bir an sonra bu sevinç korkuya döndü — çünkü ağzını kulağıma yaklaştırmış, şu kelimeyi haykırmıştı — *'Moskoe-ström!'*

«O anda neler hissettiğimi kimseler bilemez. Müthiş bir sıtma nöbetine tutulmuş gibi, tepeden tırnağa titredim. Bu tek kelimeyle ne demek istediğini iyice biliyordum — anlatmak istediği şeyi biliyordum. Önünde sürüklendiğimiz rüzgârla, Ström'ün burgacına doğru gidiyorduk, hiçbir şey kurtaramazdı bizi artık!

«Belki sözlerimden anlamışsınızdır, akıntının *yatağından* geçeceğimiz zaman, hava iyi bile olsa burgacın çok yukarılarına gider, sonra da, işte, orada, suların durulmasını beklerdik — ama bu kez doğru kuyunun üstüne gidiyorduk, hem de öyle bir kasırgada! 'Herhalde' diye düşündüm, 'tam suların durulduğu zamanda varacağız oraya — gene bir umuttur bu' — ama bir an geçince böyle bir umut beslemek aptallığına kapıldığım için kendime sövdüm. Sonumuz gelmişti, biliyordum; doksan toplu gemilerin on katı büyüklükte bile olsak, gene de kurtulamazdık bundan.

«Bu sırada fırtınanın ilk hızı geçmişti; ya da onun önüne katılmış sürüklenmekte olduğumuz için biz eskisi kadar farkına varmıyorduk; ama gene de bir değişik-

lik vardı, önce rüzgârın önünde sinmiş olan, köpüklene köpüklene dümdüz uzanan sular, dağlar gibi yükselmeye başlamıştı. Göklerde de bir değişiklik olmuştu. Gerçi her yan gene eskisi gibi katran rengindeydi, ama tepeye yakın bir yerde, birdenbire, yuvarlak, tertemiz bir gök parçası biçimlenmişti — hiç görmediğim kadar temiz — parlak, koyu bir mavi — ve oradan, bulutların arasından, testekerlek bir ay ışıklarını saçmaya başlamıştı; onun böylesine göz kamaştırıcı bir parlaklığı, bir güzelliği olduğunu bilemezdim. Çevremizdeki her şeyi iyice aydınlatıyordu — ama, ah Tanrım, ne aydınlatılacak bir görünümdü bu!

«Bir iki kere ağabeyimle konuşmaya davrandım — ama, ne olmuşsa olmuş, gürültü o kadar artmıştı ki kulağının içine avazım çıktığı kadar bağırdığım halde, tek kelime bile duyuramadım. O sırada ağabeyim başını salladı — yüzünü bir ölüm solukluğu kaplamıştı — 'dinle!' der gibi, parmaklarından birini kaldırdı.

«Önce, ne demek istediğini, ne anlatmaya çalıştığını kestiremedim — derken, korkunç bir düşünce çaktı beynimde. Saatimi cebimden çıkardım. İşlemiyordu. Ay ışığında baktım, sonra onu denize fırlatırken gözlerimden yaşlar boşandı. *Tam yedide durmuştu! O yüzden suların durgunluk zamanını geçirmiştik, Ström'ün burgacı hızını almış olmalıydı!*

«Bir kayık iyi yapılmış, dengesi iyi kurulmuş olursa, yükü de çok değilse, güçlü bir rüzgârla, pupasına giderken, dalgalar altından kayı kayıverir — toprak insanları pek şaşarlar buna — işte denizcilik dilinde bu gidişe *sekmek* deniyor.

«O ana kadar dalgaların üzerinden sekerek ilerle-

miştik; derken dev gibi bir dalga bizi arkadan doğru kavradığı gibi yukarı kaldırıverdi — yukarı — yukarı — sanki gökyüzüne çıktık. Bir dalganın bu kadar yükselebileceğine taş çatlasa inanmazdım. Sonra sürüklenip kayarak alçaldık, midem bulandı, sersemledim, sanki bir düşte çok yüksek bir dağın tepesinden düşmüş gibi oldum. Ama tam yukardayken çevreme şöyle bir göz atmıştım — bu kısacık bakış yetti bana. Bir an içinde nerede olduğumuzu kestirdim. Moskoe-ström'ün burgacı, bir milin ancak dörtte biri kadar uzağımızdaydı — ama, o günkü hali, her zamanki Moskoe-ström'e, şu gördüğümüz akıntının, bir değirmeni döndüren suların akıntısına benzediğinden daha fazla benzemiyordu. Nerede olduğumuzu, ne ile karşılaşacağımızı bilmeseydim, onu tanıyamazdım bile. Gözlerim korkuyla kendiliklerinden kapanıverdi. Gözkapaklarım kasılarak birbirine kenetlenmişti.

«İki dakika geçmeden, dalgaların yarıldığını, her yanımızı köpüklerin sardığını gördük. Kayık, iskelesine doğru keskin bir yarım dönüş yaparak şimşek gibi ileri atıldı. O anda suların gürültüsü tiz bir çığlık içinde boğuldu — sanki binlerce buharlı gemi bir araya gelmiş, hep birlikte düdüklerini çalmaya başlamışlardı. Burgacın çevresini saran köpük kuşağının içindeydik; bir an sonra boşluğa yuvarlanacağımızı düşündüm; akla sığmayacak bir hızla sürüklendiğimiz için, tam kıyısında olduğumuz kuyunun derinliğini doğru dürüst göremiyorduk. Kayık suya bütün bütün gömülmüş değildi, bir hava kabarcığı gibi dalgaların üzerinde akıp gidiyordu. Burgaç sancak tarafımızdaydı, iskele tarafımızda ise okyanusun suları yükseliyordu. Bu sular ufukla bizim ara-

mıza çekilmiş, durmadan dönen büyük bir duvar gibiydi.

«Belki tuhaf görünecek ama burgacın kıyısında, önceki halime oranla kendimi çok daha sakinlemiş hissediyordum. Artık bir umudum kalmadığı için aklımı başımdan alan korkuların birçoğundan kurtulmuştum. Önceleri sinirlerimin o kadar gerilmesine içimde beslediğim boş umutlar neden olmuştu.

«Şimdi siz övündüğümü sanacaksınız — ama doğruyu söylüyorum —; böyle ölmenin ne ulu bir şey olduğunu düşünmeye başlamıştım; Tanrının gücünü gösteren, böyle, eşi bulunmaz bir görünüm karşısında, benim kendi canımın derdine düşmüş olmam ne bayağıca, ne aptalca bir işti. Aklımdan bu düşünceler geçerken, utancımdan yüzüm kızarıyordu. Biraz sonra, içimde, burgaca karşı dayanılmaz bir merak uyandı. Onun derinliklerini görmek *istiyordum,* gerçi bu benim için ölüm demekti, ama aldırmıyordum; başlıca üzüntüm göreceğim şeyleri kıyıda yaşlı arkadaşlarıma hiçbir zaman anlatamayacak olmamdı. Bunlar, kuşkusuz, öyle bir durumda insanın aklını oyalamak için çok basit, çok garip şeylerdi — arada bir düşünürüm de kuyunun çevresinde dönüşümüz beni biraz sersemletmiş olacak.

«Buna karşılık başka bir olay da düşüncelerime düzen vermeye çalışıyordu; rüzgâr kesilmişti, daha doğrusu bulunduğumuz yere gelemiyordu — çünkü, siz de gördünüz, köpük kuşağı denizin yüzünden epeyce aşağıdadır, öyle olduğu için de okyanus üzerimizde kocaman, kara bir dağ gibi yükseliyordu. Eğer hiç denizde fırtınaya tutulmadınızsa rüzgârlarla savrulan suların, insanın kafasını nasıl karmakarışık ettiğini bilemezsiniz. Gözleriniz görmez, kulaklarınız duymaz olur, nefes alamazsınız,

hareket edecek, ya da düşünecek gücünüz kalmaz. İşte biz bunlardan kurtulmuştuk — tıpkı ölüm yargısı giymiş suçluların, cezaevlerinde biraz daha rahat hareket etmelerine, ufak tefek yasakları çiğnemelerine göz yumulması gibi.

«Kuşağın çevresini ne kadarda döndüğümüzü söyleyemeyeceğim, bilmiyorum. Belki bir saat, durmadan döndük, gittikçe köpük kuşağın ortasına, kuyunun korkunç kıyısına doğru yaklaşıyor, suların üzerinde adeta uçuyorduk. Bütün bu işler olurken, demir halkayı hiç bırakmadım. Ağabeyim arkadaydı, güverteye sıkı sıkı bağlı olan küçük bir su fıçısına tutunuyordu, fırtınanın üstümüze inişiyle birlikte, güvertede o fıçıdan başka hiçbir şey kalmamıştı. Kuyunun ağzına yaklaştığımız sırada ağabeyim fıçıyı bırakıp demir halkaya uzandı, ama halkada ikimize de yetecek yer olmadığı için, korkusundan gelen bir acıyla kıvranarak benim ellerimi çözmeye çalıştı. Gerçi bu hareketi yaparken onun artık bir deli olduğunu — korkuyla aklını oynatmış, çıldırmış olduğunu — biliyordum, ama gene de içimde derin bir üzüntü duydum, hayatımda hiçbir zaman o kadar üzülmüş olduğumu hatırlamıyorum. Karşı koymadım. Halkaya onun tutunması, ya da benim tutunmam, hiçbir şeyi değiştirecek değildi; demiri bırakıp arkaya, fıçının oraya gittim. Kayık hızını azaltıp çoğaltmadan, sadece burgacın geniş kıvrılışlarıyla ileri geri sallanarak dümdüz ilerlediği için, bu işi yapmam zor olmadı. Tam fıçıya tutunduğum sırada sancak tarafına doğru ani bir yalpa vurup boşluğa yuvarlandık. Hemen bir dua mırıldandım, her şey bitmişti artık.

«Düşüşün verdiği, insanın içini kaldıran bir duy-

guyla gözlerimi yummuş, fıçıya sıkı sıkı sarılmıştım. Saniyelerce, gözlerimi açmaya cesaret edemedim — bir anda öleceğimi sanmıştım, ama daha çevremi sular sarmamış, bir ölüm çekişmesi başlamamıştı. Saniyeler, saniyeler geçti. Hâlâ yaşıyordum. Düşüşün verdiği duygu da kesilmişti; kayığın hareketleri tıpkı köpük kuşağında olduğu gibiydi, sadece biraz daha yana yatmıştı. Cesaretimi toplayıp gözlerimi açtım.

«Çevreme bakarken duyduğum korkuyu, şaşkınlığı, hayranlığı hiçbir zaman unutamayacağım. Kayık geniş, derin bir huninin yuvarlak duvarında, tam orta yerde, sanki sihirlenmiş gibi asılıp kalmış, durmadan dönüyordu; insan o yuvarlak, pürüzsüz duvarı — öylesine şaşırtıcı bir hızla dönmese, pırıl pırıl ışıklar saçmasa — abanozdan yapılmış sanırdı; bulutların arasındaki yuvarlak açıklıktan görülen testekerlek ayın ışıkları kuyunun duvarlarına vuruyor, ta derinlere, en kuytu köşelere kadar uzanıyordu.

«Hiçbir şeyi doğru dürüst göremeyecek kadar şaşkın bir haldeydim. Gözüme sadece korkunç bir büyüklük, ululuk çarpmıştı. Biraz kendimi toparlayınca aşağılara doğru baktım. Kayığın suların üstündeki durumu, kuyunun dibini görmeme engel olmuyordu. Dümdüz bir çizgi üzerinde ilerliyorduk — yani güverte suyun yüzüne paraleldi — ama sular kırk beş dereceden fazla bir açıyla dibe doğru indikleri için, biz de yana yatmış gibi görünüyorduk. Şunu da söyleyeyim, o yatık durumda fıçıya tutunup durmak, suların yatay olduğu zamankine kıyasla, daha zor değildi; öyle sanıyorum ki bunun nedeni de hızla dönmekte oluşumuzdu.

«Ayın ışıkları sanki derin burgacın dibini araştırı-

yordu; ama gene de, aşağıdaki her şeyi saran kalın sis yüzünden oraları açık seçik göremiyordum; sisin üzerinde ise Müslümanların Zaman ile Sonsuzluğu bağlayan tek yol olduğunu söyledikleri daracık, oynak köprüye benzeyen, eşsiz bir gökkuşağı vardı. Bu sis, ya da su damlacıkları, kuşkusuz, huninin büyük duvarlarının ta dipte birbirine çarpmasından doğuyordu — ama o sisin içinden göklere doğru yükselen gürültüyü anlatmaya cesaret edemeyeceğim.

«Tepedeki köpük kuşağından boşluğa ilk kayışımız, bizi epeyce aşağılara indirmişti; ama artık düşüşümüz o kadar hızlı olmuyordu. Durmadan dönüyor, dönüyorduk — öyle hiç değişmeyen, tek düzenli bir hareketle değil — kayığı bazen sadece birkaç yüz metre, bazen de burgacın bütün çevresi boyunca savuran — sersemletici sallanış ve sarsılışlarla dönüyorduk. Her dönüşle birlikte biraz daha aşağı iniyorduk, gerçi bu iniş pek yavaştı, ama iyice belli oluyordu.

«Üstünde böylece sürüklendiğimiz geniş, abanoz rengi sulara, çevreme bir baktım; burgacın içinde kayığımızdan başka şeyler de vardı. Hem üstümüzde, hem altımızda, gemi parçaları, koca koca kalaslar, ağaç kütükleri, kırık dökük ev eşyaları, kutular, küçük fıçılar, fıçı tahtaları görünüyordu. Korkularımın yerini almış olan tuhaf merakımı daha önce anlatmıştım. Ben ölümüme doğru yakınlaştıkça bu merakım da artıyordu sanki. Garip bir ilgi duyarak bizimle birlikte dönen şeylere bakıyordum. İyice aklımı oynatmış *olmalıyım,* çünkü onların aşağıdaki köpüklere doğru düşüş hızları arasında oranlamalar yapmaya çalışıyor, bundan kendime bir *eğlence* çıkarmaya uğraşıyordum. Derken bir baktım şöy-

le bir şeyler söylüyorum: 'Şimdi sıra şu çam ağacında, hepsinden önce o dalıp kaybolacak.' — ama bir Alman ticaret gemisinin kalıntıları onu geçip suların içinde daha önce yok olunca bayağı üzülüyordum. Sonunda, böyle birkaç oranlama yapıp hepsinde yanıldıktan sonra — bu olay — yani arkası arkasına hep yanılmış olmam kafama bir dizi düşünce getirdi; kollarım, bacaklarım yeniden titremeye, kalbim bir kere daha hızlı hızlı atmaya başladı.

«Beni böyle sarsan yeni bir korku değil, içimde bir umudun doğmasıydı. Bu umut yarı hatırlama gücümün, yarı da gördüğüm olayların etkisiyle oluşmuştu. Moskoeström'ün içine düşen, dışarı fırlatıldıktan sonra da, Lofoden kıyılarına vuran çeşitli şeyleri hatırlamıştım. Bunların çoğu paramparça olurdu — kuyunun dibinde öyle didiklenir, öyle hırpalanırlardı ki üst üste yapıştırılmış kıymık kümelerine dönerlerdi — ama buna karşılık, iyice hatırlıyorum, *bazıları da* hiç parçalanmaz, biçimleri bile bozulmazdı. Bu olayı şöyle açıklıyordum: parçalananlar kuyunun ta derinlerine inmiş, *iyice yutulmuş olanlardı* — öbürleri ise burgaca geç girmişlerdi, ya da herhangi bir nedenle, girdikten sonra düşüşleri daha yavaş olmuştu; o yüzden de dibe kadar inmelerine kalmadan, suların değişme zamanı, durgunluk zamanı gelmişti. Her ikisi de olabilirdi; burgaca geç girmek, ya da düşüş hızının azlığı, parçalanmadan suyun yüzüne çıkmaya neden olabilirdi. Bundan başka üç önemli şeye daha dikkat etmiştim. Birincisi: genel olarak, bir cisim ne kadar büyükse o kadar hızlı düşüyordu — ikincisi: aynı büyüklükteki iki cisimden biri küre biçiminde ise, öbürünün biçimi *ne olursa olsun,* küre daha hızlı düşü-

yordu — üçüncüsü: aynı büyüklükteki iki cisimden biri silindir biçiminde ise, öbürünün biçimi ne olursa olsun, silindir daha yavaş düşüyordu. Kurtuluşumdan sonra, kasabamızdaki ihtiyar bir öğretmenle, bu konu üzerinde, birkaç kere konuşmuştuk; 'silindir' ve 'küre' kelimelerini ondan öğrendim. Nasıl açıkladığını hatırlayamayacağım — *ama bu gördüğüm şeylerin, yüzen cisimlerin biçimlerinden doğan doğal sonuçlar olduğunu söylemişti* — sonra, bir burgaç içindeki silindirin, biçimleri başka olan eşit büyüklükteki cisimlere oranla neden emilmeye karşı daha fazla direnç gösterdiğini, neden daha zor aşağı indiğini de anlatmıştı.*

«Dikkatimi çeken o üç önemli şeyi iyice güçlendiren bir olay vardı ki, beni, onları göz önünde tutarak hemen harekete geçmeye zorluyordu; her dönüşümüzde, fıçı gibi, ya da bir geminin sereni, ana direği gibi şeylerin yanından geçiyorduk; üstelik gözlerimi ilk açtığımda bizim düzeyimizde olan cisimlerin birçoğu da burgacın ta yukarılarında kalmışlardı, sanki hiç alçalmıyor gibiydiler.

«Artık yapacağımı biliyordum. Kendimi tutunmakta olduğum su fıçısına sıkı sıkıya bağlayacak, sonra da onu güverteden çözüp suların içine atılacaktım. Çeşitli işaretlerle ağabeyimin dikkatini üzerime çektim, yanımız sıra yüzen fıçıları gösterdim; ne yapmak istediğimi ona da anlatmak için elimden gelen çabayı harcadım. Sonunda niyetimi anladı sanıyorum — ama, her nedense, umutsuzca başını salladı, demir halkadan ayrılmayı kabul etmiyordu. Yanına gitmem olacak iş değildi; daha fazla gecikemezdim; böylece, acı bir iç çabalaması

* Bak. Archimedes, «De Incidentibus in Fluido.» — 2. kitap.

sonunda, onu yazgısına bıraktım; kendimi fıçıya bağladım — fıçıyı güverteye tutturan ipleri çözerek yapmıştım bu işi — sonra bir an bile duralamadan denize atıldım.

«Sonuç tam umduğum gibi çıktı. Bu öyküyü şimdi size ben anlattığıma göre — görüyorsunuz kurtulmuş bulunuyorum — kurtuluşumun ne yolda olduğunu da anlamışsınızdır artık, bundan sonra söyleyeceklerimi aşağı yukarı tahmin edebilirsiniz — onun için öykümü kısa keseceğim. Ben ayrıldıktan bir saat ya da ona yakın bir süre sonra dibe inen kayığımız birbiri ardına, hızla üç dört sert dönüş yaparak, sevgili ağabeyimle birlikte, tepe üstü aşağıdaki köpüklerin içine daldı. Bağlı olduğum fıçı, burgaçtaki büyük değişiklik başlayana kadar, kayıktan atladığım yerle kuyunun dibi arasındaki uzaklığın yarısını biraz geçmişti. Geniş huninin duvarlarındaki eğiklik gitgide azalıyordu. Dönüşünün hızı da gitgide hafiflemekteydi. Derece derece köpükler ile gökkuşağı yok oldu, burgacın dibi yavaş yavaş yükselmeye başladı. Gökyüzü açılmış, rüzgâr durulmuştu, batıda ay pırıl pırıl alçalıyordu; kendimi suların yüzünde buldum; çevreme baktım; orada, bulunduğum yerde, biraz önce Moskoe-ström'ün burgacı *vardı*. Durgunluk zamanıydı — ama deniz, kasırganın etkisiyle, hâlâ, dağ gibi dalgalarla kabarıyordu. Ström'ün akıntısına kapılmıştım, beş dakika içinde, kıyı boyunca akarak balık 'tarlalarının' oraya geliverdim. Bir kayığa aldılar beni — yorgunluktan bitkindim — üstelik (artık tehlike de geçmiş olduğu için) başıma gelenleri hatırlamanın yarattığı bir korkuyla dilim de tutulmuştu. Beni güverteye çıkaranlar eski dostlarım, her günkü arkadaşlarımdı —

ama sanki cinler âleminden gelen bir yolcuymuşum gibi, kim olduğumu bilemediler. Bir gün önce karga kanadı gibi simsiyah olan saçlarım, şu anda gördüğünüz kadar beyazlaşmıştı. Yüzümdeki ifadenin de büsbütün değişmiş olduğunu söylüyorlar. Bu öyküyü anlattım onlara — inanmadılar. Şimdi de *size* anlatıyorum — ama bütün bunların doğruluğuna, Loforden'in şakacı balıkçılarından daha fazla bir inanç besleyeceğinizi de pek ummuyorum.»

GEVEZE YÜREK

(The Tell-tale Heart)

Doğru! — sinirliydim — çok, pek çok, korkunç derecede sinirliydim, hâlâ da öyleyim; ama deli olduğumu nereden *çıkarıyorsunuz?* Hastalık, duyularımı keskinleştirmişti — yıkmış, yok etmiş değildi onları — körleştirmiş de değildi. Hepsinden çok da işitme duyum güçlenmişti. Cennetteki, yeryüzündeki her şeyi duyuyordum. Cehennemdekilerin de birçoğunu duyuyordum. Nasıl, öyleyse, nasıl deli dersiniz bana? Dinleyin! dinleyin de görün bakın, bütün olan biteni size ne kadar serinkanlı — ne kadar aklı başında olarak anlatacağım.

Bu düşünce beynime ilk nasıl girdi? onu söyleyemeyeceğim; ama bir kere girdikten sonra, ne gece, ne gündüz, bir türlü arkamı bırakmadı. Elde etmek istediğim bir şey yoktu. Karşı konmaz bir hırs yoktu içimde. İhtiyar adamı seviyordum. Bana hiçbir zaman haksızlık etmemişti. Hiçbir zaman kırmamıştı beni. Parasında gözüm yoktu. Öyle sanıyorum ki tek neden gözüydü! evet, oydu neden! Gözlerinden biri akbaba gözüne benziyor-

du — soluk mavi bir göz, üstü dumanlı, perde inmiş gibi. Ne zaman bana dönse, kanım buz gibi olurdu; böylece, *üstüne koya koya — uzun bir gelişme sonunda* — kararımı verdim, ihtiyar adamın canını alacak, kendimi o gözden bütün bütün kurtaracaktım.

İşte sorun bu. Siz beni deli sanıyorsunuz. Deliler hiçbir şey bilmez. Bir de *beni* görmeliydiniz o zaman. İşimi nasıl akıllıca yürüttüğümü — nasıl sakınarak — nasıl ileriyi görerek — nasıl gizliden gizliye çalıştığımı görmeliydiniz! İhtiyar adama hiçbir zaman, onu öldürmeden önce bütün bir hafta davrandığım kadar iyi davranmamışımdır. Her gece, gece yarısına doğru, kapısının tokmağını çeviriyor, kapıyı açıyordum — ah, o kadar yavaş açıyordum ki! Sonra, başımın geçeceği kadar aralanınca, karanlık bir fener uzatıyordum içeri. İyice kısılmış, kapatılmış, öyle ki hiç ışık sızmıyordu, sonra da başımı sokuyordum aralıktan. Ah, onu nasıl kurnazca içeri soktuğumu görseydiniz, gülerdiniz! Yavaşça kıpırdatıyordum — çok, çok yavaşça, ihtiyar adamın uykusunu bozmamak için elimden geleni yapıyordum. Yatağında yatan adamı görebilmek için başımın bütününü aralıktan içeri sokmam tam bir saatimi alıyordu. Ya! — bir deli bu kadar akıllı olabilir mi? Sonra başım iyice odaya girince, sakına sakına feneri azıcık aralıyordum — ah, öyle sakınıyordum, öyle sakınıyordum ki (çünkü gıcırdardı fenerin menteşeleri) — o akbaba gözünün üzerine ince, bir tek ışık çizgisi düşürecek kadar aralıyordum. Yedi uzun gece yaptım bunu — her gece tam gece yarısında — ama hep kapalı buluyordum gözü; bu yüzden de işe girişemiyordum; çünkü ihtiyar adam değildi beni kızdıran, onun o kötü gözü kanıma dokunu-

yordu. Her sabah, gün ışıyınca, hiç çekinmeden odasına gidiyor, hiç korkmadan konuşuyordum onunla, içten gelen bir sesle adını söylüyor, geceyi nasıl geçirmiş olduğunu soruyordum. Görüyorsunuz, her gece, saat tam on ikide, gidip uyurken kendisine baktığımdan kuşkulanması için, doğrusu, pek derin, pek yaman bir ihtiyar olması gerekti.

Sekizinci gece kapıyı açarken her zamankinden daha dikkatliydim. Bir saatin yelkovanı bile benim ellerimden daha hızlı hareket ederdi. O geceye gelene kadar kendi gücümü — aklımı — hiç böyle bütün genişliğiyle *hissetmemiştim.* Üstün gelmek, yenmek duygusu yok denecek kadar azdı bende. Düşündüm, ben orada öyle, kapıyı açıyordum, yavaş yavaş, o ise benim bu gizli işlerimin, ya da niyetlerimin düşünü bile görmüyordu. Bayağı güldürdü beni bu düşünce, kıkırdadım; galiba o da duydu çıkardığım sesi; sanki bir şeyden korkmuş gibi, yatakta birden kıpırdanıverdi. Şimdi siz sanırsınız ki ben bunun üzerine geri çekildim — yok, hayır. Katran gibi karaydı odası, kalın bir karanlık içindeydi (çünkü hırsız korkusuyla pancurlar sıkı sıkıya sürgülenmişti), bunu bildiğim için kapının aralığını göremeyeceğini de biliyordum, böylece kapıyı hiç ara vermeden aynı yavaşlıkla itmeye devam ettim.

Kafamı içeri sokmuştum, feneri açmak üzereydim, başparmağım teneke mandalın üstünde kayıverdi, ihtiyar adam yatağında sıçrayarak bağırdı — «Kim var orada?»

Tam bir sessizlik içinde durdum, hiçbir şey söylemedim. Bütün bir saat boyunca tek bir adalemi bile kıpırdatmadan durdum, bu arada onun da yattığını duy-

madım. Yatağında oturmuş dinliyordu; — tıpkı benim yaptığım gibi; geceler, geceler geçer, ben böyle durup duvardaki ölüm gözcülerini dinlerdim.

O sırada hafif bir inilti duydum, biliyordum, öldürücü bir korkunun iniltisiydi bu. Bir acının, ya da bir üzüntünün iniltisi değildi — ah, hayır! — bu hafif, boğuk ses büyük bir korkunun ağırlığı altında ezilen bir insanın ta içinden yükselen sesti. Bu sesi iyi tanırdım. Birçok geceler, tam gece yarılarında, bütün dünya uykuya dalmışken, içimden doğru yükselir, korkunç yankısıyla, beni zaten şaşkına çevirmiş olan korkuları daha da derinleştirirdi. Gerçekten, iyi tanırdım bu sesi. İhtiyar adamın neler duyduğunu biliyordum, acıyordum ona, bir yandan da için için gülüyordum. Yatakta döndüğü zaman işittiği o ilk hafif sesten beri uyanık olduğunu da biliyordum. O zamandan beri korkusu durmadan artmıştı. Korkacak bir şey yok diye onu geçiştirmeye çalışıyordu, ama yapamıyordu. Kendi kendine şöyle diyordu — «Bacada uğuldayan rüzgârdan başka bir şey değil — sadece bir fare, odada geziniyor olmalı,» ya da «çekirge bu, bir cıvıldayıp sustu.» Evet, böyle düşüncelerle içini yatıştırmaya, biraz olsun rahatlamaya çalışıyordu; ama hepsinin boşuna olduğunu görüyordu. *Hepsi boşunaydı;* çünkü ölüm, ona yaklaşmak için önünde kara gölgesiyle ağır ağır ilerlemiş, kurbanının üstüne çökmüştü. Bu göze görünmez, ele gelmez gölgenin üzüntü veren etkisi altında, odada benim başımın varlığını hissediyordu — görmese de, işitmese de — *hissediyordu.*

Uzun zaman sabırla bekledim, gene de yattığını duymadım, sonra feneri açmaya — azıcık, bir parçacık aralamaya karar verdim. Böylece açtım onu — öyle belirsiz,

yavaşça yaptım ki bu işi, aklınız almaz — açtım, açtım, sonunda, donuk, tek bir ışık, örümcek ipliği gibi bir ışık, süzülüp akbaba gözünün tam üstüne vurdu.

Açıktı göz — kocaman, koskocaman açılmıştı — ona bakar bakmaz çılgına döndüm. Büsbütün ayrı görüyordum onu — soluk bir mavi, üstünü saran duman, iliklerime işleyen soğukluğu yaratan korkunç perde; ihtiyar adamın yüzünde başka hiçbir şey göremiyordum: sanki bir içgüdünün etkisiyle ışığı tam o noktanın üzerine tutmuştum.

Delilik sandığınız şeyin sadece duyuların fazla keskinleşmesi olduğunu söylememiş miydim ben size? — şimdi, dinleyin, kulaklarıma hafif, derin, hızlı bir ses geldi, bir saati pamuklara sarsanız nasıl duyulur tıkırtısı? İşte öyle bir ses. *Bu* sesi de iyice tanıyordum. İhtiyar adamın yüreğinin atışıydı. Kızgınlığımı artırdı, davul sesinin erlere cesaret vermesi gibi.

Gene de kendimi tutup sessizce durdum. Nefes bile almıyordum. Feneri öylece hareketsiz tutuyordum. Gözün üstündeki ışığı elimden geldiği kadar kıpırdatmamaya çalışıyordum. Bu arada yüreğin *yıkıcı tıkırtısı* artmaktaydı. Her an biraz daha hızlanıyor, hızlanıyor, biraz daha yükseliyor, yükseliyordu. İhtiyar adamın korkusu son aşamasına varmış *olmalıydı!* Gittikçe yükseliyordu, diyorum, her an biraz daha yükseliyordu! — iyice anlıyor musunuz ne demek istediğimi? Sinirli olduğumu söylemiştim size: öyleyimdir ben. Gecenin o ölü saatinde, o eski evin korkunç sessizliği içinde, böyle tuhaf bir ses beni heyecanlandırıverdi, ucunu kaçırdığım bir korkuya kapıldım. Gene de birkaç dakika kendimi tutup sesimi çıkarmadım. Ama *tıkırtı* gittikçe yükseli-

yor, yükseliyordu. Yüreği çatlayacak neredeyse, diye düşündüm. Derken yeni bir kuruntu sardı beni — ya bu sesi komşulardan biri duyarsa! İhtiyar adamın saati gelmişti! Avazım çıktığı kadar bağırarak feneri açtım, odaya daldım. Bir tek çığlık attı — sadece bir tek. Göz açıp kapayana kadar onu yere yıktım, ağır yatağı çektim üzerine. İşin bu kadarını bitirince sevinçle gülümsedim. Ama dakikalarca yürek boğuk sesler çıkararak çarpmaya devam etti. Neyse ki bu beni pek korkutmuyordu; duvarın öte yanından işitilmezdi. Sonunda o da kesildi. İhtiyar adam ölmüştü. Yatağı çekip cesedi gözden geçirdim. Evet, taş gibiydi, taş kesilmişti. Elimi yüreğinin üstüne koyup dakikalarca orada tuttum. Atışı duyulmuyordu. İhtiyar adam taş kesilmişti. Gözü artık rahatımı kaçırmayacaktı.

Benim deli olduğuma hâlâ inanıyorsanız, size cesedi saklamak için yaptığım akıllıca işleri anlatayım, bu inancı bırakırsınız o zaman. Gece ilerliyordu, çabuk çabuk ama sessizce çalışıyordum. Her şeyden önce cesedi parçaladım. Başı, kolları, bacakları kesip ayırdım.

Sonra odanın döşemesinden üç tahtayı söktüm, hepsini oraya doldurdum. Sonra tahtaları o kadar akıllıca, o kadar ustaca yerleştirdim ki, insan gözünün — *onun* o korkunç gözü bile olsa — bir yanlışlık bulması olanaksızdı. Yıkanacak hiçbir şey yoktu — herhangi bir leke — ya da bir kan lekesi yoktu. Çok dikkat etmiştim buna. Hepsini bir tenekenin içine akıtmıştım — ha! ha!

İşimi bitirdiğimde saat dört olmuştu — gene de gece yarısı gibi karanlıktı. Çan dördü çalarken sokak kapısı vuruldu. Kapıyı açmaya tam bir iç huzuru ile indim — ne diye korkacaktım artık? Üç adam girdi içe-

ri, son derece *incelik* göstererek konuştular, polis olduklarını söylediler. Gece komşulardan biri bir çığlık duymuştu; karışık bir iş olmasın diye kuşkulanmış, polis karakoluna haber iletmişti; onlar da (memurlar) oralarda araştırma yapsınlar diye gönderilmişlerdi.

Gülümsedim — *ne diye* korkacaktım? Bayları buyur ettim. Çığlık, dedim, benimdi, korkulu düş gördüm de. İhtiyar adamın nereye gittiğini bilmediğimi söyledim, kayıplara karışmıştı. Konuklarıma evi baştan başa dolaştırdım. Arayın, dedim — *iyice* arayın. Yol gösterdim onlara, sonunda, *onun* odasına girdik. Adamın paralarını, değerli eşyaları gösterdim, hepsi yerli yerindeydi, hiçbirine dokunulmamıştı. Yarattığım güvenin coşkunluğu içinde, odaya sandalyeler getirdim, *orada* oturup dinlenmelerini önerdim, kendim de, bu eksiksiz zaferin verdiği aşırı bir korkusuzlukla, sandalyemi kurbanımın cesedini sakladığım yere, tam o noktaya koyup oturdum.

Memurlar bana inanmışlardı. *Tavrım* kuşkularını geçiştirmişti. Karşılarında tam bir rahatlık içindeydim. Oturdular, sorularına candan cevaplar yetiştirdim, bol bol gevezelik ettiler. Ama, çok geçmeden, sararıp solmaya başladığımı hissettim, gitseler diye bakıyordum. Başım ağrıyordu, kulaklarımda bir çınlama vardı: ama onlar hâlâ oturuyor, hâlâ gevezelik ediyorlardı. Çınlama gittikçe artıyordu : — devam ediyor, gittikçe artıyordu: bu duygudan kurtulmak için daha doludizgin konuşmaya başladım: ama o gene devam ediyordu, iyice beliriyor, kesinleşiyordu — sonunda, bir de baktım ki, ses kulaklarımın içinde *değil.*

Şüphesiz rengim *sapsarı* olmuştu; — ama daha çok

konuşuyordum, durup dinlenmeden konuşuyordum, sesimi de yükseltmiştim. Gene de o ses artmaktaydı — ne yapabilirdim? Bu *hafif, derin, hızlı bir sesti — bir saati pamuklara sarsanız nasıl duyulur tıkırtısı? İşte tıpkı öyle bir ses.* Zor nefes alıyordum — gene de memurlar duymuyordu onu. Daha çabuk — daha yüksek konuşuyordum; ama o ses gittikçe artıyordu. Ayağa kalkıp ipe sapa gelmez şeyler üzerine düşüncelerimi söylemeye, tartışmaya başladım, yüksek perdeden konuşuyor, aşırı hareketler yapıyordum, ama o ses durmadan artıyordu. *Neden* gitmiyorlardı? Sanki adamların düşüncelerine, sözlerine kızmış gibi, ayaklarımı güm güm yere vurarak odada bir aşağı bir yukarı gezinmeye başladım — ama o ses durmadan artıyordu. Ah Tanrım! Ne *yapabilirdim?* Öfkelendim, köpürdüm — abuk sabuk, çılgınca konuştum — yeminler ettim, sövdüm! Gidip üstüne oturmuş olduğum sandalyeyi sarstım, tahtaların üstünde, oraya buraya sürüdüm, ama o ses hepsini bastırarak, gittikçe artıyordu. Yükseliyordu — yükseliyordu — *yükseliyordu!* Adamlar hâlâ tatlı tatlı gevezelik ediyor, gülümsüyorlardı. Duymamış olabilirler miydi? Ulu Tanrım! — hayır, hayır! Duymuşlardı! — kuşkulanmışlardı! — *biliyorlardı!* — benim korkumla alay ediyor, eğleniyorlardı! — böyle düşündüm o zaman, gene de böyle düşünüyorum. Bu işkenceden daha kötü bir şey olamazdı! Bu eğlenceden daha ağır, daha katlanılmaz bir şey olamazdı! Bu sinsi, alaycı gülümsemelere daha fazla dayanamazdım! Çığlıklar atmalıydım, ya da ölmeliydim! — hâlâ — gene de! — dinleyin! yükseliyor! yükseliyor! yükseliyor! *yükseliyor!* —

«Alçaklar!» diye haykırdım, «bu tavırları bırakın.

Suçumu kabul ediyorum! — sökün tahtaları! — burada! burada! — onun o korkunç yüreğinin vuruşudur duyduğunuz!»

AMONTILLADO FIÇISI

(The Cask of Amontillado)

Fortunato'nun binlerce hakaretine katlanmışımdır, elimden geldiği kadar; ama onurumu kıracak sözler söylemeye kalktığını görünce, intikam almaya and ettim. Sizler, benim ruhumu bu kadar iyi kavramış olan sizler, onun karşısına geçip açıkça meydan okumamış olduğumu anlamışsınızdır. *Ta sonunda* intikam alacaktım; bu kararım kesindi — kesinliği biraz da herhangi bir tehlikeyi göze almak istemememden geliyordu. Sadece cezalandırmak yetmezdi, kendime bir suç yüklemeden cezalandırmalıydım. Bir yanlışın düzeltilmiş sayılması için onu düzeltene bir kötülük gelmemiş olması gerekir. Sonra bir de yanlışı yapan, yanlışı düzeltmekte olanın kendinden intikam aldığını anlamazsa, o yanlış düzeltilmiş sayılmaz.

Şu iyice anlaşılmalıdır ki, ne sözlerimle, ne de hareketlerimle, Fortunato'nun iyi niyetimden kuşkulanmasına neden olacak bir durum yaratmadım. Eskisi gibi yüzüne gülmeye devam ettim, onu nasıl boğazlayaca-

ğımı düşünerek gülmekte olduğumun farkına varmadı.

Onun da zayıf bir noktası vardı — bu Fortunato'nun — gerçi öbür bakımlardan saygı beslenecek, belki korkulacak bir adamdı, ama zayıf bir noktası vardı. Şaraptan anladığını söylerdi, gururlanırdı bununla. Gerçekten sanatçı ruhu taşıyan İtalyanlar pek azdır. Çoğu zaman güzel şeyler karşısındaki coşkunlukları gidişe uymak, fırsatları kaçırmamak içindir — bile bile takınırlar o tavırları, İngiltere'den ya da Avusturya'dan gelen *milyonerleri* kandırmak için. Resimler, değerli taşlar alanında Fortunato da memleketlileri gibi bir şarlatandı — ama eski şaraplar konusunda içtendi. Bu konuda hani ben de ondan pek farklı değildim: İtalyan şarapları üzerine epeyce bilgim vardı, ne zaman fırsatını bulsam, bol bol satın alırdım.

Karanlık bastırmak üzereydi, karnaval mevsiminin çılgınlıklarla dolu akşamlarından biriydi; arkadaşımla karşılaştım. Bana aşırı bir sıcakkanlılıkla sokuldu, epeyce içmişti. Soytarı kılığındaydı. Her yanını sıkı sıkıya saran, çizgi çizgi, renk renk bir elbise giymişti, kafasındaki koni biçimi şapkada çıngıraklar vardı. Onu gördüğüme pek sevinmiştim, daha önce hiç elini o kadar candan sıktığımı hatırlamıyorum.

«Sevgili Fortunato,» dedim, «ne büyük talih sana rastlamam. Bugün ne kadar iyi görünüyorsun! Bir fıçı şarap geçti elime, Amontillado diye sürdüler, benim kuşkum var doğrusu.»

«Nasıl?» dedi. «Amontillado? Bir fıçı? Olamaz! Hem de böyle karnaval ortasında!»

«Benim kuşkum var doğrusu,» diye tekrarladım, «üstelik sana sormadan, bir Amontillado fıçısına verile-

cek parayı tamamı tamamına ödemek budalalığını da gösterdim. Sen yoktun ortalarda, bir başkasına kaptırırım diye korktum.»

«Amontillado!»

«Benim kuşkum var doğrusu.»

«Amontillado!»

«Bu kuşkudan kurtulmak istiyorum.»

«Amontillado!»

«Senin işin vardır diye, Luchesi'ye gidiyorum. Şaraptan anlayan biri varsa, o da Luchesi'dir. Söyler bana —»

«Luchesi, Amontillado'yu Sherry'den bile ayıramaz.»

«Gene de bazı budalalar onun bu alanda senden aşağı olmadığını söylüyorlar.»

«Haydi gidelim.»

«Nereye?»

«Sizin mahzene.»

«Dostum, hayır, *senin iyiliğinden yararlanmak istemem.* İşin olduğu belli. Luchesi —»

«Hiçbir işim yok; — haydi gel.»

«Dostum, hayır. İşinin olup olmamasını bırak bir yana, bakıyorum da sen iyice soğuk almışsın. Mahzenlerin rutubeti dayanılacak gibi değil. Duvarlar bütün pamuk pamuk olmuş; güherçile içinde.»

«Olsun, gene de gidelim, haydi. Bir şeyim yok benim. Amontillado! Seni kandırmış olacaklar. Luchesi'ye gelince, o Sherry'yi Amontillado'dan ayıramaz.»

Fortunato bunları söyleyerek koluma yapıştı. Kara ipekten bir maske takıp bir pelerine iyice sarındım, beni köşküme doğru koşturmasına göz yumdum.

Hizmetçiler evde değildi; karnaval mevsimi onuru-

na eğlenmek için sıvışmışlardı. Sabah olmadan eve dönmeyeceğimi söylemiştim onlara, sakın bir yere ayrılmayın diye de kesin emirler vermiştim. Bu emirlerin işe yaramayacağını, ben daha arkamı döner dönmez hepsinin birden ortadan yok olacaklarını biliyordum.

Duvardaki yuvalarından iki meşale çıkarıp birini Fortunato'ya verdim; iç içe odalardan eğilerek geçip mahzene giden kemerli geçide geldik. Döne döne inen yüksek bir merdivene girerken, ona dikkatli olmasını yalvardım. Sonunda merdivenin altına vardık ve Montresor'lerin mezarlarının ıslak toprağı üzerinde yan yana durduk.

Arkadaşımın adımları kararsızdı, şapkasındaki çıngıraklar, o yürüdükçe çın çın ötüyordu.

«Fıçı?» dedi.

«Daha ilerde,» dedim, «ama önce şu mahzenin duvarlarında parıldayan beyaz örgülere bir bak.»

Bana döndü, *sarhoşluğun gözyaşlarını damıtmış olan buğulu bakışlarını* gözlerimin içine dikti.

«Güherçile mi?» diye sordu sonunda.

«Güherçile,» diye cevap verdim. «Ne zamandan beri öksürüyorsun böyle?»

«Öhö! öhö! öhö! — öhö! öhö! öhö! — öhö! öhö! öhö! — öhö! öhö! öhö! — öhö! öhö! öhö!»

Zavallı arkadaşım dakikalarca bir türlü cevap veremedi bana.

«Bir şey değil,» dedi sonunda.

«Gel,» dedim, kararını vermiş bir adam tavrı takınmıştım, «geri dönelim; senin sağlığın çok daha değerli. Zengin, her yerde saygı gören, beğenilen, sevilen bir insansın; mutlusun, ben de öyleydim bir zamanlar. Ara-

nacak, özlenecek bir adamsın. Kendim için olsa aldırmam bile. Geri dönelim; hastalanacaksın, böyle bir şeye neden olmak istemem. Hem, Luchesi var —»

«Yeter,» dedi, «öksürdüğüme bakma, bir şeyim yok; öldürmez beni. Öyle öksürükle ölmem ben.»

«Doğru — doğru,» diye cevap verdim, «inan bana, seni boşu boşuna korkutmak niyetiyle söylemedim bunları; ama gerekli önlemleri de almalısın. Şu Medoc şarabından çekersek birer tane, rutubete karşı korur bizi.»

Bunu söylerken toprağın üzerine uzunlamasına sıralanmış şişelerden birini alıp boynunu kırıverdim.

«İç,» diyerek ona uzattım şarabı.

İstekli bir susuzlukla şişeyi dudaklarına götürdü. İçmeden önce durup dostça bir selam verdi bana, başındaki çıngıraklar çın çın öttü.

«Şerefe,» dedi, «çevremizde son uykularını uyuyan şu ölülerin şerefine içiyorum.»

«Ben de senin uzun yıllar yaşamana.»

Gene kolumu tuttu, ilerledik.

«Bu mahzen,» dedi, «ne kadar geniş.»

«Montresor'ler,» diye cevap verdim, «büyük bir aileydi, sayıca da pek çoktular.»

«Armanızı unuttum.»

«Mavi bir tarlada, kocaman, altın rengi bir insan ayağı; ayak kızgın bir yılanı eziyor, yılan dişlerini topuğa geçirmiş.»

«Ya onur tümceniz?»

«*Nemo me impune lacessit.*»

«Güzel!» dedi.

Şarap gözlerinde parıldadı, çıngıraklar çın çın öttü. Medoc beni de ısıtmıştı. İçleri kemik yığılı duvarlar bo-

yunca, boy boy fıçıların arasından, mezarların ta en iç köşelerine doğru yürüdük. Gene durdum, bu kez Fortunato'nun kolunu dirseğinin üst yanından kavrayacak kadar ileri gittim.

«Güherçile!» dedim, «bak, gittikçe artıyor. Tavandan yosun gibi sarkıyor. Irmağın yatağından daha aşağıdayız. Islaklık, damla damla, kemiklerin arasında dolaşıyor. Gel, iş işten geçmeden geri dönelim. Öksürüğün —»

«Bir şey değil,» dedi, «haydi yürü. Ama önce şu Medoc şarabından bir daha içelim.»

Ona bir De Grâve şişesi kırıp uzattım. Bir dikişte boşalttı. Gözleri hırçın bir ışıkla yandı. Güldü, şişeyi havaya fırlatıp ne olduğunu anlayamadığım bir hareket yaptı.

Şaşkın şaşkın baktım ona. Hareketi tekrar etti — tuhaf bir şey yapıyordu.

«Anlayamıyorsun?» dedi.

«Hayır,» diye cevap verdim.

«Öyleyse sen biraderlerden değilsin.»

«Nasıl?»

«Mason değilsin.»

«Evet, evet, onlardanım,» dedim, «evet, evet.»

«Sen? Olamaz! Mason?»

«Mason* ya,» diye cevap verdim.

«İşaretini yap öyleyse,» dedi.

«İşte işaretim,» dedim, pelerinimin altından bir mala çıkardım.

«Alay ediyorsun,» diye bağırarak birkaç adım geri sıçradı. «Haydi, haydi şu Amontillado'ya gidelim.»

* Kelime oyunu. «Mason» kelimesinin asıl anlamı «duvarcı»dır. (Çeviren)

«Öyle olsun,» dedim, malayı pelerinimin altına sokarak ona gene kolumu uzattım. Ağırlığını vererek yaslandı. Amontillado'yu araya araya yolumuza devam ettik. Bir sıra alçak kemerin altından geçtik, aşağı doğru indik, yürüdük, gene aşağı doğru indik, derin bir mahzen odasına geldik, havası pek kötüydü buranın, öyle ki, meşalelerin alevleri bile sindi.

Onun ta öbür ucunda daha dar bir oda vardı. Duvarları, Paris'in büyük mezarlarında olduğu gibi, tavana kadar yükselen, üst üste yığılmış insan kalıntılarıyla örtülüymüş. Gene de öyleydi üç yanı, dördüncü duvardaki kemikler ise yere indirilmiş, bir noktada büyücek bir küme yaparak toprağın üstüne gelişigüzel saçılmıştı. Kemiklerin yerlerinden oynatılmasıyla ortaya çıkmış olan duvarda bir iç hücre daha gördük, derinliği aşağı yukarı bir buçuk, eni bir, yüksekliği de iki iki buçuk metre kadardı. Belli bir iş için hazırlanmışa benziyordu; duvardaki mezarların tavanlarını tutan iki büyük desteğin arasında bir boşluk gibiydi; arkasını da gene o mezarları çevreleyen granit duvarlardan biri kapatmaktaydı.

Fortunato elindeki alevsiz meşaleyi yukarı kaldırarak oyuğun derinliğini görmeye çalıştı, ama boşuna. Zayıf ışık onun sonunu göstermedi bize.

«Yürü,» dedim, «Amontillado bunun içinde. Luchesi'ye gelince —»

«Mankafanın biridir o,» diye sözümü kesti, bu arada adımını da atmıştı, hemen arkasına takıldım. Bir anda oyuğun sonuna varmış, kayayla burun buruna gelmişti, ilerleyemediğini görünce aptalca bir şaşkınlık içinde kalakaldı. Bir an daha geçti geçmedi granite zincirleyiverdim onu. Oyuğun sonundaki düz duvarda, ya-

tay olarak birbirinden aşağı yukarı yetmiş santim uzaklıkta iki demir halka vardı. Bunlardan birine kısa bir zincir, öbürüne de bir asma kilit takılmıştı. Zinciri onun beline dolayıp kilidi vurmak birkaç saniyelik bir işti. Karşı koyamayacak kadar büyük bir şaşkınlık içindeydi. Anahtarı çekip alarak oyuktan çıktım.

«Elini duvara sür de bak,» dedim, «her yan güherçile içinde. *Çok* rutubet var doğrusu. Bir kere daha *yalvarıyorum* geri dönmen için. Hayır mı? Öyleyse seni bırakıp ayrılmam gerek. Ama önce elimden gelen her türlü özeni göstermeliyim.»

«Amontillado!» diye bağırdı ansızın; daha şaşkınlığı geçmemişti.

«Doğru,» diye cevap verdim, «Amontillado.»

Bu kelimeleri söylerken, biraz önce andığım o kemik yığınının içinde çalışmaya başlamıştım. Kemikleri eşeleyip sağa sola fırlattım, altlarından bir miktar harç ile yapı taşları çıktı. Bu maddeleri kullanarak malamla oyuğun önüne bir duvar örmeye giriştim.

Duvarın birinci sırasını bitirmiştim ki Fortunato'nun iyiden iyiye ayılmış olduğunu gördüm. Bunun ilk işareti oyuğun derinliğinden doğru gelen inilti gibi bir sesti. Sarhoş bir adamın iniltisi *değildi* bu. Sonra uzun bir sessizlik oldu. İkinci sırayı çıktım, üçüncüyü, dördüncüyü çıktım; o sırada zincirin şiddetle sarsıldığını duydum. Bu zincir sesi birkaç dakika devam etti, o arada, ben de işimi bırakıp kemiklerin üstüne oturdum, tadını çıkara çıkara dinledim onu. Sonunda bu *şıkırtı* durulunca malayı tekrar elime alıp hiç ara vermeden beşinci, altıncı, yedinci sıraları bitiriverdim. Duvarın yüksekliği göğsüme yaklaşmıştı. Gene durdum, meşaleyi kal-

dırıp aralığa tuttum, içerdeki biçimin üzerine birkaç zayıf ışık çizgisi düştü.

Zincire vurulu insan biçiminin boğazından birbiri ardınca fışkıran yüksek, tiz çığlıklar sanki beni geri itti. Bir an duraladım — titredim. Kılıcımı çekip oyuğa doğru bir davrandım, ama birden aklım başıma geldi, kendimi toparladım. Elimi mezarların sağlam taşlarına dayadım, durulmuştum. Yeniden duvara yaklaştım. Onun yaygarasına, bağırışlarına karşılık vermeye başladım. O bağırdı, ben bağırdım — yardım ettim ona — onunkilerden daha uzun süren, daha güçlü olan çığlıklar attım. Ben böyle yapınca, yaygaracının sesi kesildi.

Gece yarısı olmuştu, işim sona ermek üzereydi. Sekizinci, dokuzuncu, onuncu sıraları da tamamlamıştım. On birinci, sonuncu sıranın da bir bölümünü bitirmiştim; yerine yerleştirilip sıvanacak bir tek taş kalmıştı. Onu kaldırmaya çalışıyordum; kaldırıp yarı yarıya yerine soktum. Ama tam o sırada oyuğun içinden sinsi bir kahkaha yükseldi, saçlarım dimdik oldu. Bunun arkasından insanı acındıran bir ses duyuldu, soylu Fortunato'nun sesine hiç benzemiyordu. Şunları söyledi:

«Ha! ha! ha! — he! he! — ne güzel bir şaka doğrusu — eşi bulunmaz bir şaka. Köşke gidince kahkahalarla güleceğiz buna — he! he! he! — hem şarap içer, hem güleriz — he! he! he!»

«Amontillado!» dedim.

«He! he! he! — he! he! he! — evet, Amontillado. Ama geç olmuyor mu? Bizi beklemezler mi köşkte. Lady Fortunato ile ötekiler? Haydi gidelim artık.»

«Evet,» dedim, «haydi gidelim artık.»

«*Tanrı aşkına, Montresor!*»

«Evet,» dedim, «Tanrı aşkına!»

Ama bu kelimelere bir cevap gelmesini boşuna bekledim. Sabrım tükendi. Yüksek sesle bağırdım:

«Fortunato!»

Cevap yok. Bir daha bağırdım:

«Fortunato!»

Gene cevap yok. Delikten bir meşale sokup içeri baktım. Buna karşılık sadece çın çın öten çıngırakların sesi geldi. Yüreğim sıkışmaya başladı — mezarlardaki rutubet yüzünden. İşimi sona erdirmek için acele ediyordum. Son taşı da yerine yerleştirip sıvadım. Yeni duvarın önüne kemiklerden yapılma eski duvarı ördüm. Elli yıldır insan eli dokunmadı onlara. *In pace requiescat!*

Edgar Allan Poe

OLAĞANDIŞI ÖYKÜLER

öyku

''Çağımızın en güçlü yazarı...''
''Sarhoş, yoksul, ezik, dışlanmış Edgar Allan Poe, dingin ve erdemli bir Goethe'den ya da Walter Scott'dan çok daha fazla hoşuma gidiyor. O ve onun gibi özel yapıdaki adamlar için şöyle diyeceğim: 'Bizler adına acı çektiler.' ''

— Charles Baudelaire

Bu kitap daha önce **Morg Sokağı Cinayeti** ve **Altın Böcek** adlarıyla ayrı ayrı yayımlanmış iki çeviriyi bir araya getiriyor. Dilimize, öncelerı Baudelaire'in yaptığı Fransızca çevirilerden aktarılmış olan Poe öykülerini Memet Fuat ile Tomris Uyar İngilizce asıllarından, yazara bağlılığı en önemli ilke kabul eden, boylece de adeta bir üslup araştırmasına yonelen bir anlayışla çevirmişlerdir.

''Garip, dengesiz ve saplantılarla dolu yapısının kendini cinayete ya da deliliğe sürüklemesini önlemek için, Poe'nun elinin altında bir başka zehir vardı. Herkesin aynı rahatlıkla kullanamayacağı bir zehir: Güzel ve özenli yazısıyla, arada bir derin üzüntüsünden sıyrılmasını sağlayan, ürkünç, kasvetli ama avutucu imgeleri kâğıda döktüğü mürekkepten söz ediyorum.''

— Marie Bonaparte

ADAM

adam 74